

Siraga

Mbuga ogoha gilibu ngagonaga nemandi ogo

Ainde Siraga mbuga ogoni mini dewa dege nga. Mo tubagi howa Siraga ngagoni. Luni lolene ngadagua mini tigabi wulene mini giga bulenebi Siraga igini Yasunaga manda winigobi laga. Ani bialu lone dege mini mende Egelisiasigasa lagago ogoni Siosinaga mbuga lalu laga. Bamba Siosi pigane henedangi howa tigua mbuga ogoni daga laabo halu mini giga bulene mbuga ogoniha wiago hamelo haga hene.

Ainde agali mbira ibu mini kira Yosua lalu Yasu lalu biaga henego ibugua mbuga ogoni Hiburu bi lowa gili bini. Mani howa ibu aguane mbirame Girigi bi lowa lo beregedene.

Ai mbuga ogoniha mini mandabi bayale tigabi wulene Yuda tinaga wiago heba biamaga howa gili bini. Ai Ngode Datagaliwabeibunime mini bayale tigabibi manda bayalebi ngini lalu mo walia ho nga. Mbuga ogoha bi dewaore Ngode Datagaliwabe bi lolenenaga bi lalu bayale holenenaga bi gilibu nga. Ani bialu bi bayale marubi nga.

Agali bi lo beregedenedago ibunaga bi ogo

Ina manda bayale dewaore mana mbuga wiagoha howabi agali Anduane Homogonaga bi mana latagi haga hearunaga mbugaha howabi agali manda timbuniwi mani heneruha howabi migi biru. Anigo ainde Isaraele tiniha mini bayale

manda bayaleru wu kagonaga iname tinaga mini yaraga holene nga.

Ainde mbirali ibu mbuga ogoha ngaru daga lalu mini manda bayale tigabiru manda bulene hame lo heagua nde ibuni hangunaga mitangi bialu daga lowa lo manda bulene nakarulape. Ani ndo ibugua daga lalu manda biai howa maru karu lawai holene bayaore nga. Mbirali ibu mbuga mbira gili biragoa biamogo bilobi bayaleore nga.

Inaga mamali Yasu Siraga ibu ogonidagua biaga hene. Ibugua hongo howaore Ngode Datagaliwabenaga mana mbuga wiagobi agali Ngode Datagaliwabenaga bi mana latagi haga hearunaga mbugabi ina mamalirunaga mbuga maruhabi baya hangu hongo howa lo manda bini. Ibu mbuga uruniha baya hangu lo manda biaiore howa ibu agali manda timbunibi hene. Ani howa ibugua nde mbuga mbira agali mini bayale wulene mini gigabi bayale tigabi bulene ngago manda bule hame lo karu lawai holenaga mbuga mbira ibugua gili bulene hame lene. Ibugua ibunaga mbuga ogo wali agalime daga larago ibuha mana ngago baya hangu talialu holene biamogo bulebira.

Ina ibunaga mbuga ogoni lo beregedarugo ainde tigua inaga mbuga ogoni baya hangu daga lalu hondo manda bilimulo hame ledi. Bi maru ina baya hangu lo beregeda nabiruyagua nde tigua ihondo miniha genda nahalimu. Ani larogo irane ina baya hangure ngadagua lo beregedai holene hamelo howa birugo ainde bi galone maru Hiburu bi gilibu ngago ogonidagua bi tara lalu lo beregedolene ndelaheore nga. Genda ogoni ale

mbuga ogoninaga hangu ndo nga. Bi mana gilibu ngaruhabi Anduane Homogonaga bi mana latagi haga henerunaga mbugaha gilibu wigi bidarubi mbuga maruha gili bu ngaruha genda ogoni ale wiai ka. Marungi nde agalime bi mbira lowa gilibu ngago bi tara mende lowa lo beregedolene awedaga ndo ngagola bi ledadaguaore ndo gili bu wiaga nga.

Ainde i Iyibi dindiha ibu hewangi Uegedese ibu mali pira tebirani haliria (38) bibahende kini hene hearia ibiru. Ai i Iyibi dindiha hewagola i lawai halu biamogo bulene ale tara tara wiaria handa walia haru. Ani wiago hondowa ainde i mbuga ogoniore baya hangu lo beregedoliya lowa hongo haru. Ani bialu ogoningi howa halo emene nahe biabeore hongo haabo haru. Ina manda tara tara yu hewago mo ilu mogo bialu biabe ogoni abale bu maro bulene manda biru. Ina mbuga ogoni wali agali dindi tara tarani bu hearu biamogo bialu ti mule lo manda biru. Ani manda birudago tigua Mosesenaga mana ngago talialu holene hame timbuni lalu howa ti manda bulene hame lalu heagola mule manda biru.

**Mini gigabi wulenela manda
bayale bulenelame mana bayale
Ngode Datagaliwabehondobi
mana bayale bialu holomaya
biamogo biagane.**

(Be 1.1-4.10)

Mini gigabi wulene ngagohondo turu halu bi lenego ogo

¹ Mini gigabi wulene ibu Anduane Homogo ibuha howa ibinigo ibunila haabobo bu hagane nga.✧ ² Iba angeni iba mu ngaru aiwa daga lai habehebe. Iba dalu ibiyaru daga lai habehe ai kabe. Horo piyago bibahendebi horo mani ibule ngagobi ogodaguaore lalu daga lai habehe ai kabe. ³ Ai hari damindiniha manda biadaga holenebi dindi ogo yangalenaga manda bulenebi iba solowara timbuni bedago andane dindiha manda biadali holenebi uruni bibahende ogodagua nga lole manda bibehe ai kabe. Ani bialu mini bayale ibu baya hangu begelo handabehe ai kabe. ⁴⁻⁵ Mbirale bibahende nawiha mini gigabi wulene ibu ala ibalu bambaore henego ka.* ⁶⁻⁷ Ngode Datagaliwabehanda mini gigabi wualenaga tene aihondo mo walia hayabe. Mini bayale ibunaga biabe tara tara biaga ngaru damene ai ibugua manda bidabe.† ⁸ Mbiraoreli hangu mini gigabiwi ka. Iname ibuhondo gi halu ibu andaneha haabo halu ibunaga mini timbuniore mini lene ngago yaraga halu holene nga.

✧ **1:1:** Min 2.6 * **1:4-5:** Abale howa mbuga maru alatawe wini ngagoha bi marubi hobane ogoniha wini nga. Bi ogoni ogodagua leda. Ngode Datagaliwabenaga bi ibu daligaore ngago ogoni ibu mini bayalenaga tene haganebi mana wiaabo holene ngagobi uruni bayale bulene ngago damenenaga hariga ogoni nga, lalu gili wini nga. † **1:6-7:** Abale howa mbuga maru alatawe wini ngagoha bi marubi hobane ogoniha wini nga. Bi ogoni ogodagua leda. Ainde wali agalibi mbirali ibu mini bayale wulene ngago baya hanguore manda biaheore walaihe mbirali kabe. Ani bialu ibunaga biabe tara ngago aiwa hendedabe, lalu gili bu winigo nga.

⁹ Anduane Homogo ibunime mini gigabi wulene ogoni helene. Ibugua baya hangu begelo handalu ibu baya hangu talebu handalu ibugua ibunime wabini wiaru bibahendeni odope hai helene.✧

¹⁰ Anduane Homoghanda mini gigabi wulene wali agali bibahende tini hangu hanguhondo tini karulape headagua mo ta haga bialu ibuhondo gubalini ho haga hearuhondo dewaore mini.

¹¹ Wali agali Anduane Homogo gi halu ibuni andaneha haga bu karu ti mini lene timbuni halu yari bayale bu holebira. Ani howa tinaga bu miniha dungulo howa turu taraore ho holebira.

¹² Wali agali Anduane Homogo andaneha karu ti turu howa tinaga bu miniha obaho haga. Ani bialu tinaga dindini holene luore haga.

¹³ Wali agali ogoniale karu tinaga holene kaware biba hole tu ngagola ti bayaleore halu homolene horo tagira ibirangi tiha mini burugu nale biralu homolebira.

¹⁴ Mbiralime Anduane Homogohondo gubalini ho howangi hayagua ibuha mini gigabi wulene tagira ibulebira. Ibu mini gigabi bamba ibu aija tombeha bereangi howa mo yu hene ka.

¹⁵ Bambaore howa mini gigabi wulene ibu wali agali heba mandagi hama ibinigo haabo mani tinaga waneigini aguane aguanali hama polobadaru heba haabore holebira.

¹⁶ Mini gigabi wule bibahendeore wali agali Anduane Homogo ibuniha haga karu tiha tolai ho kagola mini bayale urunime lini bayale tagira ibiraru yu howa turu ho holebira.

¹⁷ Mini gigabi ibugua wali agali tini hame lo karu ale ti anda-

---

✧ 1:9: Min 8.22-31, Sir 24.9

gaha wu tolatagi halu tinaga tomo anda ngagoha tomo tara tara ngaru dewaore wu tolatagi hai holebira. ✧ 18 Anduane Homogonaga mana hale hagane mana ngagome mini gigabi wulene mo yaribia halu bayale holenebi miniha mo palia holene karulo holenebi hongo holenebi mo wia haga nga. 19 Mini gigabi wuleneme manda buwa mo yulenebi iba dalu ibiradagua ibilaga. Ani ibilowa ibunaga wali agali gubalini ho mini lene helo helaga. 20-21 Ani ibiragome ira pini hongohe dindiha piagadagua polebira ibuni lu dindini holene ginigene lu hagagobi holebira. ‡ ✧

Mini la haru holenege mana bayaleore ngago ogo

22 Wali agali keba timbuni haga kago ibu wali agali tigabi ndo ka. Keba abale haganeneme wali agali abale mo pila hagane nga. 23 Wali agali hendeore haga kago ibu deme hondo kagola mani tiha turu holene tagira ibaga. 24 Tigua abale latagi nahe deme hondo howa laragola mani wali agalime ibunaga manda bayale ngagonaga te lalu holebira.

Mana tigabi howa bulene tara tara ngago ogo

25 Mini gigabi wulene ibu tomo wiaga anda alehowa biawai holene baya tara tara wu tolatagi ka. Anigo ainde Anduane Homogo gi howa ibuni andaneha hagane mana ngagome wali agali mana

---

✧ 1:17: SMG 7.11   ‡ 1:20-21: Mbuga maru alatawe ngagoha bi marubi nde hobane ogoniha gilibu nga. Bi ogoni ogodagua. Wali agali Anduane Homogonaga bi mana hole haga karu ti mana ko bulene ngago hondo wandialu haga ka. Tigua anidagua bialu heagua keba holene ti ngola naholebira. ✧ 1:20-21: Min 3.16, 4.10

ko biaga karu ti mana bayale nabilo manga haga ka. ²⁶ Ainde mini gigabi wu holene hame lo keyagua Anduane Homogonaga bi mana lo ngago taluwa bialu kegola ibugua íha mini gigabi wulene mo tola hai holebira. ²⁷ Heneneore ína Anduane Homoghondo gubalini ho howa gi hariyagua nde mini gigabi wulenebi biawai holenebi mo yu holebere. Anduane Homogohanda wali agali tini mo dindiha halu ibu talima piaga karuhondo turu haga ka. ²⁸ Í ibu poleyagua mini kira wu yalu na polebere. Anduane Homogonaga bi ledago mo wanahe holene nga. ²⁹ Ína wali agali mohondo howa ínaga mini mo yaraga halu bi tara tara ke howa lalu wali agalinaga bu mini tiha yamule nalalimu. Ínaga ne harigaha bi larego mamage howa lalimu. ³⁰ Mani íni pilalu howa taga pani nolene wuligo íninaga mini yaraga howa nalalimu. Ai Anduane Homogohanda ínaga miniha yadoho kego wali agalinaga deni mo pana ho ngelowa í guruligo ína íninaga mini yaraga nahabe. Ani buleberegó irane íni Anduane Homogokaria ibalu howa íni ibunaga deni mo dindiha nahe eberegome ke hagane mana íha emene ndo wu toleda.

2

Ina ba hondolene wirangi hongo ho holene nga lenego ogo

¹ I waneigini-o Anduane Homogotalima polene manda biriyagua íha ba hondolene anda ibulebi-

rago manda manda bu habe.* ² Íninaga mini baya hangu mo tiga buwa hongo ho habe. Ani kegola íha ko mbira ibirangi í abale mogo lalu duru nale holebere. ³ Anduane Homogoha haparaore ho howa ibu yu wanahabe. Ani beregola maniore íha mbirale mbira tubagi holene nawulebira. ⁴ Mbirale íha ibirago damene ibilo ha dege bibe. Mo iriari bulene tara tara ibalu í bope hayagua nde í ema nabi ha dege bibe. ⁵ Irame ngolo dedagola dodo ngoloni para haga bidago do taulo waharagola ngolo ibuni dodo nahe bayale wiaga. Anidagua dege wali agalinaga mini mo dindiha holene ngagome wali agali tigabi karu ba handaga nga.☆ ⁶ Anduane Homogohanda í biamogo biragola í bayale howa ibunihondo mini mbiraore wu hole ibuni kagoha hapara howa habe.

⁷ Wali agali Anduane Homogo gi howa ibuni andaneha haga kemiru ti ibunaga dara holene irane nawini dara hagane ngago malia ho halimu. Tí pi loligo ibuni wanahalimu. ⁸ Wali agali Anduane Homogonaga bi ledago talialu haga kemiru tí ibuni kagoha hapara ho halimu. Ani harimiyagua nde tí yolo bayale muleberemi. ⁹ Ainde wali agali Anduane Homogo ibuni andaneha haga kemiru tí mbirale bayale ibulebirago maliaho halimu. Mbirale bayale ogoni turu holenebi dara holene irane nawini dara ho haabo holenebi ibulebira.

¹⁰ Tínaga mamali ala heneru mitangi bu dai

---

* **2:1:** Siragahanda waneigini ledago irane waneigini emene ibugua lawai haga bu hearu lawai halu lene. Bi ogoni ale dege Mini Bayale Gigabi 1.15, 2.1, 3.1, uruniha bi mbiraoregobi dege ngago hondolene nga. ☆ **2:5:** SMG 3.5-6, 1 Pi 1.7

bialu minime baya hangu mo tale bilimu. Ainde mbirali Anduane Homogo heagoha kaware hapara ho kagola Anduane Homogohanda mo taga hene mbira ai henebe. Mbirali ai ibu Anduane Homogonaga bi baya hangu hale halu helowa Anduane Homogohanda yu wahene ai heneyabe. Ainde mbirali ai ibu Anduane Homogo lalu heagola Anduane Homogohanda ibu erembira minibe. ¹¹ Heneneore Anduane Homogohanda dara holene nawioreni ina dara timbuni haga ka. Ibugua inaga ko wiyadago domo wahaluhaha mo ko holene anda ibirangi hongo ho habelo helaga ka. ¹² Wali agali hariga mende mendebi kirabali pu handalu haga howa mogo lalu duru lole kemiru tiore daraba. ¹³ Ti wali agali gi hagabi tiha yutiga nabiagabi kemigo Anduane Homogohanda ti handaya ho naholebiragonaga dara kogoni. ¹⁴ Ainde daraore kogoni ndobe. Wali agali manga hene kemiru ti baba Anduane Homogohanda godi lalu ko birimi larangi agua buleberemibe.

¹⁵ Ai wali agali Anduane Homogo gi halu ibuni andaneha haga karu tigua ibunaga bi ledago mo wanahaga ka. Ani bialu wali agali Anduane Homogo gubalini ho haga karu tigua ibunaga hariga piagane ngagoria pialu holebira. ¹⁶ Wali agali Anduane Homogonaga bi ledago baya hangu hale halu biaga kagome Anduane Homogohanda ibu biamogo bilo bulene ngago hongo howa bialu haga. Wali agali Anduane Homogo gubalini ho haga karu tiha ibunaga bi mana ho tole ka. ¹⁷ Wali agali Anduane Homogo andaneha haga

---

✧ 2:15: SMG 6.18, Yo 14.15-23

karu tigua ibuni talima pule manda manda bu howa Anduane Homogo deni tini ala mo dindiha haga ka. ¹⁸Ani howa tigua lalu, Ina wali agalinaga giha howa pi loligo inane Anduane Homogo ibuni giha mo ya holene karulapeda. Hongo gibiorebi dara holene irane nawioreni bame dara hagabi timbuniore ngago manda buwa ani bulene nga, lene.

3

Aiya abalahondo mana bayale bulene nga lenego ogo

¹ Waneigini bu kemirume tí aba aiyalanaga bi baya hangu hale halimu. Ani bialu harimiyagua tí baya karulape holeberemi. ² Irane Anduane Homogohanda tinaga aba ibu waneigini bolangua howa ibu daliga heleda. Ani bialu aiya ibu nde ibunaga waneiginiru handaya ho haga helo mo hongo howa bereleda. ³ Waneigini ti aba andaneha haga karu tinaga ko domo waholebira. ⁴ Ani bialu waneigini ti aiyana mini mo yaraga haga karu ibuha mbirale bayaleru dewaore wu tole kagobi ka. ⁵ Waneiginime aba andaneha baya hangu hayagua nde mani ibuni waneigini holobadarume ibu mo turu holebira. Ani bialu Anduane Homogohanda ibunaga bi laragobi hale holebira. ⁶ Waneigini ibu abanaga mini yaraga haga kago ibu dindini luore holebira. Waneigini Anduane Homogonaga bi hale haga kagome ibu aiya mo turu haga ka. ⁷ Aba aiyala libugua libu waneigini handaya ho haga kago mana bialu waneigini tigua aba aiyalanaga bi larago hale holene nga. ⁸ Waneigini kemiru tí abanaga mo turu

holene ngago tíha wia helo tígua bi laremigomebi biabe beremigome tí abanaga mini yaraga halu halimu.✧ ⁹ Anidagua bulebirago irane abanaga mo turu holeneme waneigininaga anda kago mo hongo haga. Anigo ti aīyanaga keba holeneme anda gene bibahende dugu wahai haga.

¹⁰ Í aba andaneha nahariyagua Í aba ibu dindiha halu í daliga haruda lo manda nabibe. Anidagua biriyagua í aba mo taga haregome í mini lene naholebere. ¹¹ Heneneore waneiginime ti abanaga mini yaraga halu ti aba andaneha haga hayagua nde mani ti timbuni mini lene mbira holebira. Anigo ti aīyanaga mini mo dindiha hayagua tinaga mini mo ko hene holebira. ¹² Waneigini tígua ti aba waheore bedangi baya hangu handaya ho halimu. Ibu homa nabi wene bedaore ibuha genda yulene namilimu. ¹³ Ai aba ibu lolongo yayagua tígua ibu dara holene nga. Íni hongohe ha kegonigo ani howa ibuhondo mege bulene nawiore. ¹⁴ Anduane Homogo ibugua ína dara halu biamogo bulene mana í abahondo biriruni embeda naholebira. Ibugua ínaga ko domo wahelu í andaga mo hongo holebira. ¹⁵ Íha mo ko holene ibu nganggi Anduane Homogohanda í mitangi holebira. Ni hongohe daragome dagare bulene ngago mo wahagadagua ínaga ko ngago Anduane Homogohanda domo waholebira. ¹⁶ Waneigini ti aba mo embedaho haga heagua nde ti wali agali Anduane Homogo mege biaga holebira. Waneigini ti aīyahondo lai laga karu ti genda yu holebirago irane Anduane

---

✧ 3:8: Har 20.12

Homogohanda tihondo keba haragola genda yu holebira.

Íni mo dindiha ho howa maru karu dara halu biamogo bulene nga lenego ogo

¹⁷ Waneigini tígua biabe tara tara bialu kemiru bialu howa tíni mo dindiha howa bialu halimu. Ani beremigola wali agali tigabi bayale karume tihondo gubalini ho holebira. ¹⁸⁻¹⁹ Ínaga mini timbuni mini lene hariyagua nde íni mo dindiha holenebi anda halu timbuniore haragola í mo turu holene Anduane Homogo ibu deni yu holebere.*[☆] ²⁰ Ngode Datagaliwabenaga hongo daligaore kagola wali agali tini mo dindiha ho haga karume ibunaga mini yaraga haga ka. ²¹ Ainde mbirale ínaga manda ngegola karulanape wiarunaga ína manda buleore lowa wiaede nahabe. Ani bialu mbirale ína baya hangu goaru handabe nahe ngaru goaru hondolene manda nabibe. ²² Tigua biabe ína bibelo mo ngirago hangu mitangi bialu mbirale ínaga deme handabe nahe mo do ho ngarunaga mini burugu nalabe.[☆] ²³ Biabe ína bulene nakarulape ngago bule mitangi bulene nawiore. Biabe íni bialu kego karulape ogonigo bialu habe. ²⁴⁻²⁵ Wali agali dewaore luluyu hagago irane tininaga mini ngago

---

* **3:18-19:** Mbuga alatawe gilibu wini ngagohabi nde hobane ogoniha bi marubi gilibu wini nga. Bi ogoni ogodagua nga. Wali agali dewaoreme mini lene karuhondo Anduane Homogohanda ibunaga mini tihondo mo wála nahagane ka. Anigo wali agali tini mo dindiha hagane mana yu kagohondi mbirale wali agali deni doho ngaru mo walia haga ka. [☆] **3:18-19:** Pb 2.3 [☆] **3:22:** Man 29.29

hangu talialu karia biaga. Tinaga embone mini kome wu tolatagi hene ka.†

²⁶ Wali agali mine harago ibu mbirale ko ngaru mo yulebira. Ani bialu wali agali ko hame laga karu tini ogoniha homanda holebira. ²⁷ Wali agali mine hagane bu karunaga genda ngago damene ereba naholebira. Anidagua dege wali agali ko mine hagane bu karunaga ko ngaru timbuni holebira. ²⁸ Wali agali lai lalu bi poboyogobi laga karunaga genda mo yu anda ibirago mo ereba holene marasini mbira nawiorego irane dindiha ira pini hongohe piagadagua konaga pini tiha hongohe anda peda. ²⁹ Wali agali mini bayalewi karu tigua manda bayale bulene ngago abale yamiaga ka. Ani bialu mini bayalewi karu ti lawai haga karume lawai harago turu howa hale hagane ka.

Wali agali yagibano karuhondo dara habe lenego ogo

³⁰ Wali agali yagibano bu karu dara ho halimu. Anidagua buleberemigo irane ibame ira dedago ba hundia hagadagua dara holeneme wali agali tiniha ko ngago domo wahaga nga. ³¹ Wali agalime mendealihondo dara holene walia haga karu ti mani tini pilarangi mendealime abale biamogo bule kago handa walia haga ka.

---

† 3:24-25: Mbuga alatawe gili bu wini ngagohabi nde hobane ogoniha bi marubi gili bu wini nga. Bi ogoni ogodagua gilibu nga. Wali agali de nahe karu tigua deme mbirale handabe naheore ka. Ani bialu mbirali manda nabi heagua nde bi ogoninaga lolene nawi.

4

¹ Waneiginiru-o tigua wali agali yagibano karu ti mbirale buru padaru ale milo hapai halimu. Tigua deme í hongo howa handaya ho kagola ti bahame handaya ho helo wanahalimu. ² Wali agali ti genda halu mini burugu timbuni lo holebirago ína ti mo garila holeni. Ani bialu maru mbirale tubagiho karuhondo keba halu lai nalabe. ³ Wali agali genda yuwa mini burugu lo kagoa genda dewa lone mo tago nahabe. Ani bialu wali agali yagibano bu karume íhondo mbirale mbira hale hayagua ína hapai nahabe. ⁴ Wali agali darabi bu karu tigua íhondo mbirale mbira hale haragola ti erembira mialu napobe. Ani bialu wali agali mbirale nawi tubagiho karuhondo erembira namibe. ⁵ Wali agali mbirale nawi karume í hondo bi ko loligo ína ti helalu putara halu napobe. ⁶ Ani lolebirago irane tinaga bu miniha genda timbuni tagira ibiyagua tigua íhondo bi ko laragola mbirale bibahende wabiaga kago ibugua tinaga bi larago hale holebira.

⁷ Ína mana ogoriani ibagabu hariyagua nde wali agalime í hame lai holebira. Agali hagianerunaga deni pialu howa ma podalu pobe. ⁸ Wali agali yagibano bu karunaga bi larago baya hangu hale hai halu marume íhondo mo bi la hayagua nde íni ale dege dege bi bayale laga wiridagua wali agali uruni baba bi bayale dege ladai bibe. ⁹ Wali agali mana ko biaga bu karu giha howa wali agali darabi bu karu tigua mo ko halu kago haru dai bibe. Ani bialu manani godi lalu mo tale bulenaga wali agalihondo gi

nahe tigatigaore mo tale bulene ngadagua mo tale bibe. ¹⁰ Waneigini ti aba homene bu karu baya hangu handaya ho halu wali ibu agalini homene dalo bedaru baya hangu handaya ho halimu. Anidagua bialu í Anduane Homogo Daligaore kago ibu waneiginiore holebere. Heneneore waneigini aija ibugua ina anidagua beregonaga gubalini holebirago ainde Anduane Homogohanda í gubalini timbuniore holebira.

**Mini mandala bayale wule ibugua
mbirale ko bu ngaru hondo
wandialu holomaya ina biamogo
biaga nga**

(4.11-6.17)

Mini gigabi wulene ibu lawai haga bayaleore nga lenego ogo

¹¹ Mini gigabi wulene ibugua ibu waneigini karuhondo ti miniwi bayaore ka lagabi wali agali ibu taya bialu karu baya hangu handaya ho hagabi ka.* ¹² Wali agali mini bayale wulene hame lalu tini bayale holenebi hame lo howa tigua aba taya biyagua tiha turu holene timbuni tolatagi holebira. ¹³ Wali agali hongohe mini bayale wiaga karu ti mini lene halu mini bayale ibu poragoha Anduane Homogohanda mo turu holebira. ¹⁴ Wali agali mbirame mini gigabi wulene ibunaga mini yaraga hayagua tigua Ngode Datagaliwabe baya buruguleore kagonaga mini

---

* **4:11:** Mini bayale wulene ibu wali aija bedaligobi howa ibugua waneigini mana bayale ngaru bialu helonaga lawai haga nga.

mo yaraga haga. Ani bialu wali agali mini gigabi wualene ngago gubalini haga bu karu ti Ngode Datagaliwabehanda gubalini holebira. ¹⁵ Wali agaliibunaga bi hale haga karu ti wali agalinaga haguane holebira. Ibugua bi larago hale haga karu ti bayale holebira. ¹⁶ Wali agalime mini gigabi wulene ngago mo galone halu yu tiga biyagua nde tigua mini gigabi mo yu holebira. Ani bialu tinaga waneigini mani holobadarumebi yu haabo holebira. ¹⁷ Pigane mini bayale wulene ibugua wali agali hariga tiga nabi yole ngagoha haru pialu mo luluya halu ti mo gi halu mo durula haga. Mini bayale wulene ibugua bi tandagabi ngarume minu heda halu wali agalinaga mana biaga ngago damene bayale tigabi hai helonaga lawai haga. Ani mo hongo kagola tigua ibunaga bi bayale manda bulene lawai harago talialu biai habehe karulape helaga. ¹⁸ Ani biragola mini gigabi wulene ibu wali agaliha hariga tigabi ngagoria ibalu ti mo turu halu ibunaga bi wiado hene ngaru tihondo mo walia hagane. ¹⁹ Anigo wali agali ti pu luluya hayagua nde mini gigabi wulene ibugua ti yuwa halu tini mo ko halu homolene ngagoha pelo yupe haga.

Bi henene lolene ngagoria hongo ho holene nga lenego ogo

²⁰ Horo bayalengi ina henge bayale ngago bame mo holebu nahabe. Anigo ko ngagome i minalu mo taga holigo mamage ho habe. ²¹ Taga holeneme wali agaliha mana ko bulene mo yu ibalu taga holeneme wali agali bu karunaga deni mini lene helaga nga. ²² Ina mendeali kago helo la debodebo

bialu keria ini pi loligo handabe. Ini pilagane tene ogoniha nga. ²³ Iniaga bi lolene henge nganggi i ne hariga ndibulo holeni nahabe. ²⁴ Ani lolene ngago irane iniaga bi larengi mini gigabi wulene ibu pana haragola iniaga bime iha manda bayale bidego latagi holebere. ²⁵ Bi ke howa lama ibaga nabibe. ina bi tigatiga i bibahende manda biai naheme lolene ngadagua lolene karulape. ²⁶ ina iba porago payabe nahe kego manda bialu iha ko ngago latagi hole taga nahabe. ²⁷ inime i wali agali lulu mini nawi karu andaneha holene nawi. Ani bialu mbirali mini lene timbuni bu karu ladebodebo bialu ti kagoha hadede nabibe. ²⁸ i homolene-ore wiaguabi harugo Anduane Homogohanda i biamogo bule wai bulebirago i hongo howa bi henene loleneme i bolangua helo hongo habe.

²⁹ i kudaga halu bi nagalone ngaru dewa laabo holeni nahabe. Ani bialu biabe bialu kegoha manga halu gedeore holeni nahabe. ³⁰ ini andaga tamuha howa laionome ngororo laradagua nabibe. Ani bialu wali agali iniaga biabe bia haga bu karu talialu bi hongo howa loleni nalabe. ³¹ Mbirale ngaru yamule iniaga gi dogo nalabe. Ani bialu ina mbirale mbiralihondo mialu howa iniaga gi pau nalabe.*

5

Inime karulape kobe toba nahabe lenego ogo

¹ ininaga muni mbirale ngegoha mini hana ho howa ina lalu, Ai i karulapeore kogoni, lolene

---

* 4:31: Ab 20.35

nawigo nalabe. ² Ína hame ngego bibahende mbirale íni dimagoliho kego ha biba halu howa ³ lalu í aiwa handaya ho holabada, loleni. Irane ogoninaga Anduane Homogohanda í pani ngialu minu baore bulebira. ⁴ Ina mbirale bia ko harugo ainde mo ko holene mbira íha naibiya, lolene nawigo nalabe. Anduane Homogo ibugua la nabi luore hondo haga ka. ⁵ Ínime lo manda bialu, Anduane Homogohanda ko biniru domo wahagayago waha, lalu mana ko ngaru bialu haabo holeni nabibe. ⁶ Anduane Homogo ibunaga dara holene irane nawini howa dara timbuni hagane kago ínaga ko ngago bibahende domo wahaiore holebira, nalabe. Heneneore ibugua dara holebira kebabí timbuni dege haga ka. Ani howa ibunaga keba holene timbuni wali agali mana ko biaga bu karuha ibira holebira. ⁷ Anduane Homogo kagoha abaleore dai bulene nga. Horo yawiore dai buliya lowa horo mo baedede nabibe. Anidagua biriyagua Anduane Homogonaga keba holene abaleore ibalu í mini baragola í homalu ereba holigo abale dai bibe. ⁸ Ínaga biabe ko buwa muni mo wirigoria mini paga howa holene nawiore. Muni ogonime horo hamaro bulene ngangi í mo wialu biamogo nabulebira.

Bi tigabi lolene ngaru dege labe lenego ogo

⁹ Puyabu puloyu iriari biragola mabuha ira hedape holene nawi. Ani bialu hariga tara tara pugupugu bulene ngagoha tanabi pupe nahabe. Wali agali mini kirawi howa mana ko biaga karu tinaga mana ogonigo í polene nawiore. ¹⁰ Ínaga

---

✧ 5:4: Aga 8.11

mini mo iriari bialu mo beregedaga nabibe. *Í*naga bi laregobi bayale tigabi ngaru lalu habe. ¹¹ Bi larago abale hale halu ladai nabi emene hondo habe. ¹² Bi ladai bulene *ína* manda bu hariyagua bi larago ladai bibe. Manda nabi hariyagua nde ne hariga ndibulo holene karulape. ¹³ Bi ibugua wali agalinaga mini mo ko halu mo bayalebi haga dege nga. Ani biagago irane wali agalinaga hegeme dege mo ko haga nga.

¹⁴ Wali agali bu karume *í* bi dibudibu hale ho page bialu *ínaga* ne hariga ngegome wali agali mende kago mo ko haga ka nalelo holene nga. Ani larogo irane page biaga karu ti taga haga wialu wali agali bi haluki laga karu tiha godi ko tara ngago handa walia holebira. ¹⁵ Mana ko ngago dameneore bibabahende emene timbuniyaguabi nabibe.

6

¹ Ai mbiralila nenege hariyagua lone waitigi holene manda nabibe. Lone waitigi haregome *ínaga* mini mo ko haragola taga timbuni holebere. Wali agali bi lo mende halu bi kira laga ko bu karunaga yolo ogoni mo yaga ka. ² Miniha dimagoli ko ngegome *í* haru helo nahabe. Miniha dimagoli holene ogonime *í* nogo bulumagame hengedaradagua bialu *í* balu home loligo hondo habe. ³ Miniha dimagoli holene ogoni ibugua *ínaga* yuni linibi bibahende nai haragola *Í* ira gabuni ale holebere. ⁴ Heneneore mbirali ibu miniha dimagoli ogoni ale ngelo kago ibu mo ko haragola waitigi bu karume ibu hondo oba holebira.

Nenegela biagane mana ngago ogo

⁵ Bi dendebe laregome nenege dewaore hinalu bi hendore lalu bedegome hadapaya bu holene mo yu anda ibaga. ⁶ Wali agali dewaoreme íla mini hana haga bu hene heaguabi ai daosini mbira (1,000) bu karu aria mbiraoreli hangume í baya hanguore mo tiga biaga holebira. ⁷ Ínaga nenege holene mbira taya bialu hariyagua ína mbirali kagohondo abale mini mbiraore nawibe. Ína ibu abidabe hondole baya hangu begelo hondolene ngago ⁸ irane nenege mbiraore ndo nenege tara tara dewa hagane ngagonaga ani hondolene nga. Nenege mbirago ibu í bayale kengi nenege howa íha genda ibirangi í heba mandagi naholebira. ⁹ Nenege mendego ibugua ínaga nenege ha howa dege mani íla waitigi halu bi ohowa libuni hangu howa laga wiribigo bibahende hale hai helo latagi haragola í taga ho holebere. ¹⁰ Maru ína tomo merengi libu nenege howa mani íha genda anda ibirangi í biamogo nabulebira. ¹¹ Nenege uruni aleme í bayale kengi nenege halu íla mini mbiraore ho holebira. Ani howaibunaga mini bayaleru í andaga ibuwa latagi haga bulebira. ¹² Anigo tigua ínaga mini mo guya harangi nenege biagome í erembira ngialu ibunaga wanakui mo do holebira.

¹³ Wali agali íla waitigi bu karu kaware nahe kaundiaha halu ínaga nenege karu baya hangu minime ti mo tale bialu de hondo habe. ¹⁴ Ainde ínaga nenege henene kago ibu anda hongohe kaligobi ka. Wali agali mbirale yolo dewame miaga ngaligobi nenege bayale ogoni ibu holebira. ¹⁵ Nenege heneneore wali agalime yolo nab-

ulebira. Nenege bayaleoredagola ibunaga yolo ogo aleria lade naholebira. ¹⁶ Nenege henene he kago ibuha holene bayaleore holebira. Ani bialu mbirali ibu Anduane Homogo gi howa ibuni andaneha haga kago ibu nenege uruni ale handa walia holene nga. ¹⁷ Heneneore Anduane Homogo andaneha kago ibu nenege bayale karia handa walia holebira. Ani bialu libunaga mini mbiraore ogobi degedane hondolebira.

**Mini gigabi wulene manda bayale
bulenelame iname wali agali
mende kago baba bayale holene
mo yu anda ibaga**

(6.18-14.19)

Mini gigabi wulenenaga galone manda bulene nga lenego ogo

¹⁸ Waneigini-o í wene daliahe kengi ína mbirale lo manda bule hongo halu í waheale biruwa mini gigabi wulene taya bule manda bibe. ¹⁹ Wali agalime mabuha biabe erekuibiore bialu dindi tombalu tomo hongowa mani lini bayale delonaga maliaho hagamadagua tígua mini gigabi wulene taya bialu haabo halimu. Heneneore ína mabuha biabe bulenengi emene tigi mbira degeni birigo ai mabuni tomo liniru bayale dedagola abale do nolebere.✧ ²⁰ Ainde wali agali manda nabini bu karu tihondo mini bayale wulene ibu erekuibioredagola wali agali kuni naheru baba ibu lu haabo naholebira. ²¹ Mini gigabi wulene ibu ege tole gendabi ngaligobi ngagome wali agali

---

✧ 6:19: Ya 5.7-8

gendame bope hagane. Ani bope haragola tigua mini gigabi wulene ogoni abale yu wahagaya. ²² Ainde wali agali dewalime mini gigabi wulene ibunaga mini lolene hame lariyagua nde mbirale tara tara bayale handa walia nahaga ngaru mini lolene karulape nga.

²³ Waneigini-o bi hale halu ínaga mini ngogo baya hangu taliabe. Bi ina langerogo mo embeda holeni. ²⁴ Ínaga ge mini gigabi wulene ege pu ngagome dabaho ngelalu ínaga ma mini gigabi wulenenaga pume dabaholene nga. ²⁵ Mini gigabi wulene ibunaga genda gibiore ngago ínaga payani yu pialu ibunaga ege pume daba hayagobi ogoninaga mini burugu nale yu pobe. ²⁶ Ínaga bu mini bibahendeme mini gigabi wulene taya biaabo halu ínaga hongo bibahendeme ibunaga hariga ngagoha pialu habe. ²⁷ Ayu ogoni handa walia holeberegogo taya bima pialu handa walia halu minu yania hariyagua nde pelo yupe habe. ²⁸ Ani beregola mahaore miniha mo palia holene mini gigabi ibugua ngiaga ngago handa walia halu turu holebere. ²⁹ Ani beregola ege pume í dariba hayago ibugua ayu í handaya ho halu pu alatawe biaru ti ínaga tolanda ge hala gi pagida aleru holebira. ³⁰ Ibunaga genda mo yarigo ínaga ngolo manda halu ege pume í dariba haga biyaru baya taraore girilimame dedaru ale holebira. ³¹ Ani bialu ínaga mini gigabi wulene aga lu bayale karula gimbu biaga ale ngago taya buwa ínaga embone mo yari bia howa ibaga bu holebere.

³² Waneigini-o hame layagua nde biwai harago baya hangu manda bibe. Manda biriyagua nde í

nde í bayaleore holebere. ³³ Bi larago baya hangu hale hole hongo ho hariyagua nde ína manda bayale bulebere. Ínaga wiaho biraga hariyagua nde wali agali mini bayalewi mbirago í holebere. ³⁴ Agali wahe mo ngoaiho biruwa bi lalu biraga ngagoha pobe. Ani pu biruwa wali agali mini bayalewi mbira bereagua í ogonila birabe. ³⁵ Ngode Datagaliwabenaga bi te larago í hale nahe bederia í helalu pubagi holigo baya hangu hale ho birabe. ³⁶ Ína handalu keria wali agaliyaguabi manda bayalebi mbira bedaria handariyagua nde gao laragola egerebagi heyalu gerai lalu puwa ibu andaga haraba ge halu ubaanda hagane dagia bidagoria ge habe.

³⁷ Anduane Homogonaga bi langiyago baya hangu mitangi biaabo halu ibunaga bi manabi mitangi bibe. Ibugua í mo hongo halu ibugua mini bayale ínime yulene hame ledegobi ngulebira.✧

7

Bayale holenenaga bi tara tara lo ngago ogo

¹ Íha mo ko holene ibuligo mana ko ngaru nabibe. ² Ína mana ko ngaru hondo wandialu habe. Anidagua biriyagua nde íha pani nolene nawulebira. ³ Waneigini-o mana ko ibu mabuha tomo hangarimagobi nga. Ína mabuha hengederia dewaore anda holigo handabe.

⁴ Í timbuni haguane holiya biamogo bia lalu, Anduane Homogohondo bi lolene nawigo nalabe. Ani bialu kinihondo ínaga mini yaraga hene

---

✧ 6:37: Yos 1.8, Iba 1.2

holiya í mini lene hela lalu hale nahabe. ⁵ Ína Anduane Homogo bime ladebadebo bialu ibugua í mana bayale bialu hagada lelo manda buwa bi nalabe. Ani bialu kini ibugua í agali manda bayalewida lelonaga ína kini mohondo halu bi nalabe. ⁶ Godi hale halu manani ngadagua mo tale biaga karu tinaga biabe bialu kago dimagoli nahabe. Ína bu aribia holene manda nabi howa wali agalime mana ko bini ngago baya hangu mo tiga nabibehe holigo ani nabibe. Ína agali haguane mbira godi lole ibirago hondowa íni mogo laregola íninaga mini mo ko holene wuligo ína biabe ogoni bule hame loleni nalabe. ⁷ Wali agali íni daluha bu karuhondo ko nabi halu wali agali deni lulu ale howa bulene ngago nabibe.

⁸ Mana ko halu mbira berego halu mende nabibe. Ko mbira mbira beregonaga yolo hangu hangu nga.

⁹ Ína lalu Ngode Datagaliwabe Daligaore kagome ínaga mbirale bayale bame mulene bu ngoruni handape halu hondowa ína ibu mbirale loma bu merogo yamulebira nalabe.

¹⁰ Ínaga mini mbiraore wulene hongohe wu kego heba howa Ngode Datagaliwabehondo bi lalu howa bibahendengi yagibano bu karu bi-amogo bulene ngago hondowa wahalu pu nabi.

¹¹ Wali agali taga timbuniore ho kago hondowa ibuhondo oba holene nawigohondo oba nahabe. Wali agalinaga mini bope holenagabi mo yaraga holenagabi Ngode Datagaliwabe ibugua hangu bi-aga ka.

12 Í hamene kago mo ko holenaga te ke howa nale wahu lu ínaga damene kagohondobi anidagua dege nabibe. 13 Ína ke holeni nahabe. Ke holene mana ngagoha howa mbirale bayale mbira tagira naibaga.

14 Agali haguane ngoaiho bedagoria bi naganone kudaga bi nalabe. Ani bialu Ngode Datagaliwabhondo bi naganone ngago lu laabo nahabe.

15 Mabu biabe bulene erekuibi ngagola wahu lu ibida napobe. Ai biabe ogoni Ngode Datagaliwabe Daligaore kago ibugaore mo winigo nga.

16 Wali agali mana ko biaga karu baba mandagi holeni nahabe. Anduane Homogonaga miniha keba holene abale tagira ibaga ngago manda bialu habe.

17 Íni mo dindiha howa holene nga. Ira denela ngoelame wali agali ko biaga karu nai holebirago manda bialu ani habe.

Ínaga anda handaya ho holene mana ngago ogo

18 Ai muni hangu mule ínaga nenege wanahabe. Ani bialu dindini wini ngolo ngaru mulenaga íni hameneore kago wanahabe.

19 Í wali mbira manda bayalebi bedago taya bulene ngago irane wali bayaore bedago ibu dindini ngolo ngaru bibahende bolangua hene beda.

20 Wali agali í andaga handaya ho haga bu karuhondo mo ko nahabe. Ani bialu ínaga biabe ndelahe erekuibi ngaru bialu haga wali agali bu karuhondo mo ko nahabe.

21 Agali ínaga biabe bia haga mbira biabe baya hangu biaga kago gubalini ho holene nga. Ani

howa horo mbirungi ibuni andaga poa hayagua ína napobe lolene nawi.✧

22 Í nogo bulumagaru hinu hegua nde baya hangu handaya ho holene nga. Ai nogo urunime ínaga biyinaya berego biamogo biagayagua nde muni mia nabi helo wahabe.

23 Í waneigini hayagua nde ti wene waneigini emene kaore biawi halu ogonongi howa dege bayale helo mo tiga bibe.

24 Í waneru bereagua nde ína ti baya hangu mamage ho howa ti baame berelo wanahe hongo howa handaya ho habe. 25 Ai wandari mbirago agalime dabubilo miriyagua nde ínaga biabe timbuni biaiore harigoni ndobe. Anigo í wane agali manda bayalebi kago hondowa mibe.

26 Í one gubalini ho keyagua nde wahalu pu nalabe. Anigo ibugua mini kira wu biruligo dege de hondo habe.

27 Ína hongo holene bibahendeme í aba mitangi halu í aiyahanda nde í taba hanayangi tandaga gibiore nenego mitangi bibe.✧ 28 Aba aiyalame í habelo holene ngini kego baya hangu mitangi bibe. Mbirale tigua í ngiyago damene miadai bibe nahe kego manda bialu holene nga.

Ina Ngode Datagaliwabenaga mini yaraga halu biabe tara tara bulene ngago ogo

29 Ínaga bu mini bibahende Anduane Homogo andaneha haabo howa agaliibunaga biabe bialu haga agali loma binigo mo miaga bu karuhondo mana bayale bulene ngadagua bialu halimu.

✧ 7:21: Har 21.2, Man 15.12-15 ✧ 7:27: Har 20.12

³⁰ Ínaga hongo holene ngego bibahendeme Ngode Datagaliwabe kago gubalini halu wali agali haru bamba haga kago baya hangu mitangi halu halimu. ³¹ Ína Anduane Homogoibunihondo gi ho howa agaliibunaga biabe bia haga agali loma binigo mo miaga bu karunaga mini yaraga halu holene nga. Bulene nga lalu maname ledadagua bialu t̄gua mbiraleru agali loma binigo mo miaga agali karu mo mialu bulene nga. Mbirale mulene uruni mabuha tomo hengedego pigane boga birarubi ko domolenenaga loma ngarubi nogo ega ge loma bu mulene ngarubi loma maru loma bia hene ngarubi loma marubi bu mulene nga.*

³² Anduane Homogohanda í mo bayale helo ína mbirale ngeru maru yagibano bu karu talebu migi bulene nga. ³³ Wali agali homayaru mitangi ho howa wali agali nahome karu mo turu halu mbirale bame migi bulene nga. ³⁴ Wali agali dara ho bedaru baba mandagi dara ho biralu dugu bialu bedaru baba dugu bialu birulene nga. ³⁵ Ainde wali agali warago bo ngaru embeda nahe hondo polene nga. Ína ogonidagua biaga hariyagua wali agalime í gubalini ho holebira. ³⁶ Íni mbirale bule manda bu wiridago ngelowa homolene ngago ala mitangi bibe. Anidagua beregola ína mana ko

---

* **7:31:** Bi maru tomo pigane boga birago bu loma bu mulene nga ledago mbuga mini Dagalene 18.11-18 nga. Ko domalenenaga loma ledago mbuga mini Loma Binigo Mo Miaganaga Biabe laga ngagonaga 5.5-6 nga. Nogo egarunaga ge loma bu mulene ledago Haru Tagira Penego 29.17 wialu Loma Binigo Mo Miaganaga Biabe 7.31, Mana Lowinigo Loyane 18.3 nga. Ani bialu loma maru ledago Loma Binigo Mo Miaganaga Biabe 2.1-16 uruniha wigi bidago leda nga.

mbira nabi holebere.

8

Bayale hole bulene mana maru ngago ogo

¹ Wali agali mini lene karu baba hongo manda nabibe. ani bialu keria í tinaga giha pilo yaholigo nabibe. ² Wali agali muni mbirale dewawi bu karu baba lai loleni nalabe. Tigua agali biyina dewawi karu yolo bu heledago nahende lalu keria í bope holene wuligo nalabe. Ani larogo irane ngolome wali agali dewaore mo ko hai halu kini karunaga minibi mo talola haga nga. ³ Wali agali bi nagalone laga karu baba lai nalabe. Ani lalu keria í mbiralime gambe hale iraha delo bape haraligobi holigo nabibe laro. ⁴ Wali agali mini nawi lulu karu baba bi tabirene holeni nahabe. Ínaga mamali henedaru mege buligo tabirene nabe laro. ⁵ Wali agali mana ko bulene ngago hondo wandialu heagua ogoni mege buleni nabibe. Ina bibahendeore bialu harimagona pani nolene ngadagua noleberemago baya hangu mitangi bu habe. ⁶ Inabi nde mani wali agali wahe ayu biru ngarubi dege holeberemago ai wahe urunihondo mege nabibe. ⁷ Ani bialu wali agali mbirago homayagua ogonihondo turu holeni nahabe. Ainde mani inabi homole dege kemago baya hangu mitangi bibe.

⁸ Agali manda timbuni bi karume te larago nagalone larabe toba holeni. Ani ndo. Tigua lawai harago baya hangu hale howa mo yai holene ngago irane tigua í tigabi howa agali haguane

tinaga biabe bulene ngago biamogo bia habelon-aga lolebira. ⁹ Agali wahe bedaru tigua te bamba tinaga mamali bu heneruha howa lawai hene ngago lalu birulebirago ainde ina tinaga te lalu bedago wahalu napobe. Ainde ina te anidagua lalu bedago baya hangu hale hariyagua nde iha genda tara tara anda ibugu biraru ogoale ibiyida la dai bulene holebere.

¹⁰ Wali agali mana ko biaga bu karunaga bu mini dimagoli holene ira hungu ale hedope holeni nahabe. Ani bialu keria inibi dolene wuligo nabibe laro. ¹¹ Wali agalime i mo keba howa bi laba lowa lalu heagua nde ina abale lungulope halu ladai buleni nabibe. Tigua bi ina tigabi larego mo beregedalu i mo ko halu mo yobia holebirago nalabe laro. ¹² Wali agalime hongo halu iha dano dewaore holiya ngi larago hale halu muleni namibe. Anigo ainde dano helo miriyagua inaga muni pu ereba haragoniore ndobe. ¹³ Ina muni ngego emene dege ngelowa mbiralinaga dano henego abale nguliya lalu latagi holeni nahabe. Anigo nguliya lalu abale latagi hariyagua nde dano abaleore mibe. ¹⁴ Agali godi hale halu mo tale biaga kago godi laba lole haru poleni napobe. Irane ibunaga hongo tara ngagome ibunaga mini haru helowa bi lolebirago. ¹⁵ Wali agali mine haga bu karume i genda dewa mo nguligo i ti heba mandagi ibagabu holeni nahabe. Tigua mana ko tinime hame ledago bialu lulu ale howa biagadaru bialu kagola i heba mandagi mo ko holene wuligo ti heba mandagi nahabe.

¹⁶ Wali agali keba haga kago baba gungu nabibe. Ani bialu agali ogoniale baba dindi ko wali agali

nahaga ngagoha mba lalu napobe. Agali ogoniale kagome holene mo galone nahaga kago ndobe. Tigua dindi ko wali agali nahaga ogoniha howa í bo waholebiyagua í biamogo bulene mbirali ai kabe. ¹⁷ Wali agali lulu karu baba mandagi biruwa bi nalabe. Irane aginaga tigua bi wali agali bu kagoria lo paya bulebirago nalabe. ¹⁸ Mbirale do howa lolene ngago wali agali dindi taraha howa ibini bu karu hale helo lolene nawigo nalabe. Mani agi bulebirabi í manda nabi kego nalabe. ¹⁹ Wali agali bu karume í abogo keda lo manda nabi kago ínaga mini ngego wali agali bu kagoria lama ibaga nabibe. Anidagua biriyagua ínaga turu holene emene ngago mo waholobere.

9

Wali baba mandagi birulene mana ngago ogo

¹ Í one bedagohondo ko birabe toba howa mini ko nawibe. Ínime biawai haregola ibuguabi nde íhondo ko bialu kebe toba holebirago nabibe.✧
² Wali mbira bedagome ínaga hongo bope holigo íni ibuhondo namibe. ³ Wali mbira ínenege birule hamelo bedagome í gili lolebirago ibu hangu karia ngola nahabe. ⁴ Wali mali liaga iba gana lalu dawé haga bedagome ínaga mini mo batara howa í mo hondo holigo ibu heba mandagi nabirabe. ⁵ Wandari mabuage bedago ína yolo buligo deme hongo howa handaya nahabe. ⁶ Ínaga muni mbiraleru bibahende wahai holeberegó í bayanda wali baba mandagi holeni nahabe. ⁷ Tanoha howa hariga bibahende de handama ibaga buleni

---

✧ 9:1: Dag 5.12-15

nabibe. Ani bialu hariga wali agali nahe ngagoha hangu pupe halu poleni napobe. ⁸ Wali bayaleore mbira ibiyagua ína ibu deme handaya nahe de handa tara halu pobe. Agali mendeali one baya bedago deme handaya nahabe. Agali mbira ibu one bayale bedago deme hongo howa handaya nahabe. Heneneore agali maru tinaga bu miniha dimagoli holene ira hungu ale bialu kagola ti wali maru bedaru baba ibaga bu haga ka. ⁹ Wali mbira agali one bedagola mandagi birulene nawigo ibu heba mandagi tomo bayaleru dewa dawa nalu lulu ibaru dewa nalu luluyu biruleni. Ani bederia ínaga bu mini hongohe ibuha poragola í mo ko halu pi loligo nabirabe.

¹⁰ Nenege ala hene biago mani hene kagome bolangua hene ndo holebirago nenege ala hene kago yu wanahabe. Nenege mani hene kago ibu waini iba gahange wabini ngagobi ka. Anigo waini iba lu ngelowa mani nariyagua baya den-debiore wiaga. ¹¹ Wali agali mana ko biaga kagonaga mini yaraga halu mo ko holene mbira agi ibulebirabe í manda nabi kego ainde tinaga mini timbuni yaraga hene kago hondowa dimagoli holeni nahabe. ¹² Wali agali tigua turu haga ngagohondo í turu holeni nahabe. Baya hanguore manda bibe. Ti homeneru dindi humbirini andagaha pu nabi wene kaore pani nolene koore ngago abale ngola holebira. ¹³ Mbiralime í bo waholobada lo manda nabi hole wali agali homelo bo wahaga bu karu baba mandagi holeni nahe putara halu kaundia habe. Anigo ti kagoha kaware piriyagua nde ínime poro lalu penedago íni mamage ho habe. Ogo dege manda bibe. Í

mbirali mbira gabua uli dewaore ngagoha handa nabi howa pupe halu piagagobi howa wai bialu kagoria bamba halu timu deneni pu hagagobibi holebere.

¹⁴ Ínaga nenege bu karu baya hangu minime mo tale buwa wali mini gigabi bedarunaga mini bayale ngago hale halu mo yabe. ¹⁵ Bibahendengi wali agali mini bayalewi bu karu baba te lalu biraga kegoni howa dewangiore te laabo halu Ngode Datagaliwabe Daligaore kagonaga bi mana ngago lolene nga. ¹⁶ Wali agali bayale tigabi karu ti dege í andaga tomo namiya ibidaba lalu íni Anduane Homogo ibu andaneha haabo howa ibuni hanguhondo gi ho haabo holene nga.

¹⁷ Agali anda biaga kago ibu biabe bayale ibuni biragome ibunaga mini mo yaribia ho halu agali haguane bu karu ti tinaga bi bayale laragome tinaga mini timbuni mini lene ka lene haga. ¹⁸ Wali agali tini dindi anda wiyadagoha haga karu ti wali agali bameore bi kulukala lalu kudaga haga kago gi halu wali agali bi galone ndo ngago lalu karia ti handabe manga haga ka.

10

Gabumane biabe bayale bulene ngago ogo

¹ Agali haguane kago mini gigabiwi heagua nde ibunaga wali agali baya hangu haru halu wali agali manda bayalebi karume haguane howa wali agali baya hangu haru holebira. ² Wali agalinaga agali haguane kago ibu bayale heagua nde wali agali tibi bayale dege holebira. Ani bialu agali haguane dindi mbira mbiraha haga

bidago bayale heagua nde ibunaga wali agali bu karubi bayale karulape dege holebira. ³ Kini ibu mini nawi heagua nde ibunaga wali agali mo ko hai hagane nga. Anigo agali timbuni haguane hayadago ibuni manda bayale bi heagua nde ibugua ibunaga dindi bayale ngelo mo heya hagane nga. ⁴ Dindi handaya ho holene hongo Anduane Homogo ibuniha ngago ainde ibugua wali agali bayale karu mo heya holenengi mo heya haga ka. ⁵ Anduane Homogo ibunime wali agalinaga biabe bulene ngago mo bayale halu kininaga beba gilibia dagala biaga agali kagonaga mini yaraga haga ka.

Anduane Homogohanda wali agali mine haga karu bo wahi holebira lenego ogo

⁶ Inaga nenege kagome ko emene mbira biragola ibuhondo keba halu hongo howa lai lolenene nawigo nalabe. Wali agali mbiragome ila mine hayagua nde bialu helo habe. Mbirale mbira abale bulene nawiorego nabibe. ⁷ Mine hagane ngagobi wali agali mende kago mo ko holene mana ngagobi ogoni Anduane Homogonaga denibi wali agali maru karunaga denibi mana koore nga. ⁸ Gabumane agali tara tara bu karume mana ko lehe ngago taluwa bialu mine halu page dewa biaga ka. Anidagua biagane ngagome horo ayu marume gabumane haru kagola horo mendengi agali marume gabumane haru haga ka. ⁹ Wali agali dindini hene bame dege kago ai tininaga mini mo yaraga halu holene nawiore. Ti dindini kang dege homabi ti heba nahe dege ka. ¹⁰ Anogodame warago lu balu wirago

manda bibe nahe haga bialu kagoni. ¹¹ Ayu í kini kegoni yawi í homale dege ke. Wali agali homene ngago ngoebi bunguna bedarubi himi ngarubi tigua homa tingini ngago handaya ho haga nga.

¹² Wali agali mine haga karume Anduane Homogo wahagaya. Tigua tinaga bu miniha Ngode Datagaliwabe mitangi emeneorebi mbira nahagaore ka. ¹³ Mana ko bulene ngagoibunime mine holene yu anda ibaga nga. Ainde wali agali kome dariba hene karu tigua mana koorene ko tara tara ngaru bialu haga ka. Ani bialu kagonaga Anduane Homogo ibugua wali agali tara tara bu karu pani mialu bo wahai halu erebaore helolebira.

¹⁴ Anduane Homogohanda kini hearu bope hai halu wali agali damene bu hearu minalu kininaga henge wiagoria bira karu lelaya. ¹⁵ Anduane Homogohanda wali agali dindi anduane hearu bo taliatagi hai howa wali agali daga nolene bu hearu minalu ti hene wiagoria ho aribia helaya.

¹⁶ Anduane Homogohanda tinaga dindi mo labu hai helalu ti dalu wiaru bo haealahole bilaya.

¹⁷ Hameigini maru bo haealahole biai helayagola wali agali uruni aria mbirali abago ogoria heneya lalubi mani te nalolebiraore. ¹⁸ Anduane Homogohanda wali agali ti ibaga biai halu mine halu keba howa bi hongo howa lama ibaga bu helo ndo wabini.

Mini lene daligaore ai kabe lenego ogo

¹⁹ Mbirali ai ibuore mini lene holobadabe. Wali agali degeme mulene nga. Ai ibu mini lene holene ngabe. Wali agali Anduane Homogonaga bi hale

---

☆ **10:14:** 1 Sml 2.8, Lg 1.52

haga karu ti dege mini lene holebira. Wali agali mini lene habe nahe ai kabe. Wali agali dege holebira. Ai ibu mini lene holebirabe. Wali agali Ngode Datagaliwabenaga bi mana lo ngago hale nahaga bu karu ti mini lene naholebira. ²⁰⁻²¹ Wali agalime tinaga haguane kagonaga mini yaraga haga ka. Anidagua dege Anduane Homogohanda wali agali ibunaga bi hale halu haga karunaga mini yaraga haga ka.*

²² Wali agali Anduane Homogo gi halu ibu andaneha haga karu ti homogo mbirale dewaorewi heaguabi wali agali mini lene heaguabi mini nalene heaguabi bibahende mini lene hai holebira. ²³ Mbirali yagibano howa manda bayalewi kago bo hangedope holene nakarulape. Wali agali mana ko biaga karunaga mini yaraga holenebi koore nga. ²⁴ Ainde heneneore wali agali tigua agali timbuni karubi agali haguane karubi godi hale halu manani mo tale biaga bu karubi uruninaga mini yaraga haga nga. Anigo wali agali uruni aria karu ti mbirame wali agali maru Anduane Homogonaga bi hale haga karu bolangua habe naheore ka. ²⁵ Anda anduane kagome biabe bia haga mini mandaru bayalewi kago talima piagane nga. Ainde wali agalime mini bayale wu heagua nde ogoni wu kago taga holene nawi.

Bayale mini lene holene ngago ogo

---

* **10:20-21:** Mbuga alatawe ngagoha hobane ogoninaga bi marubi winigo nga. Bi uruni ogodagua gilibu nga. Wali agali Anduane Homogo gi ho haga karu ti bayale holebira. Wali agali mine haga karu ti pu ereba hai holebira, lalu gilibu wini nga.

²⁶ Ai biabe mbira bialu hariyagua kudaga bi lama ibaga nabibe. Ani bialu í yagibano hariyagua nde ke howa íninaga mini yaraga halu holeni nahabe. ²⁷ Wali agali biabe bialu howa tiha mbirale tubagi nahe karume wali agali kudaga bi dewa laabo halu tomo nolene nawi gariho karu bolangua hene ka.

²⁸ Waneigini-o íni mo dindiha ho hariyagua nde í mini lene bayale holebere. Ani howa bi ína larego galone hayagua nde íninaga mini yaraga holene karulape ke. ²⁹ Wali agali tini handaya ho habe nahe karu aiwa biamogo bialu holobadabe. Ani bialu wali agali tini taga ho haga karu mini lene helo aiwa mo yaraga holobadabe. ³⁰ Yagibano karu tinime tinaga mini bayale ngago latagi halu kagome tinaga mini mo yaraga hene mini lene haga. Anigo homogo bu karu ti tininaga mbirale dewa wu karume ti mo mini lene helaga ka. ³¹ Yagibano mbira ibu mini lene hayagua ibu muniru dewawi harangi ibunaga mini yaragaore halu ibu mini lene daligaore mbira holebira. Muni mbirale dewawi homogo karu ti mini lene ndo heagua nde mani ti yagibano harangi tinaga mini nawi erebaore holebira.

11

¹ Agali yagibano ibu mini bayalewi heagua nde ibu agali haguane karu baba mandagi birulebirago ibu turu ho holene nga.

Wali agali tinaga miniha yagi ína mitangi ho lene nawi lenego ogo

² Wali agali tingini hangu bayale karunaga mini yaraga holene nawigo nahabe. Ani bialu wali

agali koale karu mo guya nahabe. ³ Mone tara mbira bedago ibu emene dege bedagome habane ngago ibane dendebioreni ibu duniniore mbira wiaga beda. ⁴ Tigua ínaga mini yaraga haragola ínna mine howa aga bayale ngaru mo karulo holene nawigo ani nabibe. Ani larogoni irane mbirale Anduane Homogohanda biagago bayaleore biaga kago ainde wali agalime biabe ibugua biaga ngago damene ti manda nabi ka. ⁵ Agali haguane dewaore tinaga biabe biaga wiaru wahai howa tini dindini bedagola agali mbira daga nawini heago ibugua tinaga henge ibu miai haya. ⁶ Agali haguane dewaore bu hearunaga mini mo ngubia halu mo ko hai hayagola wali agali mini lene bu heneru ayu wali agali tara hearunaga giha henego ka.

Mbirale ínime bialu keru mamage howa bialu habe lenego ogo

⁷ Wali agali mbirago godini haru polene manda biriyagua nde ti wali agali ogobiore kagoda lalu baya hangu mo tale ala bibe. Tihondo keba halu lai loleyagua nde ínini miniha mitangi ala bibe. ⁸ Wali agali mbirame bi lalu heagua ínna lapugua bulene nawigo lapugua nabibe. Baya hangu hale hai howa bi ladai bibe. ⁹ Wali agali tigua í mitangi nabiore kago ínna tinaga mbirale ngaru mitangi holene nawigo nahabe. Ani bialu wali agali mana ko biaga karu ti godi lalu bedagoha í ti heba mandagi nabirabe.

¹⁰ Waneigini-o biyinaya biabe tara tara ngaru dewa nabibe. Tara tara dewaore ngaru biai holene manda biriyagua nde ínini mo ko holebira.

Abale bu bolangua naholeberegogo gerai lalu ala bigi nabibe. Mbiraha ibida pu haraiyagua nde inaga biabe biagane uruni ereba naholebira. ¹¹ Wali agalime biabe erekuibiore ngaru hibu lowa hongo howa bialu haabo haga. Anigo tiha dewaore tubagiho haabo ka. ¹² Wali agali marume nde biabe nabiaga kagola maru karume urunibi karu biamogo biaga ka. Ti hongo nahe howa tiha mbirale dewa tubagiho haga ka. Ani kagola Anduane Homogonaga deme handape halu ti de hondowa ti biamogo bialu haga ka. Ani bialu wali agali mo ko hene uruni lone mo heya halu ¹³ tinaga emboneha yagi mo yaraga haga ka. Ani biyagola wali agali dewame hondowa ti mogo lo hendene.

¹⁴ Anduane Homogohanda mbirale ko bayalebi ngia dege biaga ka. Ibugua holene ngialu holene lone mo yu dai biaga ka. Ibugua wali agali mo yag-ibano halu lone mbirale dewa mialu mo homogo haga ka.

¹⁵ Anduane Homogo ibugua mini gigabi wulenebi lawai halu ibunaga bi manabi ngiaga ka. Ani bialu mendeali kago gubalini howa biamogo bulene mo wia haga ka. ¹⁶ Anigo ainde mana ko lehe ngago damene aruma holene mana bulenebi uruni wali agali mana ko biaga karuha howa ibaga. Ani bialu mana ko uruni wali agali mana ko turu haga bu karu baba haabo halu tini homalu wahaga.* ¹⁷ Anduane Homogohanda wali agali tigabi karuhondo mbirale miaga ngago

---

* **11:16:** Agali maru mandabi hearume bi hobane ogoni laboha ngago mbuga ogoniha abale nawinigo agali mendeme mani gilibu aribia hene bada, laya.

damene bibahende mo ko nahagaore. Biabe mbira Ngode Datagaliwabe ibu hame ledago bialu heagua nde biabe ogoni mo ko nahe bayale bialu haabo haga. ¹⁸ Agali muni dewaorewi karume mbirale dewaore mo ngoaiho wu hayagua nde ibu yolo agile mulubadabe. ☆ ¹⁹ Ibugua lalu, Ainde ema nabi h̄alo biruwa tomo mbirale bayale ngaru nalu biruliya, lagane. Anigo ibunaga tomo bayale uruni nalu holene horo agira ngabe ibu manda nabi kago ainde ibuni homaragola wali agali tara bu karume ibunaga tomo bayale uruni no aribia holebirago ibu manda nabi ka.

²⁰ Habo nalolene bi lo wirigo baya hangu yu habe. Waore nahabe. Yu haabo halu ĩni waheore howabi yu haabo habe. ²¹ Wali agali mana ko biaga karume biabe biaga ngago ĩna dimagoli nahabe. ĩninaga biabe biaga wiridago yu howa Anduane Homogoha kaware haabo habe. Anduane Homogohanda yagibano bu karuhondo mbirale bayale ngaru abaleore mo miaga kago manda bialu ibuha haabo habe. ²² Ani bialu ibunaga mo turu holene ngago abaleore mo dewa haga ka. ²³ Ainde ĩna lalu, ĩha mbirale agilego tubagiho kobe. Mani bayale mbira agigo mo yuledabe lolene nawigo nalabe. ²⁴ ĩna lalu, ĩ karulapeore kogodago ĩ mo ko holene mbirale mbira agigo ibulobada, nalabe. ²⁵ Wali agalime bayale kangi ko ibulebirago mo embeda ho haga. Ani bialu kongi howa bayale ala hayago mitangi bu dai nabiaga. ²⁶ Heneneore Anduane Homogohanda wali agalihondo yolo mulenego erekui nabioire

---

☆ 11:18: Iba 49.10, Lg 12.16-21

ndobe. Wali agali tini homaga birangi Anduane Homogohanda mana tinime bialu hayagonaga yolo mulene winigo migi bulebira. ²⁷ Wali agali tiha mo ko holene ibu ngagola mbirale bayale damene ngago abaleore embeda hai hagaya. Wali agali mbirago homaragola tigua bialu hagadago panaga wiai haga. ²⁸ Wali agali mbirago nahome kangi ibunaga mini yaraga holene nawigo mini yaraga nahabe. Tinaga waneigini kago baya hangu lawai halu howa aba aiya tininaga mana ogobioveda lo manda biai holebere.

Ínaga nenege karu baya hangu dabo hondolene ngago ogo

²⁹ Wali agali tara tara bu karume tinaga ohaga boga gibi bidagome í mo hondo holigo í andagaha wali agali ta nabi ibai hadaba loleni nalabe. ³⁰ Wali agali mine haga uruni ti wali agalime mbirale ega henene ndo ega henene bedago mo hondo holenaga berelaga ka. Tinaga miniha oholene ogonibiore ka. Tigua ohowa í pilabelo hondo haga ka. ³¹ Tigua biabe bayale ína biniru mo beregedalu biabe bia ko haya lole ka. Mana bayale biaga ngeru tigua mo ko howa te ko ngaru lalu holebira. ³² Ira dene emene mbirame ira datimbu haga ndobe. Anidagua dege wali agali mana ko biaga bu kagome í homolene ngagoria pialu homabelo mo hondo haga ka. ³³ Wali agali ko biaga bu karume mbirale ngago damene mo ko hole dege manda biaga bu kago deme handalu mamage ho habe. Tigua íha mo taga holene ngago mo para haragola íha taga ho haabo holene mbira mo bade holigo hondowa holene nga. ³⁴ Ína wali

agali dindi taraha howa íbu hene karu í andaga haru piriagua tigua í ko tara tara ngago haru poragola í mo luluya holebira. Ani biragola íni dameneru baba mandagi howa í dindi tara howa íbu hene mbira haradagua bulebere.

12

¹ Wali agali bu karu mo turu halu bayale bu-lene manda biriyagua nde wali agali ína ti bi-amogo bulene manda bu haridaruni tinaga mana agobi biagadabe hondole mo talebu handabe. Ani buwa ína biabe bayale beregonaga turu halu í kai loleberegó ani bibe.* ² Wali agali tigabi bu karuhondo biriyagua nde tinime íhondo emena bolebira. Ani nabiyagua nde Anduane Homogo Daligaore kago ibugua í emena ngulebira. ³ Wali agali mana koha haabo haga kago howabi wali agali burupale yagibano bu karu biamogo nabiga karuha howabi mbirale bayalego mbira tagira naibaga ndobe. ⁴ Wali agali tigabi karu biamogo bialu mana ko biaga bu karu biamogo nabibe. ⁵ Wali agali ko mini nalene karu biamogo bialu, Wali agali ko biaga karu mbiralebi tomobi mulene nawigo namibe. Ani miriyagua í mo ko holene hariga handa walia holigo nami waholene-ore nga. Ína tihondo mana bayale bini wiaguabi uruni ani bi lowa íhondo ko bule manda bu holebira. ⁶ Anduane Homogo Daligaore kagome wali agali mana ko biaga uruni baba keba taraore ho howa ibugua ti pani nelo miaiore holebira ndobe. ⁷ Wali agali tigabi bu karuhondo bayale

---

* 12:1: Md 7.6

bulene ngadagua bialu wali agali mana ko biaga karu biamogo bulene nawigo nabibe.

⁸ Horo bayalengi ínaga nenege bayale abogo ka lalu manda bibehego nabulebere. Anigo horo kongi ínaga waitigi bu karu ti hado naholebira. ⁹ Ínaga mbirale ngeru bayale nganggi waitigi karu tinaga bu miniha genda ho haga. Ínaga mbirale ngeru mo ko halu ereba hai harangi ínaga nenege bu hayarubi í wahalu piyai holebira. ¹⁰ Í waitigi karuhondo mini mbiraore wulene nawigo nabibe. Ibugua í mo ko halu mbirale hagua biagaleme gaba hagua biagadagua í mo ko ibuni helolebira. ¹¹ Nenege ko uruni aleme ke howa tini mo dindiha halu íha bi gedaoreme ladebodebo bialu holebirago ainde wali agali uruniale bulene kagohondo mamage howa oha habe. Mana tinaga ngago baya hangu handa walia hole hongo howa agalime ibawai dodohe ngago baya hangu domalu karia dodohe dege ngane de handagadagua tinaga mana ogonibidane hondolebere. ¹² Tigua í bope halu ínaga henge ti muligo ini bedegoria mandagi haru biruleni na birabe. Ínaga biabe ti mo yu pu bagi holigo ai ínaga gi tigaha yagi naberelabe. Ainde bi ina larogoni hene-neore leneda lalu tagira ibirangi handa walia halu manda bulebere. Ani birangi bi ina laru-gome ínaga gubaliniha nogoba harane hondolebere. ¹³ Wali agali mbirago ibu puya hinu karia puya ogonime ibuni hayiyagua nde ibu dara aiwa holebirabe. Mbiraliibunime nogo gabua kagoa piyagua nde ibu dara aiwa holobadabe. ¹⁴ Anidagua dege wali agali mbirago ibu wali agali

mana ko biaga bu karu baba hayaguabi tigua biabe ko biaga ngaruha handa handayaguabi nde tigua ibu dara naholebiraore.

¹⁵ Ínaga waitigi karu tigua í baba tigi mbira hangu howa handalu karia í hariga mendeha yagi pole keria handayagua nde tigua í wahalu polebira. ¹⁶ Waitigi tinaga ne harigaha nde la debodebo bi baya lalu holebirago ai henene ndo tinaga miniha í uliha minu bape hole howa lalu holebira. Waitigi tinaga de pora dugu bialu ha holebiragoyu tigua í wene balu homelo lene hariga taya bialu holebira. ¹⁷ Mo ko holene genda timbuni mbira íha anda ibiyagua nde waitigi abaleore kaware íbu howa í biamogo bule hetingi howa hondo holebira. Anigo ibugua ínaga ge poregoha hana howa pilolene mbira mo ngelalu í mo pila holebira. ¹⁸ Ibu agali bu karuale ndo taraore mbira tagira íbu holebira. Ibugua ma tanda lalu wangarere bialu gi habe balu íha gi dola howa mege taraore bialu holebira.*

13

¹ Mundu kalaro ndobabi ngago í gime yidegola ínaga giha para haga bulebira. Anidagua dege wali agali mana ko biaga bu karu baba mandagi haga hariyagua nde íbi wali agali ko biaga uruni ale dege holebere. ² Mbirale ina yaraga holene gendabi ngago yaraga holene manda nabibe. Ani

---

* **12:18:** Mbiralime hagua tanda lalu gi habe bolene ogoni mendeali kago hondo mege bialu ani biaga. Te ogoni aria maru Yobo 16.4 handabe. Iba Gana 22.7, 109.25 handalu Esegiele 25.6 handalu Nahumu 3.19 handabe. Ani bialu Madiu 27.39 ngago handaga bulene nga.

bialu wali agali í dindiha lowa daligaore howa muni mbiraleru ína ngego wu bolanguahe kago baba mandagi nahabe. Todobene be dindime wabini ngago todobene be ainime wabini ngagola mandagi ngeria dindime wabini biago pambu lolebirago mandagi nawibe. ³ Muni mbirale dewawi homogo kagome mana lehe ngago bialu howa mana lehe biyagonaga bi nagalone mine howa bi ngago lalu holebira. Tigua wali agali yagibano karuhondo mana ko biyagua nde yagibano uruni tigua ko bini ndo ngagoyu ai tini genda yidago dambi halu tigua dege daraba lolene nga laga. ⁴ Homogo karume ínaga mbirale ti hame layagua la nabi bame yamiaga. Ani bialu íha mbirale tubagiho kegola ibugua í erembira ngulebira. ⁵ Íha muni mbiraleru yu hariyagua ibugua uruni mo hole bialu nai holobada manda nabi howa mo holebi nai ha bialu í heba mandagi holeberebi. ⁶ Ani howa íhondo ibu biamogo bia layagua henene ndo ke halu í mo hondo howa lolebira. Ani lowa ibugua íhondo bi bayaleore langialu lalu, Ina í mbirale mbira biamogo bulene ngabe lalu hole holebira. ⁷ Ibugua ohowa í mo taga holenaga tomo dewa nabelo ngulebira. Anigo o bulubadagoni ínaga mbirale ngeru nai holenaga ani bulebira. Ibugua halu kiru tebirubi ani dege bialu howa mani íhondo oba holebira. Ani bialu í lone ngola hayagua nde íha tawe mbirale mbira hale halu manda bulene hame nalolebira. Ibugua ma ema bima polebira.

⁸ Tigua í mo hondo harago nahende howa í lulu mini nawi howa bialu keria íni mo taga holenego de hondo habe. ⁹ Agali haguane mbira kagome

í olalu ibu layagua ibu hongo howa ibuore lelo emene hondo habe. ¹⁰ Ibugua í bo taliatagi holigo í abale polene nawi. Ani bialu ibugua í embeda holigo í kanduiaha nabirabe. ¹¹ Agali uruni ale kago ínaga nenege mandagiore ibagabu holenebi libu te lo holenebi bayale kabe tobaho holeni nahabe. Ani bialu bi dewaore ibu degeme lalu holebirago henene larabe toba nahabe. Ibugua bi te dewa lalu í abidabe hondole bahandalu bi lolebirago manda bu habe. Libu bi lalu oba harabigo ínaga mana abidabe hondolenaga biagago manda bulene nga.

¹² Mbirali ibugua te libuni hangu howa lenego wali agali hale helo lo yu ibaga bialu heagua ogoni ibu mendeali dara nahaga ka. ¹³⁻¹⁴ Ani biaga kagome í mo ko halubi garabaya helolenebi ibugua gi nahe howa tanabi bulenego biai holebira.*

¹⁵ Gabua tara tara bu karu ti dameneru baba mandagi haga kago ainde wali agali ti damene heba mandagi haga dege hene. ¹⁶ Mbirale ema bialu piaga bedaru tigua nde ti aria bedaru baba mandagi haga. Anidagua dege wali agali tiguabi nde tini ale dege dege mandagi haga. ¹⁷ Ai biango dudu irabuha hagane bu karume nde nogo sibi igini bu karu baba mandagi ibaga bu holobadabe. Anidagua dege wali agali ko biaga bu karu tibi nde wali agali ko nabiaga bayale karu heba mandagi

---

* **13:13-14:** Mbuga alatawe gilibu wini ngagoha bi marubi hobane ogoniha gili bu wini nga. Bi ogoni ogodagua gilibu wini nga. Ína bi uruni u paluwa hale hariyagua nde abale heyabe. Bibahendengi ína Anduane Homogo gubalini halu ibugua í mo karulape halu haabo helo bi lolene nga.

ibaga bu naholebira. ¹⁸ Ai biango gabua irabuha haga kagome biango maru hinini andaga haga kago baba mandagi bayale holebirabe. Anidagua dege homogo kagome yagibano heba mini mo mbiraore howa mandagi naholebira. ¹⁹ Dindi ko wali agali nahaga iba dalu naibaga ngagoha dege timbuni laiono gabua kagome nogo dongi igini kago balu naga. Anidagua dege homogo bu karume yagibano bu karunaga mbirale ngaru nai haga ka. ²⁰ Wali agali mine haga bu karunaga deni ini mo dindiha ho holeneho koorene ko nga lo manda bu hagaya. Anidagua dege homogo bu karu tigua tinaga miniha yagibano bu karu ko galone nabulene ka lo manda bu haga ka. ²¹ Homogo karu pilabehe kagola ibu aria karume mo hongo ho helaga. Anigo yagibano karu pilagola ti damene karume pilelo wahalu ti piaga. ²² Homogo kago piledagola wali agali dewaoreme ibu biamogo biaga. Ibugua ti baba ogoale bimija lalu habo nalolene bi lo wiragola wali agali tigua bi ogoni karulapeda lo manda biaga. Anigo wali agali homogo ndo karu piledagola wali agalime ogonihondo keba halu lai lo miaga. Yagibano pilayagome bi bayale lamirago lelowa tiguabi ogoni hale nahaga. ²³ Anigo ai homogome bi larangi wali agali tigua ema nabiore baya hangu hale ho howa tigua bi ogoni bayale duninida lagane ka. Anigo homogo ndo karume bi laragola ti hale nahe howa lalu, Ogoni i ai kebe laga ka. Ani bialu yagibano mbirago bi layagua wali agali tigua ge perege baga ka.

²⁴ Muni mbiraleru mana ko bulene ngagoha howa ndo mini wiagua ogoni ko ndo bayale nga.

Anigo wali agali mana ko biaga bu karu tigua lalu, Wali agali yagibano holenego mana ko nga lagane ka. ²⁵ Mini wali agaliha ngagome tini turu ho kema keba ho kema lalu tinaga wanakuime latagi haga ka. ²⁶ Ai wali agali tinaga bu miniha dungulo heagua nde tinaga wanakui bode wále holebira. Anigo tigua mini bayale wu karu latagi hole howa tinaga embone tandaga haga.

14

¹ Wali agalime tinaga bi ledagoha bi ko mbira nale heagua tini turubiore ka. Tinaga ko mitangi halu dara howa genda holene nawiore ka. ² Heneneore wali agali uruni tigua ko bini mbira tinaga miniha wu howa ogonime tiha ko nga lalu latagi nahe heagua nde tigua bayale mbira mani ibulebirago ngola holene manga nahe maliaho holebira.

Muni mbiraleru handaya ho holene mana ngago ogo

³ Wali agali muni habura buwa mo do ho hayagua nde muni ogoni bayale ndo nga. Muni mo doho hayagua nde muni ogonime tini biamogo agua bulubadabe. ⁴ Wali agalime muni mo do howa tomo nolene ngaru yolo nabi heagua nde galone nabulene bameore mo doho holebira. Ani ngelo karia mani wali agali maru karu ti mo yuwa turu holebira. ⁵ Mbiralime ibu biamogo bulene mana bayale nabiaga hayagua ibugua mendeali ai kagohondo nde mana bayale agua bulubadabe. Ibuni turu holene emeneorebi mbira nayi holebira. ⁶ Wali agali tininaga tingi baya hangu handaya ho nahaga karu tiha mo ko timbuni

holebira. Ai tinime mana ko biyagonaga pani nolene ogoni holebira. ⁷ Tigua wali agali mende kago biamogo biyagua nde bero lalu ndo embeda ho howa biamogo bulebira. Maniore howa mana ko tigua bialu kago panaga tagira polebira. ⁸ Wali agalime tinaga de bu yiho howa mendeali kago biamogo bialu mia nabi heagua nde mana ko lehe-ore ogoni nga. Tigua ma ema bialu yagibano bu karu erembira mialu piyagua nde mana tiga nabi ogoni. ⁹ Wali agali uruniale bu karu tigua mbirale emene ngaru yule turu naholebira. Tiniha dimagoli holene ngagome ti mo mini burugula haga. ¹⁰ Wali agali urunibi biaga karume mberedi yolobu wia nabi howa ti andagaha tomo nolene nawi haga.

¹¹ Waneigini-o í karulape hariyagua nde íni baya hanguore handaya ho habe. Ani bialu loma bayale Anduane Homogo ibu hame laga ngaru loma bu yalu pu mibe. ¹² Homa ibu hondo hole-naga henge emene mo yadai nabiaga. Ani bialu í homeneru dindiha pobelo horo ogoangiore lalu tigua manda bu kago í manda nabi ke. ¹³ Í homa nabi kengi ínaga nenege bu karuhondo mana bayale bialu habe. Ani bialu ti mo turu halu mbirale bame mulene karulape hariyagua nde migi bialu habe. ¹⁴ Mali lulene horo wiagua í waho nahabe. Tomo nolene bayale wiagua waha nalabe. ¹⁵ Íni biabe bialu harigonaga yolo mo yarigo wali agali maru karuhondo tale bialu migi bulebe. Ani meregola ína erekui biabe bialu yolo mo mirigo mo yuwa tigua gadi taduru bilobe. ¹⁶ Ína mbirale ngeru wali agali migi bibe. Ani

bialu maru nde í hondowa turu ho hole ngelabe. Irane homenerunaga dindi humbirini andaga ngagoha í turu holene mbira nawulebirago ani bibe. ¹⁷ Aga yariru wialu ko goba hagadagua wali agalibi ha dege bialu waheale haga. Anidagua biagadagoni bambaore mana lo winidagome lalu wali agali lenego homolene nga lalu bi lo wini ngagome homaga nga. ¹⁸ Heneneore wali agali ogonidagua buleneore winigo nga. Abale hene karu ti homaragola mani holene ho aribia haga nga. Ira yuni ala henego dogolope haragola yuni gahange lone andaho aribia haga ndobe. ¹⁹ Wali agali tigua wabini ngaru ko halu ereba hai hagate. Wali agalibi tinaga mbirale uruni ereba haradagua tinibi nde tinaga biabe uruni heba homaga wini nga.

**Wali agali tigua Ngode
Datagaliwabe mo tandaga holigo
mana tigua bialu kago mamage
howa bulene nga**

(Be 14.20-23.27)

Wali agali mini gigabiwi karu ti turu ho holene nga ogo

²⁰ Wali agali mini bayale taya bialu haabo howa bi bayale latagi haga karu ti turubiore ka.✧

²¹ Heneneore wali agalime mini gigabi wulene tene ngago manda bulenaga baya hangu taya bialu hayagua nde mini gigabi wulenenaga tene ngago handa walia howa ti turu ho holebira.

²² Wali agalime tia gabuaru taya hagadagua mini

✧ 14:20: Min 8.32-35

gigabi wulene ngago talialu ibilo baya hangu hariga doroge ngagoria yu holene nga. ²³ Iibunaga windo ngagoha de handanda halu ibunaga panga haraba ngagoha hale wia howa hale holene nga. ²⁴ Ibu andaga kago kawareni halo biralu anda gene maru ibu andaga kagoha wa gimbu bialu ibu andaga hai kagoha wa gimbu buwa ²⁵ balai anda bu gimbubu heledegola í birulene bayale mbira handa walia holebere. ²⁶ Ira timbuni gene magane timbuni pu amunanabi kago andaneha halo birulene henge mo wibe. Ani mo wu bedegola ira gene magane urunime í waneiginiru yuladambi halu ²⁷ ni tandagabi hongohe daragome dolino yuladambi halu gumba hai holebira. Ani beregola tí mini bayale wulenenaga hongo heba biruleberemi.

15

¹ Ainde ina Anduane Homogo gi howa ibu andaneha hariyagua nde ina mana tigabi bialu holebere. Ani bialu ina Anduane Homogonaga bi mana ngago baya hangu talialu hariyagua nde mini bayale wulene handa walia holebere. ² Wali aija bedagome ti waneigini lone ngola hagadagua bialubi wandari mabuageme igiri ibu agalini holene biago ngola hagadagua bialubi mini gigabi wulene ibugua í abaleore ibu lalu haga nga. ³ Ani poregola mini gigabi wulene ibugua manda bayale tomo ale ngialu mini bayale iba nolene gagahe ale ngiagane nga. ⁴ Í pilolino ibugua baya hangu haru haga ka. Íha taga holene ngaru anda ibulino ibugua baya hangu haru holebira. ⁵ Wali agali ini damene bu karu ti dege dombeneha í keria

mini gigabi wulene ibugua í mini lene mbirago helolebira. Ani bialu wali agali íbu ngoai ho kagoria ína bi bayale tigabi ngago latagi habelo mini gigabi wulene ibugua í lamogo bulebira. ⁶ Í turu halu turu holene yu howa ínaga mini timbuniore mini lene mbirago holebere.

⁷ Wali agali lulu bu karume mini bayale ogoni taya nabulebira. Ani bialu wali agali mana ko biaga bu karume mini gigabi wulene nahondolebira. ⁸⁻⁹ Mini gigabi wulene ibu wali agali mine haga karuha kaware nahaga. Wali agali ke haga bu karume ibu mitangi naholebira. Mini gigabi wulenehondo wali agali mana ko biaga bu karume bi bayale lamiyagua ogoni henene ndo lehe lolebira. Tigua mini gigabi wulene mo turu holene bi lelonaga Anduane Homogohanda tinaga ne hambuni mo wia nahaga ka. ¹⁰ Anigo wali agali mini gigabiwi bu karuha dege bi anidagua layagua ogoni karulapego irane Anduane Homogo ibunime bi ogoni tinaga ne hambuni mo wia haragola lolebira.

Wali agali tini hameme mbirale bero lalu biaga lenego ogo

¹¹ Anduane Homogo Ngode Datagaliwabahanda mbirale ibu hame naledago nabiaga kago ai wali agalime lalu Anduane Homogohanda í mohondo haya lolene nakarulape.✧ ¹² Wali agalime mana ko ngago bilo Anduane Homogohanda mo bia nahagago ai Anduane Homogohanda í mo luluya haya lolene nawigo nalabe. ¹³ Anduane Homogohanda wali agali

---

✧ 15:11: Sir 17.1-12

mana ko bialu kagonaga tandaga timbuni haga kagola wali agali ibuni andaneha haga bu karu tiguabi mana ko bulene hame nalolebira. ¹⁴ Bambaore Anduane Homogohanda wali agalila wabini. Ani wabu helowa ibugua libuhondo mbirale bibahende ko bayalela libuni miniha mo tale bilo mo tale bulene hongo libuhondo mini. ¹⁵ Mbirali ibu hangu hangu hameme mana bayale talialu bulene ngago ainde heneneore ina Anduane Homogonaga bi mana lo ngago talialu bulene karulape. ¹⁶ Ira dedaorebi ibabi kirabali Anduane Homogohanda inaga giha mo ya ho heledagoni ndobe. Ai inime mo tale bialu i hame ledego mo yarene. ¹⁷ Anidagua dege holenebi homolenebi kirabali Anduane Homogo ibuni yu kago wali agali mbirago ibu mule hame laragoale mo mulebira. ¹⁸ Anduane Homogonaga manda timbuni daligaorene daliga nga. Anduane Homogo ibu bolangua hene daligaore kagola ibunaga deni mbirale mbira mo do hene nawiore ndobe. ¹⁹ Anduane Homogo ibunaga de mbirale wali agali tigua bialu kagoha ibagabu hai ka. Tigua mbirale bialu kago damene Anduane Homogo ibuni handai ho ka. ²⁰ Wali agalime mana lehe bia ko holene ngarubi mana ko nabulene ngarubi bialu halimu lalu Anduane Homogohanda ti laminigo ndo bialu ka.

16

Ngode Datagaliwabehanda wali agali mana ko biaga bu karu pani nelo mulebira lenego ogo

¹ Waneigini dewaore hono wiriyagua ogoni-naga turu holeni nahabe. Ti mine hayagua nde tigua Anduane Homogonaga mana ngago talialu nabulebira. ² Tigua Anduane Homogo kagohondo gi howa ibuni andaneha ha nabi heagua nde waneigini dewaore hono wiruda lowa ti turu nahabe. ³ Waneigini uruni tigua ina biabe erekuibi bialu ti handaya ho harigonaga mani nde tigua aribia halu i handaya ho holobada lo manda nabibe. Heneneore waneigini mine haga daosini mbira (1,000) kagotha bayale mbira hangu holebira. Ainde agali mbira ibu waneigini dewaore howa bibahendeoreme Anduane Homogonaga bi mana ngago hale nahaga heagua nde agali ogoni ibu waneigini hono wianabi heangi homedale nde karulape.

⁴ Wali agaliyaguabi mini gigabi mbira heagua nde tinaga dindi ngagobi bayale dege wiaga. Anigo wali agali dewame mana ngago talia nabiyagua nde dindi mo ko haiore hagane nga. ⁵ Mbirale uruni dewaore biyane ininaga deme handaga biru. Ani bialu dewaorebi ani biya laga biyane hale haru. ⁶ Wali agali Anduane Homogonaga bi mana hale nahaga bu hearuha ibuninaga tandaga holene ira hungualego tiha tagira pugu biagaya.* ⁷ Bamba wali agali hongohe hearume Anduane Homogo bolangua hole manda bialu hearu ibugua nde ti dara nahene.* ⁸ Anduane Homogohanda wali agali Lode daluha

---

* **16:6:** Te ogoniale mbira Kora halu ibu damene bu heagoha tagira ibini nga. Te ogoninaga mbuga mini Dagalene ngagoha 6.33 handalu mbuga mini Iba Gana ngagoha 78.21-22 ngago handabe.

✧ **16:7:** Pig 6.4, SMG 14.6

haga hearuhondo keba timbuniore hene. Tigua mine howa mo ko holene wiaru dewaore bialu heagola ibugua ti dara naheore hene. ⁹ Anduane Homogohanda wali agali Kenana dindiha dindi anduane bu hearu ti ko buleneme mo ko hai hene heagola ibugua ti dara nahe bo taliatagi hai hene. ¹⁰ Ani bialu ibugua wali agali daosini dege handari waragaria (600,000) dindi ko wali agali nahaga iba dalu naibaga wiagoha pialu hearu dara nahene. Tigua ibunaga bi mana lo wiaga mo wahayagola anidagua bini. ¹¹ Ani bialu wali agaliyaguabi mine haga mbira heagua ogoni ibubi pani nalu ibuha mo ko holene ngola ha dege bulebira. Ani bulebirago irane Anduane Homogo ibu dara holene irane nawini dege dara haga kagoyu ibugua kebabi haga dege ka. Ibugua dara halu keba timbunibi ha dege biaga ka. ¹² Ibunaga dara holene timbuni ibalu ibunaga kebabi timbuni dege haga. Ani bialu wali agali tinime bialu hayadadagua manani howa mo tale bigi bulebira. ¹³ Wali agali mana ko biaga karu ti mbirale mo page buwa yu haga bidaru tigua mbirale uruni yalu ibida yopialu polene hariga nawiore ka. Ani bialu wali agali bayale bu karu tiguabi nde tinaga yolo bayale mani mulene ngago mulenaga maliaho hole manga habe naheore. ¹⁴⁻¹⁶ Yolo bayaleaore dara holene

---

☆ **16:9:** Har 23.23-33, 33.2, Man 7.1, SMG 12.3-7   † **16:10:** Be ogoninaga te mbuga mini Haru Tagira Penego ngagoha 12.37 handalu Dagalenege 11.21 ngago hondolene nga. Wali agali daga ogonidagua dindi ko wali agali nahaga iba dalu naibaga wiagoha homai halu Kenana dindi gahange mule wiyagoria anda naibini. Te maru Haru Tagira Penego 14.20-23 ngago hondolene nga.

irane nawini dara hagane ngagoha howa tagira ibaga nga. Wali agali tinaga yolo tinaga mini timbuni mini lene holene biabe tinime bialu henedago karulape mo yu holebira.‡

¹⁷ Ina ogodagua lalu, I Anduane Homogonaga deni hado kogodago ainde mbirali dahuliya andagaha kagome inaga miniha ngogo hendedabe. Wali agali dewa dege bu karu dombeneha i kogo baya hangu aiwa hendedanebe. Anduane Homogohanda mbirale timbuni wabini ngaru dege dombeneha i imaru aidanebe. ¹⁸ Anduane Homogohanda godi lole ibirangi dindibi haribi dahuliya andagabi dindi andaneha iba timbuni pedarubi bibahende duru lalu ema biaiore holebira. ¹⁹ Anduane Homogo ibu ibalu dindiha de handadali haragola hari timbuni wedarubi dindinaga hongo irane ngarubi mogo lalu gi howa ema biai holebira. ²⁰ Anigo wali agalibi mbirame ogoni bulebirago mitangi nabiore ka. Anduane Homogohanda biaga ngago mitangi ho haga mbirali ai kanebe. ²¹ Puyabu hongohe puloyu porago ogobida lalu wali agalime handa nabiaga ngadagua Anduane Homogonaga biabe bulenebi dewaore ogonibi handabe naheore nga. ²² Godi tigabiore lagane

---

‡ **16:14-16:** Mbuga alatawe ngagoha bi marubi hobane ogoniha gilibu winigo nga. Bi ogoni ogodagua leda. Anduane Homogohanda Iyibi dindiha kini heagonaga mini ndibulo heleagola kini ibu mbirale mbira manda nabiore hene. Ai wali agali dindi bibahende bu hearume Anduane Homogonaga hongo timbuni ogonibi winida lo hendelo walia hai hene. Anduane Homogohanda wa holenebi aruma holenebi tihondo miaga kago irane ibugua ti dara holene irane nawini dara haga kago manda biai helonaga ani biaga ka, lene, leda.

Anduane Homogonaga ngago ogodagua nga lalu mbirali aiwa latagi holebirabe. Ani bialu Anduane Homogonaga godi amura kaundiaha wiarua lalu aiwa maliaho holeberemibe, lalu bi ogonidagua lolene nawi. ²³ Ai wali agali manda nabi mini nawi bu karume anidagua manda biaga ka. Heneneore wali agali lulu howa mbirale bia ko halu bi la ko halu haga karu tigua anidagua manda bu haga ka.

Ngode Datagaliwabehanda mini gigabi wulene howa mbirale bibahende ngaru wabinigo ogo

²⁴ Waneigini-o hale baya hangu mia howa ina bi larogo hale halu manda bu yalimu. ²⁵ Ina inaga manda bulene bayaleore ngaru langialu ti baya hanguore lawai holebero.

²⁶ Anduane Homogohanda mbirale bambaore bialu heneyaru ibuninaga minime hangu ogodagua bule wini lalu bulene wiago biai hene. Ibugua mbirale mbira wabule howa ogoni ibu ogoriaore helobi ngelobi waberoni lo manda ala bu bambaho ngelowa wabigi bini.

²⁷ Ibugua bibahendenaga tigabi bayaleorebi wiabo howa biabe bialu haabo helo mo tale bigi bialu tini holene wiagoria helaga bini. Gari lolenebi manga holenebi tiha ngola naheore howa tinaga biabe manga halu wanahagaore ka.

²⁸ Bibahendeore tini daluha holene wiyadagoria haga haga bida. Ani bialu uruni ti mbirago ibugua Anduane Homogonaga bi mo wanahaga.

²⁹ Ani bialu mani Anduane Homogo ibugua dindi bibahendeha handa amunana biai lalu dindi bibahendeha ibunaga mbirale wiaru degeme wu tolai helene.

³⁰ Anduane Homogo ibugua dindi bibahendeha mbirale bayaleru wu tolai helenego ainde mani mbirale uruni homalu lone dindi hai holebira.

17

¹ Ngode Datagaliwabehanda wali agali dindini wabu helowa mani lone dindi helene.✧

² Tinaga dindini holene hengebi horobi emene tigi mbira hanguni helo mo mini. Ani bialu henge emene tubagi ogoriani howa mbirale ibugua wabini dindini ngaru bibahende handaya ho howa haru helo ani helene.

³ Mbirale uruninaga hongo gibiore wia halu wali agali ibunaga bigiya ale helo helene.

⁴⁻⁵ Wali agalime ema bialu dindini biru karubi ega bedarubi haru howa handaya ho hai helo ani helene. Ani helenegome ema bialu piaga bibahendeme wali agali handalu tigua gi hai haga beda.*

⁶ Wali agali tinaga de halu hale halu hege helalu mini wialu manda wialu buwa mbirale ko bayalela ngaru mo tale bilo mini.

⁷ Anidagua binigome mini mandala tara tara wali agaliha wu toleda. Anidagua bidagome wali agali tigua mbirale ko ogo nga bayale ogo nga lalu mo tale bulebira.✧

✧ **17:1:** Fig 1.26-28, 2.7   * **17:4-5:** Hobane ogoniha bi maru mbuga alaore wini ngagoria gili bu winigo nga. Bi ogoni ogodagua leda. Mbirale ema bialu piaga bedaru tinaga biabe duria mo minigo yu beda. Anigo Anduane Homogo ibugua wali agalihondo kira lone mo tago halu mia dege bini. Wali agalihondo waragane mini wulene mo mialu kane wali agali ti bi lagane howa Anduane Homogohanda biabe bini ngaru latagi haga bialu helonaga bi mo mini. ✧ **17:7:** Fig 2.17

8-9 Ani bialu tigua Anduane Homogonaga biabe timbuniore bini ngago damene bibahende handa walia helo ibugua wá holene wali agaliha mo wia hene.†

10 Ai wali agali tigua ogodagua lolebira. Anduane Homogonaga mini baya buruguleore ka, lolebira. Ani laragola wali agali maru bu karume biabe ibugua binidaru manda bilonaga ani lolebira.

11 Wali agali tiha holene mo yu helonaga Anduane Homogohanda tiha manda bayale bulenebi ibunaga bi manabi tihondo mini.

12 Anduane Homogohanda ti baba habo nalolene bi wiabo helo lo wialu ibunaga mini wiago wali agalihondo mo walia halu bini.‡

13 Tinaga deme Anduane Homogo handalu haleme ibunaga bi hongo howa layago hale hene.

14 Ti wali agali mana ko biaga bu karu baba mandagi nahalimu lalu Anduane Homogohanda lawai hayago hale halu wali agali tini damene bu karu biamogo bialu halimu layagobi ti hale hai hene.

15-18 Anduane Homogohanda mana iname bialu kamago manda biai kagola ibunaga deni mbirale

---

† 17:8-9: Hobane ogoniha bi maru mbuga alatawe gilibu wini ngagoha nga. Bi ogoni ogodagua leda. Ani bialu tigua mbirale urunihondo turu ho haabo helo helene, leda. ‡ 17:12: Habo nalolene bi lo winidagoni bamba Anduane Homogohanda Isaraele wali agali baba hari Sainai heagoria howa lo winiya leda. Te ogoninaga mbuga mini Haru Tagira Penego ngagonaga bi 19.16-24.18 ngagobi de hondolene nga.

mbira wiado naheore. §

Anduane Homogohanda hameigini mbira mbira kadagua tinaga agali haru bamba holene haguane dabo helaga bida. Anigo Isaraele ti ibuninaga wali agaliore ka.** 19 Biabe iname bialu kemago dame bibahendeore hona ni ale howa wáleore beremali. Ani beremagola Anduane Homogonaga deme biabe bialu kemaru bibahendeore handai haga ka. 20-21 Mbirale iname bi ko henebi mana ko bialu kemarubi ibunaga deni do naheore. Ibu manda biai ho ka. †† 22 Wali agalime dara halu bame biamogo bulene biabe bialu heagua nde Anduane Homogohanda mana ogoni ale birago turu timbuniore yari bayaleru hondowa turu hagadagua turu haga ka. Ani bialu tinaga biabe bayale ogoni mitangi biaabo ho haga ka. 23 Anigo wali agali mana ko

---

§ 17:15-18: mbira dunini 17.15-18 ogoni leda. Hobane ogoniha bi mbira mbuga alatawe gilibu wini ngagome bi marubi lo wia dege bida. Bi ogoni ogodagua leda. Ina waneigini gali hemangi howa mana ko wiago talialu bialu hene kema. Ani bini kemagome mani lone beregedalu mana bayale biadai bibe nahe kema. Dindi tara tara ngaru bibahendehabi anidege nga, lalu gilibu winigo nga. ** 17:15-18: mende hobane ogoniha dege leda 17.15-18. Mbuga alatawe gili bini ngagoha mendebi hobane ogoniha gili bu nga. Bi ogoni ogodagua leda. Ogoni ibu Anduane Homogo igini wahene kago ai Anduane Homogo ibunime kango yu howa ibu balu mo tiga bialu haga ka. Anduane Homogohanda ibu gubalini timbuniore ho howa horo mbiru hangubi ibu wanahagaore ka, lalu gilibu wini nga. †† 17:20-21: Hobane ogoniha bi maru mbuga alatawe ngagoha gilibu winigo nga. Bi ogoni ogodagua leda. Anigo Anduane Homogo ibu keba abale tongolope nahaga howa ibunaga biabe ngaru ibuni manda biaiho ka. Ani bialu ibugua ina yope howa bame nahelaga ka. Ibugua ina dara halu haabo haga ka.

biaga bu karu Anduane Homogohanda ti pani nelu mialu mo ko hai holebira. Mana konaga yolo ko ngagome tini nogoba holebira. ²⁴ Anigo wali agali tigua ko biaga ngago wahalu mini beregedayagua nde Anduane Homogohanda ibuni kagoha kaware ibulene karulape lolebira. Ani bialu ibugua wali agali hongo nahe karu gini yalu piaga ka.

Wali agalihondo mini beregedadaba lenego ogo

²⁵ Mana ko bialu kemiru wahai halu Anduane Homogo ibuni karia dai biai halimu. Ibuninaga deni howa ibuhondo bi lalu ko birimiru wahai halimu. ✧ ²⁶ Mana ko ngaru erembira mialu mana lehe nakarulape ale ngaru hogorale bialu Anduane Homogo karia dai bulene nga. ²⁷ Wali agali homa nabi karu tigua Anduane Homogo Daligaore kagonaga mini yaraga halu holebira. Anigo ainde homeneru dalu humbirini andaga ngagoha howa turu halu iba ganaru lalu holebadago aibe. ✧ ²⁸ Wali agali homayaru lone ho dai bule ndoore homayagoni. Ani biyagome tigua lone dai bialu Anduane Homogonaga mini yaraga holene nawiore. Wali agali homa nabi dindini hongohe karu tigua dege Anduane Homogohondo kai lalu holebira. ²⁹ Heneneore Anduane Homogohanda wali agali dara timbuniore howa wali agali mini beregedalu dai biragonaga ko biyaru domo wahai haga ka. ³⁰ Anigo wali agali ti tara mbirale ka. Ti dindi ogoria haabo howa Anduane Homogonaga mini yaraga halu haabo naholebira. ³¹ Nime wá timbuniore haganegoyu arumabi haga dege nga.

✧ 17:25: Yar 3.12 ✧ 17:27: Iba 6.5, Ais 38.18, Bar 2.17-18

Anigo wali agali tigua arumanaga mana ngago dege hame lo haabo haga ka. ³² Anduane Homogonaga hongome mbirale hongohe hari daligaha ngarunaga hongo timbuni ngago bolangua ho ka. Ai wali agali galone nahe bame dindi himu abalu ngaruale dege bu kagoni ndobe.

18

Ngode Datagaliwabe ibu Anduane Homogoore kago ogo

¹ Anduane Homogo ibu haluhe haabo kagome mbirale bibahende karubi ngarubi ibugua wabiai hene. ²⁻³ Ani bialu mana bayale tigabi ngago talialu haga ibu hanguore ka. Mbirali ibugua bolangua hole howa ibula pugupugu biaga mbira naheore.* ⁴ Ibunaga biabe biaga ngago damene ogodagua lalu latagi habehe ai kabe. Ani bialu mbirale bibahende ibugua wabini ngaru bibahendenaga tene handa walia habehe ai kabe. ⁵ Anduane Homogonaga hongo gibi ngago ogo-biore ka lolenaga magi manda bule mida yuwa manda bibehe mbirali ai kabe. Ani bialu ibugua dara holene henge nawini dara howa bialu haga ngago damene daga lolene karulape ai kabe. ⁶ Ainde Anduane Homogo ibugua biabe bini ngagobi mendéalime bope holenebi bu bolangua

---

* **18:2-3:** Hobane ogoha mbuga alatawe gilibu wini ngagoha bi marubi gilibu wini nga. Bi ogoni ogodagua leda. Bibahendeore ibunaga gime mo tiga bialu haabo kagola bibahendeme ibuninaga bi hale hai haga. Ibu kini howa ibugua bibahende handaya ho hai haga ka. Anduane Homogo ibugua mbirale bibahendeore wali agalinaga ogo ibuninaga ogo lalu mo dabaki ho haga ka.

holene mbirali naheore Anduane Homogo ibugua biabe bini ngago damene bibahende wali agali mbiragome baya hangu goaru handabe naheore nga. ⁷ Wali agalime mitangi bialu tigua daga lai harima layagua nde tigua daga lai nahe wene pigane daga lalu ka. Daga lamaro bule biragoha tinaga de mborere bulebirago daraba.

⁸ Wali agali bu karuru agilego kabe. Ani bialu tinaga biabe agigo biaga kabe. Wali agali mo ko holene agigo wialu biamogo bulene agile ngabe. ⁹ Wali agali dindini mali handari mbira (100) hayagua nde ogoni ibu mali luore hayabada. ¹⁰ Anigo tinaga mali ogoni iba solowara timbuni bedagonaga emene gibuni angeha bedagobi hangu halu tini iba angeni iba mu ngagobi dege nga. Ainde haabobo holenenaga lu mida manda beregola tinaga mali lu ndoni bame nagalone holebira. ¹¹ Ani ngagola Anduane Homogohanda ibunaga dara holene dewaore odope halu ti baba hendore dege haga ka. ¹² Ibugua ti de handalu mo ko holene timbuni mbirame tiha anda ibulubada lo manda bini. Ani biago manda bialu Anduane Homogohanda mana ko bini wiaru bu yi halu mo wahai hene. ¹³ Wali agalime tini damene bu karu dara haga. Anigo Anduane Homogohanda wali agali bibahende dara hai haga ka. Ibugua wali agalihondo lai lalu ti mo tiga bialu baya hangu lawai haga ka. Ani bialu nogo sibi haru hagame nogo sibiru haru ibagadagua ibugua wali agali haru dai biaga ka. ¹⁴ Tigua ibunaga mana lawai harago talialu bialu howa ibunaga bi mana baya hangu taluwa bialu holeore lowa hongo howa bialu karu dara timbuni ho haga ka.

Burupale kago hondowa biamogo bulene ngago ogo

¹⁵ Waneigini-o bi keba howa lolene ngarume ínaga biabe bulene bayale ngaru mo ko holeni hondowa habe. Ani bialu wali agali mbira kagohondo biamogo bialu howa ibu mo taga halu bi mbira loleni nalabe. ¹⁶ Mbiragoha baya gombahe ngago ibu ni dedagome poboyogo bu ngaligo bolanguahe ngagobi dege bi bayale lolene ngagome mbirale mendeali kago biamogo bialu mulene ngago bolangua hene nga. ¹⁷ Heneneore bi bayale lolene ogoniale baya mbirale bame biamogo bialu mendeali mulenenego bolangua heneore nga ndobe. Anigo wali agalime dara holene mo walia halu miragome ogoni labo kirabali miagaya. ¹⁸ Wali agali lulu bu karume dara nahe lai lo miagaya. Wali agali mendeali kagohondo biamogo bialu mbirale bame mia nabiaga karume mendeali kago mo turu holene ti ha nawi ka.

Í holenenaga mana biagadago baya mitangi bialu mo tale bulene ngago ogo

¹⁹ Ína bi nagalone ngaru bameore ona lopaya bialu holigo mendealiha howa manda ala mo yabe. Íha warago bolene ngaru anda ibuligo ínaga tingini baya hangu handaya ho habe. ²⁰ Ainde Anduane Homogohanda í godi lolene ngagoria íbu helowa mana ko birida loligo mana ína berego damene mamage howa bayale bulene ngago bialu habe. Godi lolene ngangí ko birida nalelo mana bayale ayu ogoni howa bialu habe. ²¹ Warago bolene ngagome í ela holigo íni mo dindiha ho habe. Mana ko mbira biriyagua abaleore mini

beregedabe. ²² Anduane Homogohondo ogoale mbira bule lalu bi lo wirigo tigabi bule kego mo habo lolene mbira ibu wuligo baya hangu de hondowa mamage ho habe. Ani bialu homa abale íha ibalu bi lo wirigo mo habo loligo bule dege lowa lu ho wanahabe. ²³ Miniha tale ala buwa mbirale buleore lalu bi lo wulene karulape nga. Ína bule lalu bi lo wirigo nabi wahalu poregola Anduane Homogonaga keba holene ngago mo timbuniore holigo manda bibe. ²⁴ Baya hangu manda ala bia handa. Íni homarengi Anduane Homogohanda íhondo keba ho helo hame lo kebe. Ibugua íla miniha tandaga timbuni halu í erembira ngilo hame ledebe. ²⁵ Tomo dewa ngelowa nalu kengi mbiru íni tomo nawi harigo mitangi bibe. Muni mbiraleru dewaore wu kengi abale yagibano harigo mitangi bibe. ²⁶ Ínaga mbirale wu keruni horo mbiru hanguni mo tara halu iriari biaga nga. Anduane Homogohanda ani bilo hame layagua iriari bulene ogoni abaleore anda ibulebira. ²⁷ Íha mini gigabi wu keyagua nde mbirale ínime bialu keru mamage howa bialu habe. Wali agali marume mana ko bialu heagua nde tigua bialu kago í talima poligo hondowa hongo howa de hondo habe. ²⁸ Wali agali manda bayalewi karume wali agali mini gigabiwi ogo ibuore kagoda lalu abale handa walia haga. Ani bialu mo turu holene bi abale laede haga. ²⁹ Ani bialu tigua bi bayale í lawai harago baya hangu mo yai hariyagua íbi nde mini dingi dangiale dege mbira holebere. Ani howa ínabi wali agali maru karu lawai habehe dege holebere.

Ínaga hame ngego baya hangu haru holene nga lenego ogo

³⁰ Íninaga miniha hame ko ngago natalibe. Ínime hame uruni baya hangu haru hai habe.

³¹ Ínaga hame ko urunime í haru helo hariyagua waitigi bu karume í hondowa ti oba holebira.

³² Ínaga hame ngego damene mo karulape lolenaga mbirale bayale ngaru yolobu wiai nahabe.

Ínaga muni ngeru bibahende bameore biba holeberegona nabibe.

³³ Í muni nawi hariyagua nde í tomo timbuni mbira dawalu nolenaga agali mende kagotha muni dano holene nahabe. Í mo yagibanoore holigo dano nahabe laro.

19

¹ Wali agali lulu iba dewa nalu lulu yaga bu karume mbirale bayale ngaru dewa nayulebira. Ani bialu wali agali mbirale emene ngago baya hangu handaya ho nahaga karu tinaga biabe bialu karu bayale naholebira. Ani ndo bibahendeore mo ko haiore holebira.

² Wali bedarumebi lulu iba hongohi ngagomebi agali manda bayalewi kago mo luluyaho helolebira. Agali mbira ibu bayanda wali bedago nenege ho hayagua nde wali ogonime mana lehe tara tara ngago ibuhondo bialu holebira.

³ Mana ogonibi biragome ibu mo ko holebira. Ani bialu ibu homolebira ibunaga tingini homaliha ngagola himi ngoerume handaya ho birulebira.

⁴ Wali agali mendeali kagonaga bi larago mo henene haga karu tinaga miniha tiga nabioore ka. Mana ko ína biriyagua nde íni mo ko holebere.

⁵ Mana ko bulene ngago turu ho hariyagua nde Anduane Homogohanda í godini haru pu helowa mana ko birida lolebira.

Bi larago haleho page buwa dibudibu nalabe ledago ogo

⁶ Bi larago hale ho kayu nabiaga hariyagua nde íha mo ko holene timbuni nawulebira. ⁷ Bi mbira larane hale hariyagua mendeali kago-hondo dibudibu nalabe. Ani beregome í miniha mini dege dindi nahe holebere. ⁸ Ínaga nenege heaguabi waitigi heaguabi dibudibu lalu lamulene nawigo nalabe. Anigo bi ogonime í mana ko bulene ngago ha mo pila hayagua nde harugo latagi holene karulape nga. ⁹ Bi dibudibu hale howa mende kago lamiriyagua nde mbira kago ibu hale halu ína lalu kego de hondoligo ohowa labe. Handayagua nde í mo ko holene henge tagira ibilo hondo holebira. ¹⁰ Bi dibudibu mbira larane halu hariyagua íha halu bibahe helabe. Latagi bi nahabe. Bi ogoni latagi nahariyagua nde í mo ko holene nawulebirago hongo ho habe. ¹¹ Walime gali taba honole tu haragola tandaga nalu biraga wini nga ndobe. Agali mini nawi lehe bu karu ti nde bi dibudibu hale hayagome tinaga miniha andanda biragola habe nahelo haga kago ndobe. ¹² Bi ogonime ibunaga miniha bilina halu agali geni timu bilina hagagobi ho hagane ka.

¹³ Wali agali mbiragome ínaga nenege biagome ogodagua laya lalu dibudibu íhondo langiyagua nde ínime puwa ibuhondo hale holene nga. Ani beregola bi ogoni henene ndo holebira. Anigo ainde ínaga nenege biagome bi ko leneyagua

nde mani halu mende nalole lalu ibuni mini wiadai bulebira. ¹⁴ Bi dibudibu lalu bi laribe lalu ínaga damene kagohondo hale habe. Ibugua leneyagua nde ai lone halu mendengi naloliya lo manda bulebira. ¹⁵ Bi dibudibu wali agalime ínaga ogodagua lari laya lalu ínaga nenege biago ibunihondo hale habe Wali agalinaga bi dibudibu ogoniale henene ndo dewaore laga ngago. Ani naleyagua nde wali agalime bi dewa layago mo henene naholebere. ¹⁶ Wali agali dewaoreme mini nawi howa bi bame lo paya biaga ngago ndobe. Mbirali ogonidagua nabiaga ai kabe. ¹⁷⁻¹⁹ Ína í damene hayadagohondo ko larida lalu keba holeyagua nde ibunila bi ala labe. Ani lalu Anduane Homogo Daligaore kago ibunaga godi tigabi ngagome tiga bilo wahabe.*

Mbirali mini gigabiwi ai kabe lenego ogo

20-21 Wali agali Anduane Homogonaga bi hale

---

* **19:17-19:** Mbuga maru alatawe ngagoha bi maru hobane ogoniha gilibu wini nga. Bi ogoni ogodagua gilibu nga. Anduane Homogonaga bi ledago hale habe. Ani beregola ibugua í handaya ho holebira. Ani bialu fha mini bayale wiagua nde ibugua í gubalini holebira. Anduane Homogonaga bi mana lo wini ngaru baya hangu lo manda bu yabe. Ína baya hangu lo manda biriyagua nde fha holene mo yu holebere. Wali agali Anduane Homogonaga hame ngago talialu haga karu ti tomo bayale ngaru mialu hole turu timbuni haga ka. Tomo ogoni haabobo holene ira kagoha howa miaga nga, leda.

halu talialu karu ti dege mini gigabiwi ka.† ²² Wali agalime mana ko tara tara ngaru bulene manda tara tara wu heagua manda arunime tini mini gigabi wilo biamogo nabulebira. Wali agali mana ko biaga karunaga mini ngago talialu holene bay-ale ndo. ²³ Wali agali mini bayalewi howa ai mana ko bialu heagua nde wali agali ko orene ko ti kagoni ndobe. Ai wali agali mana lehe ngago bialu karu tiha mini tigabi nawiore ka. ²⁴ Wali agali manda timbuni nawi howa ti Anduane Homogonaga bi hale halu heagua nde tigua mbirali manda timbuniwime Anduane Homogonaga bi mana pugualu karu bolangua hene ka. ²⁵ Wali agali maru nde mini gigabiwi kago howa tinaga mana bialu kago ko biaga ka. Wali agali marume nde tini godi deni howa pora bialu polenaga bime baya hangu ladebodebo biaga ka.

²⁶ Wali agali maru ko bu karume dara nahagaore ka. Tigua ke hangu haga ka. Tigua í mo hondo holene dege manda bida. ²⁷ Tigua ma ema biragola ínaga bi larigo hale nahe kabe toba holebere. Íni baya hangu mamage nahe hariyagua nde tigua í mo hondo timbuni halu mo luluya holebira. ²⁸ Tigua mana ko ayu nabi hayagua nde yawi ko bule taya bialu holebira. ²⁹ Ína wali agali bu karu baya hangu mo tale bu handaya haga

---

† 19:20-21: Mbuga maru alatawe ngagoha hobane ogoha bi maru gilibu wini wia dege bida. Bi ogoni ogodagua leda. Biabe bia hagate kagome ibunaga agali haguane kagonaga bi hale nahayagua nde ibunaga agali haguane kagome ibuhondo keba holebira. Agali biabe bia haga bi mo wahaga biago ibugua mini beregedayaguabi ibunaga agali haguane biago ibuha keba hayago ereba nahe haabo ho holebira, leda.

beregola ti ogobiore heneda lo panaga handa walia haga bulebere. Ai wali agali mbirago ngola haga bialu tiha mini gigabi ngabe nawidabe hondole baya hangu daba handaga bibe. ³⁰ Wali agali mbirago ibu abidabe hondolene manda biriyagua nde ibugua yari mo karu ledarubi bi oba hararubi ibuni ibagabu karubi baya hangu mo tale bialu handabe.

20

¹ Ai wali agali mbira kagohondo keba halu lai lolene manda biriyagua nde ibu abiale kabe ala dabo handabe. Ani handaregola ibuhondo lai labe naheda lo manda biriyagua nde wahalu í bi nale waholene nga. ² Ainde ínaga keba ogoni wia ho wiaabo holigo ayu ogoni abale la tagi holene karulape. ³ Ína bia ko hene ngago latagi hariyagua nde ínaga mini mo ko holene nawulebira. ⁴ Ínaga godi larego lo bolangua haga kago pani mialu bulene nawi. Í agalime wali mbirago ibugua í hame leaguabi nale bereaguabi harugo lowa agalime ibu dabu bule manda bu hagadagua habe. ⁵ Wali agali maru ti bi nale hondo haganego irane ti mini gigabiwime haga. Wali agali maru bi dewa lagimbu bialu hagago maru bu karume tihondo turu nahe haga ka. ⁶ Marume bi nale hagago tigua lolene mbira nawidagola haga. Marume bi nale hagago tigua henge bayale tigua bi labehe wilonaga hondo haga. ⁷ Wali agali mini gigabiwi karu tigua bi nale hondo howa tigua bi lolene henge ngagola tinaga bi latagi haga. Anigo lulu mini nawi karume kudaga bi lo paya bialu tinaga bi lolene henge nawini bame lo pebe bialu haga.

⁸ Agali bi dewa laabo halu nabulene wali agali mende kago bi lelo henge namiaga karu wali agalime handabe manga haga ka.

Mbirale wali agalinaga winigo abale iriari biai haga nga lenego ogo

⁹ Horo kongi wali agalime mbirale bayale ngaru mo yu halu horo bayalengi ko ngaru mo yu haga.

¹⁰ *Í*na agali mbira biamogo beregola ibugua *í* yolo nabi polebira bada. Agali mende biamogo beregola ibugua *í* yolo halu kira bulebira bada.

¹¹ Agali mini lene timbuni kago mana agali damene maru karubi dege holebira. Ani bialu agali damene bame karu horo mbiru mini lene timbuni holebira.

¹² *Í*na muni emene mbira wahalu mbirale emene ngago bayalebe toba howa yolo bulebere. Anigo mani howa muni dewaore wahalu ogoniale dege yolo bulebere.

¹³ Wali agalime tihondo bi bayalego hangu lamilo hame laga. Anigo wali agali lehe karume bi nagalone ngaru lalu ladebodebo biaga karu ti turu nahaga ka. ¹⁴ Wali agali mbirame mbirale mbira *í* mo turu halu bame ngiyagua nde ogonime *í* biamogo nabulebira. Ibunime *í*hondo mbirale ngerobe toba howa ngiragoyu ai ogoni bayale ndo nagalone dege nga. ¹⁵ Emene bame galoneale ndo ngago ngulebira. Ani bialu ibugua bi ko ngago lalu wali agalime de hendelo bi hongo howa huaru lalu lama ibaga bulebira. Ayu dano helo mialu yawi lone mo yu dai bulebira. Wali agali mana urunibi biaga karu *í* hame nale ke bada. ¹⁶ Ibugua lalu, *Í*naga nenege mbira naheore. Wali agali bu

hearume ina bayale birugo ngiadai nabiya. ¹⁷ Ti tomo nolene ina wiwago dege nalu howa mani tigua i mege biya, lolebira. Henene larogo wali agali bibahendeme ibu hondowa oba haabo haga ka.

Mendeali ibu bi larago hale howa tiga nabiaga ngago ogo

¹⁸ I harigani pilariyagua nde i mo ko hene nga. Anigo ina ke howa mo ha halu te lariyagua i mo ko timbuni holene nga. Anidagua dege wali agali ko biaga bu karu mo ko holene abaleore ibulebira.

¹⁹ Wali agali te laga galone nabulene karu te laragola wali agali bu karu ti hale holene manga halu pugu biagago irane te wali agali ti hale hole hame naledago laabo haragola ti manga haga ka. Anidagua dege wali agali tigua bi irane galone ogoale laro lo manda nabi howa bi lo pebe bialu karu manga holebere.

²⁰ Mbirali bi la ko haga kagome bi bayale lalu heagua wali agali ti hale habe manga hai holebira. Hale habe manga hai holebirago irane ti bi ogoni hale hole manda nabi kago bame bi dege lopaya biragola tiha anda napolebira.

²¹ Wali agali maru ti yagibano kagome tigua mana ko bulene henge nawiore ka. Tiha genda halu mini burugu lolene mbira nawi howa ti u baya hangu paluebira.

²² Wali agali marume agali mana lehe biaga bu karu deni howa tini mo ko haga biagaya.

²³ Wali agali marume ti aria kagohondo bi ko lolene taga howa tigua mbirale mbira buleore lalu bi lo wiagaya. Anigo daraba. Tigua buleore

lalu ti damenehondo bi lo wiyago bame bi dege lenedagola tinaga nenege biarume keba timbuni howa ti baba lone mo waitigi ho hagaya.

²⁴ Ke hagane mana wali agali tininaga mini heba haabo hagane nga. Anigo mana lehe bialu haabo haga karu tiha mana ogoni bialu haabo haga nga. ²⁵ Wali agali bu karume maru mbirale page biaga karubi ke haabo haga karubi ti hame nalagaore. Mana kira ogoni biaga karu bibahende mo ko holene wulebira. ²⁶ Wali agali ke haga karu tinaga mini wali agalime mo ko haragola ti bibahendengi taga ho haabo holebira.

²⁷ Wali agali mini gigabiwi karu tigua bi bayale dege laga kagome ti bayale holebira. Agali haguane bu karume wali agali urunibi kago turu haga ka. ²⁸ Wali agali e baya hangu hingedago ibu tomo dewa nalu haga ndobe. Wali agali biabe bayale biaga kago agali haguane kagome ti turu ho haga. Haguane kagome wali agali uruni tigua ko emene bini ngago mitangi naholebira.

²⁹ Wali agali mini baya wi ha heneyaguabi mendeali kagome ibu mo turu halu mo gede howa mbirale bayale tara tara ngaru bame miyagua nde mini gigabiwi hayago ndo ibu mo luluya halu de kohe ale ibagabu helaga. Anidagua bidagola ai ibugua wali agali uruninaga hame ngago talima pialu maru karume ibuha mana lehe ngago mo tiga bule manda biragola tigua mo tiga bule karuni erembira mialu piaga ka.

³⁰ Mini bayale wulene wali agalime latagi nahe ngago wali agalime muni mbogoyiha ngelowa mo doho ngaligobi nga. Ani wuwa ibugua wali agali mbirago biamogo bulene henge nawiore bame

wu wahene wulebira. ³¹ Ainde wali agalime tinaga lulu mini wu kago anidagua mo doho holene bayale. Tigua mini gigabi wulene ngago mo doho holene bayale ndo nga.

21

Mana ko ngaruha nahe ibida polene nga lenego ogo

¹ Waneigini-o mana ko mbira biribe. Ai ko lone bulene nawigo ko nabibe. Ani bialu ko ala birigo domo wahabe lalu Anduane Homogohondo bi labe. ² Puya ngagola handalu ibida piagadagua mana ko bulene ngago handalu ibida pobe. Ko ngagoria kaware piriayagua kome í hayulebira. Mana konaga ne laiononaga ne ale ka. Ani howa tigua wali agali hayu homa haga ka. ³ Anduane Homogonaga mana ngago puguayagua nde ibu tinginini dere ko tiwa ale bu kago ai dere ogoni dabi nahagane ale bu ka.

⁴ Mbiralime wali agali maru karu mo gi halu mana lehe ngago biaede hayagua nde ibugua bayale ngago bibahende mo ko hai haga ka. Ani biaga ngago manda bialu wali agalime mine holene mana ko ngago talialu heagua nde tinaga mbirale bayale ngago damene mo ko hai holebira.

⁵ Yagibano bu karume Anduane Homogohondo bi larago ibuninaga haleha abale anda piaga. Ani anda porago hale halu Anduane Homogohonda ibunaga genda wiyadago abale mo tiga biaga.✧

⁶ Wali agalime mbirali ibu mo tiga bule bi laragola ibugua abale keba tungu layagua nde ibu

---

✧ 21:5: Sir 35.17-19

ko bulene hariga ngagoha pupe halu piaga. Ai wali agali Anduane Homogo gi ho haga karu ti mini beregedo haga ka.

⁷ Wali agali dewaore bi larago damene bibahende hale ho bira biragonego ai wali agali manda bi kago tigua dege bi larago henene laragoda ke hara lalu abale mo tale biaga.

⁸ Mbirali ibugua page munime anda biyagua nde ogoni ibu iba dalu ibalu toelo ngagoha e hiralu hagagobi ka.

⁹ Wali agali mana ko biaga bu karume tini mo mogo biagago bame datani gabuni ngaligobi galone napole bame ngoai haga. Ira datani gabuni ogoriani dayagua abale do gidi lalu dai haga nga.

¹⁰ Mana ko biaga karu ti hariga bayale gundu uli nawi ngagoha piyaguabi maniore wali agali dewa pialu homagane gundu uli ngagoria pialu homolebira.

Wali agali lulu ale bu karu ti mini gigabiwi karubi ndo ka lenego ogo

¹¹ Wali agali Anduane Homogonaga bi mana hale halu bialu haga karume tininaga hame baya hangu haru haga ka. Ani bialu tini Anduane Homogo andaneha hayagua ti manda timbunibiore holebira. ¹² Mandabi kago ibu manda timbuni mo tago howa manda bu holebira. Anigo wali agali dewame mandabi howa mende kago keba helo mo keba halu hagane ka. ¹³ Wali agali mini gigabiwi bu karunaga manda timbuniore iba li timbuni hongohe piagagobi holebira. Tinaga bi larago bayaore iba uliha dendebe gagahe nolene dugaho wiaga ngaligobi nga.

¹⁴ Wali agali lulu ale mini nawi bu karunaga embone iba be pambu lene tibiniha diriwi ngaligobika. Emboneha manda emene hangubi mbira mo yabe naheore ka.

¹⁵ Wali agali mandabi karu ti bi bayale mbira hale hayagua ti turu howa bi marubi latago haga. Anigo wali agali lulu mini nawi karume bi bayale hale hayagua nde ti hale habe manga howa erembira mialu piaga. ¹⁶ Kudaga bi bame lo paya paya biragome genda timbuni mbira wali agalime yu haga nga ndobe. Anigo bi bayale laragome wali agali mo turu haga. ¹⁷ Wali agali mo ngoai ho biruwa ti mbirali mandabi kagonaga bi hale holene hame lowa hale halu bi uruni baya hangu miniha mitangi bu haga.

¹⁸ Wali agali lulu mini nawi bu karume lalu, Manda bulene henene ogoni anda ko kaligo ale nga, laga. Anigo wali agali bi ogoni laga kagonaga manda ngagome bi ko uruni latagi haga. ¹⁹ Wali agali mini nawi bu karu tinaga miniha manda bialu karia manda bulene bayale ogonime wali agali gi ge minu kabubu ngelaga nga lo manda biagaya. ²⁰ Wali agali lulu mini nawi uruni ale karume oba timbuni kuakua lalu holebira. Anigo mandabi kagome oba hendore holene ngadagua haga. ²¹ Agali mandabi karu tinaga miniha bi lawai harago yari baya tara ngolome wabini ngagobi gi ndola baya tara gi tigaha wiagagobi haga. ²² Wali agali mini nawi lulu urunialeme mendeali andagaha bame la nabi gialaanda haga. Anigo wali agali mendeali andagaha pialu biagane mana mandabi kago ibugua anda haneni hondo haga. ²³ Wali agali mini gigabi

nawi kagome harabani howa tamuha ma yulanda haga. ²⁴ Wali agali ti ohowa bi lalu bedago í hado howa hale ho page bulene nawiore. Wali agali bayale kagome mana ogonibi bulene taga halu miniha genda haga.

²⁵ Wali agali kudaga karume bi mbiraorego dege laragola ainde wali agali miniwi karunaga bi larago bayale dendebiore laga. ²⁶ Wali agali mini nawi karume tinaga mini ngago abale latagi haga. Ai wali agali mandabi karume tinaga miniha mo tale ala buwa latagi haga.

²⁷ Wali agali mana ko biaga bu karu tigua wait-igihondo bi ko lagago bi ko laragome dai bialu tini nogoba haga.

²⁸ Ai tigua bi dibudibu lama ibaga biyagua nde bi ogoni dai bialu tini nogoba haga. Ai tinaga damene maru bu karumebi ti hame nalaga ka.

22

Wali agali lulu mangaheme biagago ogo

¹⁻² Wali agali mangahe bu karu ti ege toleni ti to ngagola wali agalime ngu hagagobi ka. Wali agalime handa nabi howa ege tole ogoni ela hayagua ti keba timbuni haga.

³ Waneigini mbira mine halu haga heagua ogonime aba kago mo taga haga. Anigo ainde waneigini ogoni ibu wandariyagua nde aba ibu taga timbuniore haga. ⁴ Wanene bedago ibu bayale bereagua nde biralu agali polebirago ainde mine haga bereagua ibu aba kago genda mo mulebira.

⁵ Wanene bedago ibu mine haga bereagua nde

ibu ababi ibu agalinibi mo taga haragola libugua wandaridago mo ko halu mo ngubia haga.

⁶ Waneigini aba ibugua waneiginime ko mbira nabi karia bame keba hayagua ogoni bayale ndo, ko bira. Anidagua birago manane homa duguanda dara ho biruwa ai dawenda iba gana turu howa laradagua bulebira. Anigo abame waneigini mana lalu tibume bayagua karulape ogoni.

Wali agali mini nawi lulu ale bu karu lawai haregola manda nabulebira lenego ogo

⁷ Ína wali agali lulu mini nawi karu lawai hale manda biriyagua nde í agalime todobene be pambu lenego mo gimbubu dai biradagua mendeali paliahondo kago mo barila haradaguabi bulebere. ⁸⁻¹⁰ Heneneore mbirali de umu lalu palua ho bedago lawai haradagua bulebere. Erekuibi lawai kegola mini pu tara ho biruwa íhondo lone hale halu, í agi larebe lolebira.

¹¹ Wali agali homararu tigua ni kago lone de nahondolebirago manda bialu ti dara howa dugu bulene nga. Anidagua dege wali agali mbirale manda bibe nahe karu ti nde ogonibi dege manda bibe naheore kago dara halu dugu bulene nga. Wali agali homayaru ti ayu halo kago tinaga dara howa dugu dewa bulene nawi. Anigo wali agali mini nawi lulu bu karu tinaga holene ko darabiore kagonaga dara halu dugu bia holene nga. ¹² Wali agali mbirago homaragola dara howa dugu bialu horo karu duguanda haramalidagua

wiyago. Wali agali mini nawi lulu ale karuhondobi wali agali mine haga bu karubi dara holene nga.✧

¹³ *Ína* wali agali mini nawi lulu ale karu baba bi te nale wahalú wali agali mbirale manda nabi karu bedaria polene nawigo. *Íha* mo ko holene anda ibuligo de handalu mamage ho habe. Ani hariyagua nde tigua *íhondo* bi ko larangi *íha* mo ko holene anda naibulebira. Ti helalu *í* pubagi halu poregola tinaga bi ko larago hale howa *í* manga nahe halu *í* bayale holebere. ¹⁴ Ege *tole* mini aeane tigi hope hene ngagonaga genda agileme bolangua holebirabe. Wali agali mini nawi lulu ogoni ale ti ka. ¹⁵ Iba mu ngagobi ibi ngagonuha hanaga bu ngela aeanebi ngela buwa yaraga ho handalu keria ti gendabi dege dege nga. Anigo wali agali mini nawi lulu bu karume genda timbuniore mo ngiaga nga.

¹⁶ Ira kambu lene mbirago anda bialu anda haini bapara heagua nde dindi dumbidumbi birangi gialope naholebira. Anidagua dege wali agalime mana tigabi bialu holenenaga galone baya hangu lo manda bu heagua nde tiha ba hondolene anda ibirangi ti hongohe ogonibi holebira. ¹⁷ Wali agali mini gigabi wulene hongo howa yu haga karu ti agali irani bage giligili bayaru wabu helaga bini ngaligobi ka. ¹⁸ Hari bare ngagoha agalime ira dibuwa hagira bidago puyabu timbuni pu larangi hongo nahe hagagobi dege wali agali mini gigabi nawi lulu bu karuni ti ogonibiore ka. Mo gi holene tiha anda ibirangi ti hongo ho

---

✧ 22:12: [Fig 50.10](#), [Yud 16.24](#)

habe naheore ka.

Nenege bu karume hagane ngago ogo

¹⁹ Wali agalinaga de nogoba hariyagua nde deiba abale ibaga nga. Ína bime wali agalinaga bu miniha nogoba hene lariyagua nde miniha ngago panaga tagira ibai helaga nga. ²⁰ Ega bedagoha tole bariyagua nde egame gi halu ibida polebira. Anidagua dege ínaga nenegehondo nabini ngago biri lalu ke howa bime mo baede hariyagua nde ínaga nenege ibugua í wahalu pu waholebira. ²¹ Ainde ayu tibume ínaga nenege biago nogoba holebiryagua nde haru dege. Mani bime libu mo tiga bulene karulape nga. ²² Ínaga nenege lai lalu bi dewa lariyaguabi nde mani bi lalu libu mo tiga bialu gi tigani bulene hariga wiadege bida. Anigo ainde ínaga ibuhondo bi ko bialu hege lalu ibu mege bialu biriyaguabi ani bialu bi libuni hangu ohowa lenego ínaga latagi halubi ínaga ibu mo hondo halubi uruni alego biriyagua nde ínaga nenege ibugua í wahalu pu wahelo talia pelolebere.

²³ Ína ínaga nenege kebigo ibu mbirale dewa nawi tubagiho kebingi ibu wahalu pubagi ho howa ibu mbirale dewa wu kangi ibu heba mandagi turu ho nahabe. Ibu mani bayale kangi ibunaga mbirale ngago tubagi howa maru í mo yulene wulebirago ai ibu mbirale nawi ko kangi libu haru mandagi holene nga.

²⁴ Ira hibunaregola ngu haguála ala bialu ira mani daga. Anidagua dege wali agalime pigane keba ala howa mani wali agali mbirago homelo bo wahaga.

²⁵ Inaga nenege mbira kago ina haru holene taga nahe handaya ho holebero. Ani bialu i ibunaga deni hado naholebero. ²⁶ Anigo ai inaga nenege ibugua bia ko hene ngagome iha mo ko holene ngago anda ibiragola wali agali maru bu karume hale hayagua nde tigua ibuhondo gi ho hai holebira.

Bi ko ngaru hogorale bulenaga Anduane Homogohondo bi lolene ngago ogo

²⁷ Ainde ayu inaga ne harigoha howa bi mbira la ko harogome iniha bi lolene ngago inaga hegeme ini mo ko hene wuligo ai inaga ne harigoha bi larogo haru habe lalu inaga haru haga mbira kagohondo bi laro.

23

¹ Anduane Homogo-o iniore i Ababi inaga Haguaneore kego i waholeni wanahabe. Ininaga bi latagi harogome ini mo luluya halu mo pila holigo i wanahabe. ² Mbirale gewa tibu yu kagome inaga hame ngogo damene haru hai kagola mini gigabi wulene i lawai haragome i handaya ho helo ina bi laro. Ina mana ko berongi libugua i dara naholebira. Ani bialu ina ko bidogo handalu pubagi naholebira. ³ Anidagua biragola inaga ko binibi mana lehe binibi timbuni dewa nawiragola i waitigi bu karunaga deni i bi lolene nawulebira. I mo ko haragola ti oba holigo handabe.

⁴ Anduane Homogo-o i i Ababi inaga Ngode Datagaliwabebi kegonigo ina mine holigo i baya hangu handaya ho habe. ⁵ Iha hame ko dimagoli holene ngaru mo wahai habe. ⁶ Inaga miniha

tomo dewaore nalu holenebi miniha dimagoli holene ngago talialu holenebi hongo holigo hame ko iha howa ini bope holene tagira ibirago mo wahai habe.

Buleore lalu gi lolene ngago ogo

⁷ I waneiginiru-o gi dolalu ina tihondo bi tigabi bayale ogodagua lolene nga lalu ti lawai harogo baya hangu hale halimu. Bi ina langirogo hale howa ti pu luluya nahalimu. ⁸ Wali agali mana ko biagane bu karu ti tininaga ne hariga ngagoha howa tini mo ko hagane ka. Ani bialu wali agalime mendeali kago mege bialu mo taga haga kago ti pi lolebira.

⁹ Ina mbirale mbira buleore lowa gi doladaga halu bi lo wulene nawi. Ani bialu bibahendengi Anduane Homogonaga mini bame laabo holene nawigo nalabe. ¹⁰ Agali inaga biabe bia haga kago gewa tibume balu haabo hariyagua nde ibu tingini bibahendehe dere biai holebira. Anidagua dege wali agalime mbirale mbira buleore lalu gi doladaga halu bi dewa lo wiyaguabi Anduane Homogonaga mini bame laabo halu heaguabi tinaga ko ngago ereba nahe wiaabobo bu wulebira. ¹¹ Wali agalime mbirale mbira buleore lalu gi doladaga halu bi dewaore lo wuwa mana pugulu karia ti damene bibahendeore mo ko holene ngago ngola hai holebira. Tinaga bi henene ndo ke howa larago mo hongo howa gi doladaga halu buleore lalu lo wiyagua nde tiha ko ngago timbuniore holebira. Tigua buleore lalu gi dolalu layago bame dege bule tingi howa

---

☆ 23:9: Md 5.34, Ya 5.12

leneyagua nde ti koore ka lalu mini lene mbira halu tinaga onene waneiginirubi ti bibahende genda tara tara yu holebira.

Bi ko lolene nawiore ngago ogo

¹² Bi marubi nde Yagaba hameiginime lolene nawiore. Wali agali mbirame bi ogoni layagua tini homolene hangu lene nga. Wali agali bayale tigabi karu ti bi ogoni ngagoria kaware nahe kaundiaha kagola mbirale bia ko henenaga ko dodohe ngagome tiha pialu bu dambi naholebira.

¹³ Bi tagabi ngago lolene mana koorego bi tagabi lolene mana ngago mo ya nabibe. ¹⁴ Í agali haguane bedaru dombeneha biruwa í aba aiyala ala mitangi bibe. Ína bi mbira tinaga deni howa la ko haregola tigua í luluda loligo. Ani laragola mani ína taga howa lalu, I aiyahanda j aginagaore taba henededabe loligo, manda bibe. ¹⁵ Wali agali bi ko hangu laabo halu haga bu karu ti lone beregedalu bi bayale lolene nawiore.

Wali agali kayu ko tagabi birarume mana ko mo wia haga nga lenego ogo

¹⁶ Dimagoli holene ibunaga hongo ira deneale nga. Ibu hundia nabi daho wialu wali agali dalu damaro biaga nga. Dimagoli holene kirame mana ko mo wia halu tebone ngagome Anduane Homogo mo keba timbuniore hagane nga. Dimagoli holene mbirago ibugua wali agali tini tinginime mana ko bulene ngago biaabo halu manga nahole dimagoli ira hungu ale dayago hundira handala wahagane nga. ¹⁷ Dimagoli holene mendego bayanda wali agalime kayu biagane nga. Mana

ogonigo wali agali kayu biaga karu tigua dende-ore howa bialu haabo halu tini homalu wahaga.

¹⁸ Ai dimagoli tebonego dabu bini mana puguarago. Wali agali tinaga miniha dimagoli ogoniale ngagome lalu, I mbirali aiwa hendedabe. Arumame i mo ge halu anda hai ho mabubupe kagome mo ge halu bidagome mbiralime i de handabe nahe kagoni. I agihondo gi holobada. Anduane Homogo Daligaore kago ibugua inaga ko ogoni mitangi nabulebira ndobe, lagaya. ¹⁹ Wali agali mana urunibi bialu haga karume Anduane Homogonaga deme bibahende handai holene hona ni dedago ladali hene waleore kago helowa tigua wali agali maru kagonaga de gi halu mo ohagaya. Anduane Homogohanda bira do holene ngago baya hanguore wale panaga ngaria handai halu mana wali agalime bialu karu bibahende handai halu bida. ²⁰ Biabe bulene damene ngago Anduane Homogo ibu manda biahe howa ibini ngago bibahende manda bialu bule ogo nga lalu manda biai ho ka. ²¹ Heneneore wali agali dabu bini mana pugualu piyago ibu wali agali bibahendenaga deni howa pani nolebira. Ti taya bialu handawalia naholebira lo manda bialu bira do karia puwa minu yu tagira polebira.✧

²² Wali mbira ibu agalini helalu puwa agali mende kago baba waneigini hono wialu heneyaguabi nde mana ogonibi dege bulebira. ²³ Wali ogonime ko dene tebira biya. Mbiragome Anduane Homogo Daligaore kagonaga mana lo wini ngago puguaya. Mendegome ibu agalinihondo mana lehe biya tebonegome

✧ 23:21: LBM 20.10, Man 22.22

agali kayu yama ibaga biyagome dabu bini mana ngago pugualu agali mendela waneigini hono wialu haya. ²⁴ Tigua wali agali ngoai ho kagoria ibu helowa ko birida lalu ibu wane igini bu karu pani nelu mulebira. ☆ ²⁵ Ani biragola ibu waneigini uruni tinaga holene bayale nawulebira. Ira mbira pini dindiha bayale anda nape howa lini nadaga kagobi waneigini uruni ti holebira. ²⁶ Wali agalime bi ko mbirago lalu howa tigua wali ogoninaga mini lalu lolebira. Ainde ibugua beregedaluibunaga mini lone mo bayale naholebiraore. ²⁷ Ainde wali agali maniore hama polobadarume Anduane Homogohondo gi holene timbuni duniniore mbira winida lo manda biaiore holebira. Anidagua bulenego bolangua hende mende nawiore. Ani bialu mana mbira Anduane Homogonaga bi mana lo wini ngago taluwa bialu holene baya dendebiore nga.

Mendeali baba mandagi bayale holenenaga bi bayale mbira lawai hene nga

(Be 24.1-32.13)

24

Mini gigabi wulenenaga kai lenego ogo

¹ Mini gigabi wulene ibuninaga mini mo yaraga lalu ibunaga wali agali bu kagoha ibu mini lene timbuni mbira holebira. ² Isaraele wali agalibi dahuliyali hongo gibihe bu karubi

---

☆ 23:24: Man 23.2, SMG 3.16-19, 4.3-6

ti bibahende Anduane Homogo Daligaore kagonaga deni mo ngoaiho kagola mini gigabi wulene ibugua ibunaga ne ha lowa ibugua turu holene bi lalu,

³ I Anduane Homogo Daligaore kagonaga ne harigaha howa ibinigo ai ina dindi bibahendeore egerebagi ginu haguame dambi haradagua bido.

⁴ I dindi bare ngagoha bedogo ai inaga kininaga biragane dagia daliga ginu hagua dege dombeneha nga.✧

⁵ Ina dahuliya andaga ibaga biai halu iba solowara bedago andaneha hariga pedagoha piai hene ko.

⁶ Iba solowara bibahendebi dindi ngago bibahendebi wali agali dindi bibahendeha bu karubi dindi hobane tara tara ngaru bibahendebi ina handaya ho howa haru hai ko.

⁷ I halo birulene mbira agoha ngabe hondolenaga ina uruni bibahendeha ibaga biai haruli. I birulene dindi taya bialu ko.

⁸ Anduane Homogohanda mbirale bibahende wabiai hayangi ibugua ibi nde wabu helalu i holiya ibugua i dalu mbira wabu ngelene. Ani buwa ibugua ihondo langialu lalu, I anda Yagaba kagoha yagi bialu i dindi Isaraele daluha podene hobane mbira mo wibe, laya.

⁹ Ibugua i bamba bambaore wabinigo ainde i lu haabobo bu haho wulebero.

¹⁰ Ina ibunaga anda loma bihe kagoha biabe bialu haga howa i dalu hari Saiono nene nga.

✧ 24:4: Har 33.9-10

11 Anduane Homogohanda dindi *i* halo biruliya tano ibuniore gubalini ho haga biago *i* ngiyagola ai Yarusaleme tano *ina* haru howa handaya ho ka.

12 Ani howa ai *i* wali agali mini lene bu hearu ti dege dombeneha bedo. Ai Anduane Homogo ibunime dindi ibuninagaore mo wiagoria ko.

13 Ai *i* guru lu dege lalu Lebanono dindiha ira tamia karubi halu hari Hemono kagoha ira gu-
raya alebi karubi kogoni.

14 *I* guru lu dege lalu Engedi dindiha pibi ayage kagobi halu baya dege lalu Yarigo dindiha dambe tara kagobi ko. Ani bialu *inaga* hongo timbuniore mabuha ira olibe bu karubi halu timbuninaga ira timbuni howa luni iba angeni hagagobi ko.

15 *Inaga* baya taraore irabuha balawaya dedaru nga biagagobi ko. *I* nga baya taraore bulene ira mini kasia dongoneme pauda wabini ngagobi howabi sinamonome pauda wabini nga biagagobibi pauda mini muwe nga biagagobibi nga bayaore balawaya mini galabanumume nga biagagobibi pauda mbirale tara mbirame wabini ngagobibi pauda ira mini balasama ibaneme wabini ira hagua nga bilo Ngode Datagaliwabe andagaha delaga ngagobibi ko.✧

16 Ira lini daga mini guyaboli ibu gene maganeru luore amura pu wahaluhongohe howa baya tara kagobi kogoni.

17-18 *I* pu mbira mini gerebi irane kagonaga mane baya anda howa *ina* pabua bayale dewaore

---

✧ 24:15: Har 30.22-28

balu lini bayaleru do girigere ledagobi ko.*

19 Wali agali i hame lo kemiru ini koria ibilimu. I lini dedogo tí do nalu no karulapeore noleberemigo ibalimu.

20 I mitangi bilimu. I dende taraore mone taranaga ibane ngago bolangua henebi mbirale mo turu halu bame miaga ngogo baya taraore mone ibane mini hani bolangua hene ngo.

21 Wali agalime i tomo ale nayagua dende taradane hondowa lone noa dege holebira. Ani bialu i iba ale nayaguabi lone dege noa holebira.

22 Wali agali inaga bi hale halu kago ibuha taga holene nawulebira. Ani bialu wali agali inaga hongo heba biabe bialu haga kago ibu mana ko ngago nabulebira, laya lene.

Mini gigabi wulene ngago Anduane Homogonaga bi mana ngagobi dege ogo

23-24 Mbirale uruni Anduane Homogo Daligaore kagonaga habo nalolene bi gilibu wini mbuga ngagoha wiai hene nga. Bi ogoni damenego Mosesehanda ina Yagaba hameigini bu kemarume mo mana howa talialu holomaya

---

* 24:17-18: Ai mbuga alataweore gilibu wini ngagoha bi marubi hobane ogoniha gilibu wini nga. Bi ogoni ogodagua leda. I mbirale bayale ngaru gubalini hagane aiya bi larago hale hagane aiyabi bedo. Mbirale bayale ibilo malia ho holenenaga manda mana lo mo heya hagane i kogoni. I haluhe haabo haga kogome howa ina mbirale uruni Anduane Homogohanda ibu waneigini ibuni gubalini ho haga karu ina mo muliya hame lo ka, lenego gilibu nga

ngini.† ²⁵ Mabuha tomo ala hengene kago abale boga birangi iba Pisono biru tolatagi halu pugu lalu piagadaguabi iba Taigirisi pedagoha iba hangu tolatagi hagadaguabi mini gigabi wulene bi mana mbuga ngagoha gili bu wiai henego nga. ²⁶ Iba Yuberedisiha iba tolatagi kadaguabi widi lini gandulo yu mogobu wulene horongi iba Yodana ibame tolatagi hagagobibi bi mana lo wini ngagome wali agaliha mini gigabi wulene bayale wu tolatagi ka. ²⁷ Bi maname wali agali baya hanguore lawai haragola, lawai harago nde baya gibi waholene hale ale lawai haga. Baya gibiore iba Gihono mabuha gerebi hingedago do wulene horongi iba biragagobi lawai haga.‡

²⁸ Wali agali abale hendarume mini gigabi wulene bayale ngago baya hangu manda nabi henego ainde mani holobadaru tiguabi baya hangu manda nabulebira. ²⁹ Mini gigabi wulene ngagonaga lawai hagane ngago timbuniore iba solowara bedaru bolangua hai halu iba kuyama unurahaore bedarubi bolangua haihe ngagome manda bibe naheore.

³⁰ Agalime iba timbuni pedagoha howa iba emene mbira mabuha dadabu yu piagagobi i ko-

---

† **24:23-24:** Mbuga alatawe ngagoha bi maru hobane. Bi ogoni ogodagua leda. Ti Anduane Homogola haabo halu mandagiore haabo kemigola ibugua ti biamogo bialu mo hongo helo. Anduane Homogo Daligaore kago ibu hangu Ngode Datagaliwabe ka. Ti mo wialu haru dai bulene mendeali naheore. ‡ **24:27:** Iba maria Pisonobi Gihonobi Taigirisibi Yuberedisibi iba maria uruni dene mabuha howa dugutagi halu ibira. Te ogoniibunaga mbuga mini Pigane Binibogo laga ngagoha be 2.10-13 ngago hondolene nga. Iba Yodana ibu Isaraele dindi ibu timbuni mbiraore ogoni hangu pedago leda.

goni. ³¹ Ani howa ina ogodagua laro. Ina iba maru i mabuha bedago aria maru hambuwa ira lini dedago ha odo ba holebere. Mabuha ibaga buwa dadabu yu anda ibinidagoni abaleore timbu halu iba solowara timbuni bedagobi holebira. ³² Ani bialu ina mbirale lawai harogome egerebagi ni dagagobi helalu inaga wa holene dindi bibahendeni piai helolebere. ³³ Ani bialu inaga bi ogoni agali Anduane Homogonaga bi mana latagi halu mbiwia hagarume lawai hagamadagua dege lai holebero. Anidagua berogola wali agali mani holobadaru tibi nde hale halu manda milo lawai holebero. ³⁴ Heneneore ini hangu manda bu lenaga erekuibi bialu hene ndo ina wali agali manda bayale bule hame layaru bibahende bi amogo bialu lawai holenaga bialu haru.

25

Wali agali ko bayalelame mana biaga ngago ogo

¹ Inaga bu miniha irane tebiranaga turu ho ko. Irane tebira ogoni Anduane Homogonaga denibi wali agalinaga denibi bayale dege nga. Hamene kagola mini mbiraore ho holenebi nenege kagola mandagiore holenebi onene agalinila mandagi baya hangu birulenebi nga.

² Inaga bu miniha wali agali tebira uruni haga haga bu kagonaga manga ho ko. Mana tigua bialu kagome i mo taga halu ka. Uruni mbirago yagibano bu karu tigua mini lene timbuni hetingi haga ka. Ani bialu homogo kagome ke timbuni hagane ka. Wali agali waheore bu karume dabu binigo mana puguaga ka.

³ Ini daliahe keangi howa mbirale manda nabi hariyagua nde í wahe howa agua manda buleberebe. ⁴ Wahe halu dagua hariyagua miniha ko bayalela baya hangu mo tale bulene karulapeore nga. Waheore bedarume mana bayale ngago lawai hayagua bayale tigabiore bira. ⁵ Waheale karume ti mini gigabi wu biralu agali haguane bu karume wali agali ti daluha haga karu lawai hayagua nde galoneore mbira ogoni nga. ⁶ Manda bayale tara tara bidaru waheale karu tinaga yari nga. Ani bialu tigua Anduane Homogo gi halu ibu andaneha haga heagua ti mini lene timbuni holebira.

⁷ Inaga bu miniha mo turu hagane irane pira ngago ai uruni aria mbirago ibugua í mo turu timbuniore hagane ngagola ina ogoni hongo howa latagi halu lolebero. Irane pira uruni ogo.

Mbira: Wali agalime tinaga waneigini mo turu haga.

Mende: Wali agalime tinaga waitigi karu mo ko halu homelo hame lagane.

⁸ Tebone: Agalime wali ti one bedago manda bayale bi berelo hame lagane.

Mane: Wali agalime bi tigabi bayale ndo ngago latagi nahagane.*

Dauni: Wali agali ti agali ko kagonaga biabe bia haga holene hame nalaga.

⁹ Wali agali tinime mini tigabi ngago taya bialu mo yaga.

---

* 25:8: Mbuga alatawe gilibu wini ngagoaha bi marubi hobane ogoniha gilibu winigo nga. Bi ogoni ogodagua leda. Nogome mabuha biabe bialu helonaga nogo bulumaga dongila mandagi hende hamagamaga bu henalaga, leda.

Waragane: Wali agali bu karume tinaga bi lawai harago hale hoa harago baba howa bi lole turu haga.

¹⁰ Kane: Wali agalime mini giga bulene mo yu howa ti turu timbuni haga.

Halini: Anigo wali agali Anduane Homogo kago gi halu tini ibu andaneha haga.

Dini: Ani biaga kago ibugua wali agali maru karu bolangua hai hene ka.

¹¹⁻¹² Pini: Heneneore Anduane Homogohondo gihalu ibuni andaneha haga kago ibu bolangua hai hene ka. Ani bialu wali agali mana ogoni latagi halu kago ibu duniniore mbira ka.†

Wali ko biaga bedurunaga mana ko biaga ngago ogo

¹³ Iha genda tara tara ibiyagua i mini burugu nale dege holeberogo ai inaga nenege bayaore mbira kagome i wahalu piyagua nde genda timbuniore yu holebero. Wali agali maru karume ihondo mana ko dewa biyagua i genda nahe dege holeberogo ainde i one bedagome ihondo ko biyagua nde dara timbuniore ho holebero.

¹⁴ Wali agali bu karume i bayagua nde i genda nahe dege holeberogo ainde waitigi ibalu i mo ko hayagua inaga miniha dara timbuniore holebero. Ina bialu harugonaga pani nolene ona ibiyagua nde i genda nahe holeberogo ainde waitiginaga

---

† 25:11-12: Mbuga alatawe gilibu ngagoha hobane ogoha bi marubi gilibu wiadege bida. Bi ogoni ogodagua leda. Wali agali Anduane Homogo gi haga kago ibugua Anduane Homogo gubalini holene hariga manda bida. Ani bialu wali agali Anduane Homogohondo mini mbiraore wu howa tigua ibu yu wahalu napolebira, leda.

giha howa i mo ko holene anda ibiyagua nde inaga miniha dara holebero. ¹⁵ Puyanaga tomia ko ngago bolangua hene tomia hongohe mende nawiore. Walinaga keba holeneme keba holene bibahende ngaru bope hai haga nga.

¹⁶ Laiono gabua karu bababi puya gaulaga timbuni ngaru bababi mandagi birulene karulape degego ai wali ko bedago baba mandagi nabirule-orebero. ¹⁷ Walime miniha tandaga timbuniore ho bereagua ibunaga dengui mo tara halu biango gabua ale. ¹⁸ Ibu agalini kagome tomo ibuni nolene ibu damene andaga taya bu nalu ibunaga miniha genda wu kago yado naholebira.

¹⁹ Genda damene bu ngaru bame degego ai wali tinime genda mo wia hayagua nde darabiore nga. Ani biyagua nde wali agali mana ko biaga bu karu pani nolene ngadagua nolebira.

²⁰ Agali waheore karume dindi ko iba dalu naibaga dindi be tauladagahe ngaruha hari kago irigi holene nakarulape nga. Anidagua dege agali mo palia holene karulo haga kagome ibu one keba timbuni halu lai hongo howa laabo haga bedago baba mandagi birulene ndelaheore nga.

²¹ Wali dengui baya bedagome i mo talola holigo de hondo holene nga. Ani bialu wali muni mbi-raleru dewawi bedago hondowa ogoni dimagoli holigo hondo holene nga. ²² Ai biabe bulene ngago wali ibu hangu bialu bedagola ibu agalini bameore ibaga bu heagua nde walime keba halu mine haragola agalini kago taga pani nolebira. ²³ Wali ko bedagome ibu agalini kagohondo mini tara tara mo wia halu genda mini burugu ngaru

mo miaga beda. Wali ogoni ale biaga bedagome ibu agalini kago mo turu nahaga beda. Anidagua biragola ibu agalinihaga hongo ereba hai halu gi himbi gedeore halu ge duli hilmagamaga bialu tingini durule hagane. ²⁴ Piganeore mana ko walime mo yu anda ibiyagome ina bibahendeore homai holene winigo nga.✧ ²⁵ Inaga iba beha bedago bame odo payubu ngelalu pu nabiaga. Anidagua dege wali ko kudaga bedagome bi nalgalone ngago lo payapaya bialu helo wanahabe. ²⁶ Ibugua inaga bi larego hale nahayagua pelo talitagi halu pu labe.✧

26

Wali bayale bedagome mana bayale biagago ogo

¹ Agalime wali bayale bedago dabu biyagua ibu bayale turu ho halu dindini luore howa ho dagua halu mali dewaore holebira. ² Wali ogonibi bedagome ibu agalini kago mo turu haragola agali ibu turu dege ho howa miniha mo palia holene karu lo haabo halu homalebira. ³ Anduane Homogohanda agali ibu andaneha haabo haga karu mo turu halu wali bayale bedago hado miaga ka. ⁴ Agali ogoniale kago ibu turu ho haabo holebira. Ibu muni mbirale dewawi homogo heaguabi mbirale mbira nawiore howa yagibano heaguabi ta nabi howa ibu bayale turu ho haabo holebira.

Wali ko bedaru de hondowa mamage howa ohalu holene nga lenego ogo

---

✧ 25:24: Pig 3.1-24, Lm 5.12, 2 Ko 11.3, 1 Ti 2.14 ✧ 25:26: Mg 10.1-12

⁵ Iore mo gi hagane irane maria ngago ai mbi-ragome inaga miniha mo duru la hagane nga. Ai homolenego ko mangabiore mbira ngagoni ina bibahende manda biai kema. Anigo tebira wiaru-ago koorene ko nga. Wali agali bu karunaga mege biaga mana ngagobi wali agali keba timbuni haga tinaga mo ngoai haga ngagobi godi lalu howa bi ke howa laganebi nga. ⁶ Anigo irane mane ngagome mini burugu timbuni mo ngialu genda timbuniore mo wia hagane nga. Ogoni wali mbi-rame wali mende bedago dimagoli holeneme mo wiaga.

⁷ Nogo bulumaga biabe bilo irame mani darib-aho magamaga bu heledaria irame nogonaga mani kedaragola tandaga hagagobi wali ko be-dagome ibu agalini bime hayalu biraga nga. Ina wali ogoni ale bedago mo tiga bule bi lalu keria ibugua í moneme hayaradagua bulebira. ⁸ Walime lulu iba nowa ibuni taga nahe karia wali agalime ibuhondo keba haga nga. ⁹ Bayanda wali bedagome ibuha mini dimagoli ngago miniha ogoale wu bedo lalu deme hendene panaga mo walia holebira. Ina ibu denguini handaede halu ibunaga hame ngago panaga handa walia hole-bere.

¹⁰ Í wane bedago baya hangu handaya ho habe. Ibu mine holigo ina ibuhondo bialu helo wana-habe. ¹¹ Ibugua de dimagoli hama ibaga bialu biruwa í mo taga holigo ina ibu baya hangu mam-age ho habe. ¹² Wali ogoniale bedago ibu mbirali iba noa timbuniore howa iba emene ge mugu ibabi iba emene bedago ta nabi nai damene ho-

lene bidaligobi beda. Wali ogoniale bedagome agali bu kago damene hai yadege bule taya bialu biraabo haga beda.

Agali one wali bayale bedago mo turu halu bi lenego ogo

¹³ Mana bayale agali one bedago ibugua biagagome ibu agalini mo turu halu tomo dendebe ibugua dawaragome agali mo hongo haga. ¹⁴ Wali agali one bedago ibu bi nale ne hariga ndibulo biragago mugube baya tara mbirago Anduane Homogohanda mini yu beda. Wali bi dewa nalagane bedago bolangua hene daliga mbirale mbira nawiore. ¹⁵ Wali agali one bedagome ibunaga hame ngago damene baya hangu haru hai haga bedago mana bayale duniniore biaga beda. Mana ogonibi bulenaga mbirale mbirame yolo bu yulene nawiore ndobe. ¹⁶ Agali tigua nde ti oneme waneigini baya hangu handaya ho bedago de hondowa ti turu haga. Agalime ibu one turu timbuniore hari nene ngagoria egerebagi ni bayale daba harago hondowa wali agalime turu hagagobi kagane ka. ¹⁷ Walinaga dengui baya kago Ngode Datagaliwabe andagaha hale hongohe dedagome wá timbuni hagagobi ka.✧ ¹⁸ Tinaga ge bayale kago anda gene hongohe ngolome para hadambi howa silibame mbogoyi wabuwa ogoniha mo karu ledagola hongohe kagobi ka.✧

¹⁹ Waneigini-o í daliahe keangi howa ínaga tingini baya hangu handaya ho habe. Ína mana tara tara ngago bima ibaga bialu keria ínaga

---

✧ 26:17: Har 25.31-40 ✧ 26:18: Har 26.32

hongo ereba holigo de hondowa habe. ²⁰ Dindi ngago baya hangu deme handama ibaga ala buwa bayaleore ngago íninaga dindi mo wibe. Ani bialu tomo eganeru dindi mabu ogoniha hengedegola í damene lenego hongohe bayale holebira. ²¹ Ani beregola í waneigini aguane mani holebiraru ti dindi holene mo ko naholebira. Ani bulebirago irane í damene kago ti hongo timbunihe bayale holebira. ²² Bayanda wali agali kayu yama ibaga biaga bedaru ti hamiaga tolo wahene dindini ngaligobi beda. Ani bialu agali oneme ibu agalini kago wahalu agali mende kayu biagagome ibuninaga homolene mo yu anda ibaga. ²³ Wali ko biaga bedaru agali mana ko biaga karu tinaga yolo beda. Wali ko nabiaga bedaru ti agali Anduane Homogo andaneha haga bu karunaga yolo bayale bame mo turu halu mini beda. ²⁴ Wali taga nahaga bedaru ti tinaga mini mo ko holobadago mitangi nahaga beda. Anigo wali bayale bedagome ibu agalini andaga mandagi biruwabi taga ho biraabo hagane nga. ²⁵ Wali mine haga bedaru ti biango ko kilayubi hagagobi bedago ai wali taga haga bedago ibugua Anduane Homogo gi halu ibu andaneha biraga beda. ²⁶ Wali agalime bi lalu, Wali ogome ibu agalini baya hanguore handaya ho biraga ibu mini bayalewi beda laga. Anigo wali ibu agalini nahandaya ho haga bedago wali agalime lalu, Wali ogoni ko ngubiore beda laga. Agalini one bayale dabubi kago ibu turu ho howa mali dewaore holebira. ²⁷ Wali mbira ibugua bame laiore laabo halu bi nagolone ngago hongo howa latagitagi bialu bedago ibu nagaloneore bame wai bialu howa agalime waitigi bu karu gi howa mogo

lalu ibida piai helonaga pilipe biguli hongo howa pu lagagobi beda. Wali ogonibi agalini kago wai bialu karia abale timula ngola halu homolebira.*

Genda maru ngago ogo

²⁸ Irane tebiranaga i genda timbuniore ho kogo ai mbiragome i mo keba timbuniore haga. Ainde agali mbira ibu mbirale nawi buru pale howa ayu ibu yagibano heaguabi wali agali manda timbuniwi maru bu karume erembira miyaguabi wali agalime hariga tigabi ngago wahalu puwa mana ko ngago bialu hayaguabi uruni ko tiga nabiore nga. Wali agali ko urunibi karu ti Anduane Homogo giha homo ya holebira.

Biyanaya biabeme wali agali mo luluya habehe holebirabada lenego ogo

²⁹ Agali biyanaya biaga karume tigabi bulene ngadagua bialu habe naheore ndobe. Wali agali tidugu anda handaya ho haga kagome mana ko bulene ngagoria hogorale bialu pobe nahe nga.

27

¹ Wali agali dewaoreme muni bolangua ho mule manda biragome mana ko biaga nga. Wali agali mini dewawi homogo hayagua tinaga biabeha yagi ko biruda bayale biruda lo manda nabulebira. Ti biyanaya biabe dege bialu holebira.
² Ege t-ole ngagoha nduli baanda hariyagua nde lone dugu yamibe nahe hongo halu ndibulo

---

* **26:27:** Agali mandabi bu hearu dewaoreme manda bu handalu hearia hobane yakundi kira kago dombeneha gilibu ngago mbuga alatawe bambaore winidagoha nawinigo ayure dege agali marume gilibu wiatago hene ngabe tobaheda leda.

wahaga nga. Anidagua dege mana ko ngago biyanaya biabe biaga kagoa hongohe para ho wahene nga. ³ Wali agalime Anduane Homogonaga bi mana lo ngago hongo howa talialu holene manda nabiyagua nde tini heba tinaga damene kago bibahende abaleore mo ko hai holebira.

Wali agali tininaga mini wulene mo wia haga bi laga ngago ogo

⁴ Iba hambu yuwa ibaha dodo bedago mo wahole biyagua nde ibaha dodo maru berenedane handa walia hagane nga. Anidagua dege wali agali mbira kago baba lai larebingi ko ibuha padago panaga tagira ibagane nga ndobe. ⁵ Be gahange dindime wabini ngagonaga hongo ira deneme bahandagane nga. Anidagua dege agali ngoai ho biruwa tininaga mini bahandaga tandaga biaga. ⁶ Ira tara tara kagobi tinaga linibi tara tara dagane ka. Anidagua dege wali agali bu karu tinaga mini ngadagua latagi haga haga biaga ka ndobe. ⁷ [✧] Ina wali agali mbira kago mo turu halu bi bayale loleyagua nde tinaga mini ngago ala begelo hondolene nga. Wali agali ko bayale lalu mo tale bulene hariga urunibi nga.

Mana tigabi heneneore ngago ogo

⁸ Ina mana tigabi mo yulenaga taya bialu hariyagua nde henene larogo handa walia holebere. Ani mo yu kegola ibugua í aga bayale ngagome yaribia haradagua bulebira. ⁹ Ega mbi-raorego ale ti mo mogo buwa mbiraoreni biragone. Anidagua dege mana tigabi bulene ngago

✧ 27:6: Md 7.17, 12.33, Lg 6.44

wali agali tigabi biaga bu karu ti baba hagane nga. ¹⁰ Laiono gabua bedaru tigua nogo bole-naga ohowa ibulubadagoria yu biragane nga. Anidagua dege mana ko bulene ngagome wali agali mana lehe biaga bu karu minule ohowa harigani yu biraga ngago ndobe.

Wali agali mini tiga nabi karunaga bi lenego ogo

¹¹ Wali agali Anduane Homogonaga bi mana hale haga karume tinaga bu mini bayale ngago-biore latagi holebira. Anigo wali agali mini tiga nabi karu tigua egeme ho iriari biagadagua bulebira. ¹² Wali agali bayale ndo mana lehe biaga bu karu baba haga hariyagua ti wahalu polene hariga taya bialu habe. Anigo wali agali mini bayale gigabiwi baba birariyagua nde karulapego birabe.

¹³ Wali agali mini tiga nabi karume bi ko nalolene ngago laabo halu tininaga mana ko biragonaga te lalu oba halu haga ka. ¹⁴ Wali agali ko uruni aleme bi laragola wali agalinaga tingini pandi hinalu agali ko kagome keba howa lai larangi wali agali maru bu karume bi hale holino tinaga hale paiho haga ka. ¹⁵ Wali agali mine haga bu karume lai laabo halu mbirago darama dalira handala wahaga. Tigua lai larago bi ko ngubiore laragola wali agali maru karu ti hale habe manga halu piaga.

Bi ohowa lenego latagi nahabe lenego ogo

¹⁶ Wali agali mbirame bi ohowa lene ngago bibahende hale hai helo latagi hayagua nde wali agali bu karume ibuhondo henene laga ka lo manda nabulebira. Ani bialu ibu nenege holene

mbira lone mani handa wali naholebira. ✧ ¹⁷ Inaga nenege kago gubalini halu kaware haabo holene nga. Anigo ina bi libuni hangu ohowa lene ngago hale hai helo latagi hariyagua nde ibu kagoha lone talima napobe. ¹⁸ Agalimeibunaga waitigi kago homelo bo wahagadagua ina libu mani bayale hama polene wiago ina mo ko harigoni ndobe. ¹⁹ Wali agalime ega bedago giha pogo lalu minu yanigo poragola lone bedaria handa nabiagadagua inaga nenego biago lone dai bule ndo pu wahayagoni ndobe. ²⁰ Ainde inaga nenege biago nogo gabua timu ho yalu ibida pu wahagadagua ibu ibida puabo hayago ainde ina ibu lone haruru talima napobe. ²¹ Dere bidago kabu bulene karulape wialu keba haribigo hadalu gi tigani bulene ngago ainde bi ohowa laribigo hale hai helo latagi hariyagua nde ogoni lone mo tiga bulene nawiore.

²² Wali agali mbira kagome bi nale ihondo debia hayagua nde ogoni galone tara ndo mbirale ko bule hangu debia holebira. Ani biaga kago mbi-ralimeibunaga mini ngago mo beregedabe nahe-ore ka ndobe. ²³ Wali agali ogoniale kagome ila haru mandagi te lalu ila bi bayaleru lalu biruwa inaga bi larego damene baya hangu mo yari bia howa lalu birulebirago ainde mani howa ibu te taraale lalu bi ina larigo mo beregedalu ini mo ko holene bi ngago lo aribia holebira. ²⁴ Ina handabe manga hagane dewaore ngago ngelowa wali agali uruniore handabe manga timbuni haruli. Ani bialu Anduane Homogohandabi ti handabe manga ho ka.

✧ 27:16: Min 20.19, 25.9

Bi lo beregedaga kago pani nolene nga lenego ogo

²⁵ Ege tole mbira baraga hariyagua lone dai bialu ininaga emboneni bedelabaga bulubira. Ani biragola dere timbuniore bu holebere.

²⁶ Mbiralime dindiha gabua uli tombayagua nde tini uli ogoniha pilolebira. Mbiralime gono wiyagua nde ibuni gono wiyagoha dai bialu ibuni do wulebira. ²⁷ Wali agali mbirame mendeali kago mo ko hole karia ibugua bule wiyago lone beregedalu ibuniha dai bialu mo ko haragola mo ko holene ogoni agoha howa ibiyabe toba halu handa nabulebira.

²⁸ Wali agali mine haga bu karume mege dewa bialu bi ko ngaru ta nabi laabo halu haga ka. Anigo tiore laiono nenda biaho berelalu no-gome pogolalu pu nabiaga ngadagua tigua yolo ko taraore mo yulene ngago ngelalu napolebira ndobe. ²⁹ Wali agali maru ti wali agali bayale tigabi bu karu pi larago hondole karu tinibi nde yo pialu pu nabi tihabi mo ko holene anda ibulebira dege. Ti homa nabi kangi dege tandaga timbuniore nalu holebira.

Mana lihe birago mo embeda holene nga lenego ogo

³⁰ Mana ko ngubiore kira wali agali mana ko biaga bu karu tiha nga. Ogoni keba holene bu miniha tandaga holenela kira nga.

28

¹ Mbiralime wali agali bu karuhondo yolo ko miaga bu karu tini nde Anduane Homogo giha

howa ko ngago mulebira. Ani bialu Anduane Homogohanda tinaga ko biyago embeda naholebira. ² Wali agali maru bu karume ihondo ko birago mo embeda halu biadai nabi wahariyagua nde ko iha ngago Anduane Homogohondo mo embeda halu domo wahai habe lalu bi larego ibugua hale halu domo waholebira. ✧ ³ Wali agali maru karu baba keba ho hariyagua Anduane Homogohanda í biamogo bia laregola í mo bayale holebirabe. ⁴ Inaga damene karu dara nahaga hariyagua nde Anduane Homogohanda ko ina bini ngago domo waholebirabe. ⁵ Í bame agali dege kegoni howa inaga miniha tandaga timbuni ho kego hadalu wanahariyagua nde inaga ko ngago aiwa domo waholebirabe. ⁶ Baya hangu mitangi bia. Inaga dindini holene ngago biba haragola homalu mo ko holebira. Anidagua bulebirago mitangi bialu ininaga miniha waitigi holene hongo kego wahai halu Anduane Homogonaga mana ngago baya hangu talialu holene nga. ⁷ Anduane Homogonaga habo nalolene bi timbuni lo wini ngago mitangi bialuibunaga bi mana ngini ngagobi mitangi bialu holene nga. Ina wali agali bu karu baba keba howa lai lolene ngago wahalutigua ihondo lulu mana ale bialu karunaga miniha genda nahe habe.

Lai laganenaga mana ngago ogo

⁸ Mbiralime lai laragola ina bime lai lagalaga bialu irigi irigi beregola inaga ko ngago timbuniore holigo lai nalabe. Irane wali agalime

---

✧ 28:2: Md 6.14, Mg 11.25

keba howa lai lalu gungu biaga ka. ⁹ Wali agali mana ko biaga bu karume tinaga nenega bayale holene ngago mo ko halu wali agali bayale holene ngagoha waitigi holene mo yu anda ibalu mo ko hai haga ka. ¹⁰ Ira dene emene dedagoria ira dewa bo wima irigi haregola ira datimbu halu timbuniore haga nga. Anidagua dege wali agalime mine hayagua nde wai ogonime mo heya haga. Heneneore wali agali ti hongohe heagua nde tinaga keba holene pu timbu dege hagane nga. Anigo ti muni dewawi homogo heagua tinaga miniha tandaga timbuni ngago hongo howa latagi haga ka. ¹¹ Wali agali keba abale tongo laga kagome mo ko halu bagabaga bulene mo wia halu biragola mbirali kago abale bope hagane nga. ¹² Ira dene hagua bialu ngago pulope haregola ira datimbu hagane nga. Anigo ira dene emene hoailo ngago hamiaga toloba haregola ira hoailo wiyago abale hundu tegelo mina haga nga. Manane ogonibi dege kirabali inaga ne harigaha howa tagira ibagane nga.

¹³ Tí wali agali mege bialu hagabi ke howa bi lagabi kemiru tíha pani nolene ko ngago anda ibulebira. Ani bulebirago irane tígua wali agali maru karunaga bayale holene wiago mo ko halu kemigonaga noleberemi. ✧ ¹⁴ Mege beregome wali agali bo taliatogo lalu dindi tara tara ngaruha purogo lelagane nga ndobe. Ani bialu tano timbuni ngago bo gialahole bialu gabumane kago biba helaga nga. ¹⁵ Megenaga lini agali one wali bayale bedago ibu andagaha howa bo batagi halu

---

✧ 28:13: Sir 51.2-6, Ya 3.5-12

tinaga biabe erekuibi bialu hayagonaga yolobi nami piaga. ¹⁶ Wali agali mende kagome ibu mege biyadago hale howa henene ledada lo manda biyagua nde ti kagotha hendore holenebi hadapaya bu holene nawigo. ¹⁷ Mbirali kago gewa tibume bayagua nde tinaga tinginini to halu dere biaga nga. Anidagua dege wali agali bi ko laga bu karume wali agali maru kagonaga hongo bope hai halu mo ereba hai helaga ka. ¹⁸ Wai biagane ayu tibu mini bainademe wali agali dewa homelo dibaganego ainde bi kome bolangua halu dewaore home laga nga. ¹⁹ Wali agali bi ko larago hale nahe baya hangu hogorale bu haga karu ti turu ho holene ngago irane tigua bi larago baya hangu manda nabi kagome turu holene nga. Tiha keba halu lai lene ngagonaga genda mbira yu ha nabini ka. Ani bialu ke holenenaga ege pume gono ngagoha halu mbira do wianabini ka. ²⁰ Mege biragonaga miniha genda timbuniore aeane gendabi ngagobi wialu hongo timbuniore ege pu honggohe ngagobi nga. ²¹ Mege biaganeme wali agali homelo bo waore haga. Ainde mbirale uruni nahondole ina ayu dege homolene karulapeda. ²² Bi ko ogonialeme wali agali tigabi karu bope halu irani da nabulebira. ²³ Anigo wali agali Anduane Homogo yu wahalu piyaru minu yania halu ira hundia nabiaga dedagoria dai helolebira. Hene-neore mege biaga mana ogonime laiono gabuame wali agali talima poradagua bialu biango dudume balu naradagua biagane nga.

²⁴ De handaluore holene nga. Í daluha yagi baya hangu gewa agubandu anihe ngarume pabe

hagira hongohe bu yaanda howa, ínaga muni ngolo siliba ngeru baya hangu mo do ho wibe. ²⁵ Bi lararu bibahende miniha baya hangu mo tale biai halu ínaga ne harigaha bi mbira loligo panga gedeni ho ndibulo wiagadagua ndibulo habe. ²⁶ Ína bi ko mbira laregome ínini waitigi giha pilo ya holigo baya hangu mamage howa de hondo holene nga.

29

Dano hangalu mia dai bulene nga lenego ogo

¹ Wali agali mende kago dara haga bu karume wali agali tini dindi mandagi haga karu biamogo bialu dano helo mialu biaga. Tigua ogoni Anduane Homogonaga mana ngago talialu anidagua biaga. ✧ ² Wali agali mende kago tubagi ho kangi mbirale bame tale bu mulene nga. Ani bialu dano ho hariyagua abale miadai bulene nga. ³ Ínaga nenegela ogoale bibiya lalu bi lo wirigo mo aribia nahe bule larigo abale bibe. Anidagua beregola íha tubagi ho kego ibugua biamogo biaabo halu holebira. ⁴ Wali agali dewaoreme dano hole mirago bame ti mo turu halu bame mini mo yaradagua bialu tigua mbirale anduane ti biamogo biaga kago genda mo miaga ka. ⁵ Wali agali marume dano holenaga bi bayale hadalu bime mo adogoda bialu mbirale dano howa mo yu piaga. Anigo ai dano hongolenenaga abale miadai nabi howa tigua lalu, Nguliya degego emene hondo habe, laga. Ani buwa bi la tara haga bialu

---

✧ 29:1: Har 22.25, LBM 25.35-38

howa lalu, Ai horo hapara hayadago dano nahongolebero, laga. ⁶ Ainde dano anduane kagome lo hongo halu ibunaga dano ngi laragome muni emene dege mbira miragola mo yarago ibu karulape holebira. Anigo dano hayadagome dano hongolene mbirale mbira nayi hayagua nde daraba ibunaga muni dano hayago homa anda haragola hako holene ona ibira holebira. Tigua bi ko larago ladai bulene dege ndo wulebira.

⁷ Anidagua biragome wali agali bayale karume dano helo lone mulene turu nahaga ka. Ogoni irane wali agalime tihondo lone ke holigonaga namiaga.

Dara howa biamogo bialu bulene ngago ogo

⁸ Anigo ai wali agalibi mbirago ibu mbirale nawi tubagiho kane handariyagua ina ibu biamogo bulene nga. Ibu i malia howa bame ho waholigo abale biamogo bibe. ⁹ Anduane Homogonaga mana lo ngagome bibe ledago talialu yagibano karu biamogo bialu mbirale ibuha tubagi ho kago mibe leda. Bameore halu pe nalabe leda. ¹⁰ I dameneru inaga nenegeru biamogo bialu inaga muni pelolene karulape. Inaga muni bame wialu ege tole andaneha wu hagua dalu ereba holigo abale galone bulene nga. ¹¹ Inaga muni ngeru Anduane Homogohanda pelabe ledago ha pelaregola inaga yolo mani mo yu holeberego ngolo ngago bolangua howa mo yulebere. ¹² Ina wali agali yagibano bu karu dara haabo haga hariyagua nde iha mo ko hene keangi tigua i heba holeberemi. ¹³ Wali agali biabe bia haga bu karu tinaga hongo

gibiore yandare alebi wai humbi honghe waingi yagane ngagobibi ka.

Wali agali danohe kago biamogo bulene nga lenego ogo

¹⁴ Wali agali bayale kagome ibu damene mbi-rame mbiralinaga dano howa ya dai bibe nahe kagola nde ibugua biamogo bialu dano hanga haga. Anigo wali agali ti damene karu mitangi nahaga kagome dano hayadago ibugua hanga naholebira. ¹⁵ Ínaga nenege mbira kagome ínaga dano ho henedago ibugua hanga hayagua nde ínaga nenege bayale ogoni ibu howa ibunaga mbirale bayale winiru yuwahai halu ínaga dano hanga hayago mitangi bialu ínaga nenege ogoni wanahabe. ¹⁶ Ai wali agali mana ko biaga karume ti dameneme dano hangabe lalu muni mirago ti biamogo biyada lo manda nabi howa tigua muni uruni galone nawiha bame baainai bialu wahalu piaga. Ani biragola ibu damene biagome nde ibu helalu wahalu piaga. ¹⁷ Wali agali bayale bu hearu nde iba sibi solowara bedagoha pialu karia mo ko hagadagua bialu mo ko hai haya. Ani biyadagoni ti damene bu hearunaga dano hangalu hearia tini mo ko holene ngola haya. ¹⁸ Mana ogonialeme dege agali haguane bu hearubi mo ko dege henego tini dalu wahalu dindi taraha pu wahaga biya. ¹⁹ Wali agali ko biaga karume ibu damenenaga dano hongoliya lowa ti muni bolangua hene ngago hangu mule manda biyagua nde ti darabiore bialu ka. Ti godi larangi pani emene ndo nolebira. ²⁰ Ína mo ko holene wuligo

de handa ala hondowa karulape hariyagua nde ínaga damene kago biamogo bibe.

Wali agali anda tininagaore helowa karu ti turubiore ka lenego ogo

²¹ Wali agalime dunini mariago tininaga ngelowaore holene nga. Iba mbira tomo nolene mende aga karulolene tebone tini paluene andabi helowa holene karulape. ²² Yagibano kago ibu anda ibuni andagaha paliaga heagua ibu turubiore ka. Ibu wali agali maru ti damene andaga puwa tomo bayale tara tara ngaru nalu u paulene anda nahe bu hearubi ndo ka. ²³ Í mbirale dewawi hariyaguabi nawi hariyaguabi í ta nabi howa turu ho holene nga. Wali agali dindi mandagi haga karume íha bi maru ke halu laede hayagua í genda nayi habe. ²⁴ Í wali agali mende andaga paliaabo holeyagua í turu naholebere. Ani bialu ínaga mini ngego hale helo latagi naholebere. ²⁵ Ti andagaha bame biabe bialu haga kadagua holebere. Ína wali agali ibiraru tomo ibabi nelo meregola tigua íhondo kai ladai nabulebira. Ani bialu tigua í handaya ho howa í ti andaneha helowa lalu, ²⁶ Igiri-o tomo nalu birulene tebolo dagia ogo mo tiga bu ngelabe. Ani bialu tomo dedagola abale dugu yalu ogoria ibabe lolebira. ²⁷ Ani bialu biragola tigua lalu, Í tagira pialu pobe lolebira. Agali haguane mbira ibiyada. Ayu dege í hamene mbira ibalu anda hobane mbira Í padego mulebira.

²⁸ Heneneore wali agali manda dewawi karu irane kirame ti mo ko holebira.

Wali agali í ti andagaha palibelo turu nahe bu karume í mege biragomebi

Ína dano haridago hanabe, lalu bi hongo howa keba ho howabi olalu kagome tinaga miniha mo ko hai hene holebira.

30

Waneigini baya hangu handaya ho holene ngago ogo

¹ Abame ibu waneigini gubalini ho heagua nde waneigini bolebira. Ani biragola mani waneiginime ibu aba mo turu holebira. ² Abame waneigini mani turu helonaga ayu baya hangu lawai haga ka. Ani bialu damene dewa biru ngagoria waneigininaga te dewa laga ka. ³ Waitigirume waneigini kago de hondowa ti dimagoli ho helo waneigini aba ibugua baya hangu mana laga ka. Ani biragome aba ibuni ibu nenege bu karunaga deni mini lene mbira holebira. ⁴⁻⁵ Aba ibuni nahome kangí ibu waneigini bu karu hondowa turu ho birulebira. Ani biruwa ibu homolene horo tagira ibirangi ibuni miniha genda nayi homolebira. Ibu homedeha waneiginime ibu hene ngagoria ho aribia holobada lo manda bialu genda naheore homolebira. ⁶ Heneneore ibu waneigini ha aribia haragome ti waitigi abala hayaru pani ba abala nenege howa mbirale ti aba biamogo biagaru tigua biamogo bigi bialu holebira.

⁷ Aba kagome ibu waneiginihondo hendore howaibunaga dere emene bidaru kabu bia hayagola waneiginime dugu emene biyagua aba ibu manga haga ka. ⁸ Nogo hosi kago baya hangu biawai nahayagua nde ibu mine halu

gabua holebira. Anidagua dege waneigini mana nahale hene heagua nde ibuni hame ledagoha pupebe bialu haga holebira. ⁹ Ínaga waneiginime íhondo hale harago e dege laga hariyagua nde horo mbirungi í mo durula holebira. Libu haru gini bialu haga haribiyagua nde horo mbirungi í mo genda holebira. ¹⁰ Í igini kagola oba nahabe. Ibugua í genda mo ngiragola mani íni dara ho howa keba halu birulene wuligo nahabe. ¹¹⁻¹² Ibu igiri emene dege kangi ibuni hame ledagoha helo wanahalimu. Wene igiri emene kangi mana lalu tibume bolene nga. Mani anda halu puwa ínaga bi larego hale nahe mine hama ibaga bulebirago ayu wene kangi bo gangu lolene nga.* ¹³ Í igini kago baya hangu handaya ho howa mana bayale bulene ngago lawai holene manga nahe baya hangu lawai habe. Mani ibugua í mo taga holene wulebirago ayu howa mo tiga bialu holene nga.

Ínaga tingini baya hangu handaya ho holene nga lenego ogo

¹⁴ Yagibano tinaga tingini hongohe agali homogo karunaga tingini gedeore howa warago tara tara balu haga ka. ¹⁵ Tingini ibu galoneale mbira muni ngolo ngaru nagalone lowa bolangua hene

---

* **30:11-12:** Mbuga alatawe gilibu wini ngagoha bi maru hobane ogoniha gilibu winigo nga. Bi ogoni ogodagua leda. Ibu wene igiri emene kangi ibuninaga hame ledago talialu helo yupe nahabe. Ani bialu ibu ko birago bialu helo ínaga de paiho holene nawi. Íni wene igiri dalihe kengi ibu baya hangu handaya ho halu ibu wene gali kangi tibume minu babe. Mani ibu mine halu ínaga bi hale naharagola í genda halu tandaga holene tagira ibulebirago ayu mo tiga bibe, leda.

nga. Tingini hongohe maruale ngaru bibahende bolangua hene nga. ¹⁶ Heneneore tingini ibuha warago mbira nawi howa hongohe heagua ibu galone duniniore mbira kagola wali agali turu ho haga. ¹⁷ Ainde ínaga tingini ibu warago tara tara balu mo ko halu haabo hagayagua nde abale homalu homaliha baya hangu halo haabobo bu holene nga. ¹⁸ Ai mbirali warago bo ngagonaga tomo yu pialu keria ibugua tomo ogoni nabe naheyagua nde tomo ogoni wali agali homayaru tinaga loma bu yalu homaliha pialu yu wahalu dai biradagua bulebere. ¹⁹ Dama wabu heledagohondo ira lini bayaleru aginaga do loma bu mialu harilibe. Ibugua mbirale mbira nabe nahebi nga yabe nahebi ngago ndobe. Wali agali warago timbuni Anduane Homogoha howa ibini mo yu karu tibi nde tomo nolenebi nga yulenebi nakarulapere holebira. ²⁰ Tomo bayale ngaru tinaga deme handa hondowa tinaga bu miniha noa halu nabe nahedagola genda timbuni holebira. Agalime wandari baya bedago de hondowa ibu daubulene hame lowa miniha dimagoli halu mini burugu lo hagagobi holebira.

Wali agali turu ho karu ti bayale holebira ledago
ogo

²¹ Genda bu ngarume í bope nahelo halu íninaga hame ngegome í mo ko halu bope helo nahabe. ✧ ²² Wali agali turu ho haga karu ti bayale halu ti mali luore dindini holebira. ²³ Íni hendore hole ínaga miniha mo turu howa habe. Bu miniha genda halu mini burugulo holeneme wali agali

---

✧ 30:21: Aga 11.9-10

dewa mo ko hai halu ti biamogo nabiagaorego manda buwa inaga bu miniha genda ngago mo wahalu habe. ²⁴ Mana kira dimagoli holene keba holenelame wali agali abale balu home laga ndobe. Bu miniha genda yu kagome wali agali abale mo wahe haga nga. ²⁵ Heneneore wali agali turu ho karu ti tomo damene bibahende hame lai haga ka.

31

Dindini homogo holene ngarume wali agali mo genda haga nga lenego ogo

¹ Wali agalime tinaga muni ngago hangu mitangi bialu mini burugu lo hayagua tini u baya hangu napale halu tinaga tingini o bialu kuni hangu ona holebira. ² Heneneore wali agali tinaga biyinaya hangu mitangi ho haga karu ti u baya hangu napaliagaore ka. Ogoni wali agali warago timbuni bo wuwa u napale hagadagua haga nga.

³ Muni dewawi homogo kagome biabe ndelaheore bialu muni mbiraleru mo ngoai ho wialu hagate. Ani bialu howa ainde horo mbiru ibu halo bedangi mbirale bayale ilo wiyagome ibunaga hame ngago biba helo biraga. ⁴ Yagibano kago ibubi nde erekui biabe bialu muni mbiraleru emene dege ilomogo bu ngelo haga. Anigo ai ibu halo bedangi ibuha dewaore tubagi ho wiai karia handaga.

⁵ Wali agali ngolo dege hame lo haga karu ti wali agali bayale tigabi ndo holebira. Ani bialu wali agali muni hangu mo wialu haabo haga kago ibu mbirungi mo luluya holebira. ⁶ Wali agali dewame muni ngoloru dewaore wule hame lalu

karia tiniha genda tandagala timbuni ngago ngola howa tini mo ko haga nga. ⁷ Muni dimagoli haragome wali agali dewaore mo pila halu wali agali lulu karu mo hondo hagane nga.

⁸ Homogo muni mbirale dewawi kago ibugua muni hangu hame lowa biabe bia ndo ibugua biabe tigatiga bialu heneyagua nde ibu turu ho holene nga. ⁹ Wali agali ogonibi bialu haga heagua nde iname ogoni ale kagohondo mo turu halu bi bayale lamialu holene ngago irane ibugua mana bayaleore ibunaga wali agali karu mo walia halu kagonaga mo turu holene nga. ¹⁰ Munime ba handayagola bi nalene ai kebe. Ibu munime ba handayagola handalu ibu pora bialu pene heagua nde ibu turubiore kagoni ndobe. Mbirali mana ko nabiaga ai kagome munime bahandayagola pora bialu pene kabe. ¹¹ Ibunaga holene bayale ngago ibu abale ereba naholebira. Ani bialu wali agali ti mo ngoai ho biruwa ibunaga mana bayale biaga ngago hangu te lalu birulebira.

Tomo nalu birulenenaga mana bayale ngago ogo

¹² Í agali haguane mbirago andaga tomo nole dagia ngagoria biruwa tomo baya dagiani ngago deme hondo biruwa lalu, Ayaliore-o tomo baya taraoreda, loleni nalabe. ¹³ Baya hangu manda bibe. De ibugua dimagoli hagago ko nga. Mana ogoni bolangua hene mende nawiore. Anidagua biagagome de ibu dugu biaabo haga nga. ¹⁴ Dagiani ngane hendedego mo yai holeni nahabe. Tomo í ala mulenaga wali agali hela amunana nabibe. ¹⁵ Íni mitangi birilidagua

wali agali bu karu ala mitangi bibe. Mbirale mbira bule manda bidego minime mo tale ala bibe. ¹⁶ Tomo nolene tu haragola tomo minila haru agalime tomo naga ngadagua nabe. Nogo biangome nagadagua nalu keria wali agali biru ngarume ihondo oba holigo manda bialu nabe. ¹⁷ Mana bayale mbira í tomo emene nalu maru ti wene dege nole nalu bedagola í abale nai hariyagua bayaleore. Tomo dewaore í mo yariyagua wali agali bedaru bibahendeme ihondo mini ko wialu birulebira. ¹⁸ Wali agali dewaore bereagua nde garere bialu tomo dewa í mule manda buleni nabibe. ¹⁹ Wali agali mana bayale bulenenaga manda mini bedarume tomo emene dege nalu biraga. Ani bialu mani ti buhe bayale karulape mialu u bayale paliaga. ²⁰ Wali agali tomo dewa nane kagome u bayale paliaga. Wali agali tinaga tombeha tomo palu toleledago ibu u baya hangu napaliaga. Buni timbuni nalu magu tagua ho biraga. ²¹ Ai tomo dewaore nariyagua nde heyalu bu he bayale mialu ibagabu kegola mani karulape holebira. ²² Igini-o ina bi larogo baya hangu hale habe. Mineore holene nawigo mine nahabe. Ani larogoni mani howa inaga bi ogo henene galoneore lenedane hondolebere. Mbirale ina berego damene bibahende mendeali kago baba irigiirigi bialu bolangua haga haga bulenaga nabibe. Warago ngago íha ngola holigo nabibe laro.

²³ Wali agali bu karume mbirali kago ibugua tomo timbuni dawa ngago hondowa turu halu tigua bi dewa ogoninaga lalu hagaya. Tigua ani lolene bayale ²⁴ Anigo wali agali andagaha haga

karume tomo emene ko miriyagua nde tigua keba abale holebira. Ani bialu tinaga bi larago tiga tiga ngadagua lara.

Mana ko lulu iba nowa lulu yu howa mana lehe biaga ngago ogo

²⁵ Í lulu iba nalu howa wali hongohe bedo agali hongohe ko lowa maru kago walia nahagago nahabe. Waini ibame wali agali dewaore mo ko hai hene ngago manda bulene nga. ²⁶ Ibame aeane irame dene ngago mo hongo haga nga. Anidagua dege waini ibame wali agali mine haga bu karu ti gungu bialu kangi tinaga mini ngago mo pana hagane nga. ²⁷ Waini iba ti nolene ngadagua nayagua nde wali agali mo turu holene bayale nga. Wali agali waini iba nolene nawi hayagua nde agua bulubadabe. Bambaore howa wima ibinigo ayu kemangibi waini ibame wali agali mo turu hagane winigo nga. ²⁸ Wali agali ti waini iba nolene tu nalu ibunaga nolene magi ngago karulape nayagua wali agali tini turu haga. ²⁹ Anigo waini iba dewaore nayagua nde tigua keba abale tungulope halu gungu bialu pilope hama ibaga biagane nga. ³⁰ Wali agali mini nawi lulu bu karu iba nowa luluyu kangi tiha keba abale halu gungu bule hamelowa homa handalu biraga. Ani bialu karia tinaga hongo ereba hai haragola tinaga tinginiha dere dewaore bu hagane nga.

Tomo nalu baya hangu biragane ngago ogo

³¹ Dawe halu tomo nalu biruwa ínaga damene mbira kagohondo ínaga dano hanga lalu ibuhondo lai lolenebi ibu mege bulenebi dano hangabe lalu bi hongo howa nalabe.

32

¹ Ína tomo nolene ogoni mo tiga bialu haru habelo dabo helayagua nde ína mine halu íninaga mini yaraga holeni nahabe. Í wali agali tomo nole ibiraru ti dombeneha ti tomo nelo baya hangu haru howa ti tomo nalu birai kagola ínibi nde ti haru mandagi birabe. ² Ínaga biabe bulene ngago biai howa ti heba mandagi turu ho biralimu. Anidagua beregola ínaga biabe bayale birigonaga te dewa lalu birulebirago berelo ani bibe.

³ Agali wahe-o ína mbirale bibahende manda biai kego ainde ína te maru lolene bayaleda. Anigo ína iba gana mo ko holigo hendore mini wiadai buwa dege labe. ⁴ Wali agali tingini maru bialu kago ína bi hendore dege labe. Horo ogoni ínaga mine howa manda ngego mo walia hole-nengi ndo. ⁵⁻⁶ Waini iba dendebe ngago heba ibagana lalu iba bayale heba mandagi birabe. Ogoni baya gibiore ngolome wabini ege pume mo yari bia hene ale wialu ege tole bayale tara yolo dewaoreme miaga ngarume mo yaribia hene ngaligobi nga.

⁷ Igiri daliahe kego ína bi mbira lole heya layagua ogoni bayalego ainde tigua íhondo bi lole heya lalu halu kira olelo birabe. ⁸ Bi dewa nale howa bi kuni dunini lolene ngago dege labe. Manda timbuni bi hariyaguabi bi dewa nale ne hariga ndibulo habe. ⁹ Í agali haguane bedaru baba mandagi birariyagua nde íbi agali haguane ti bedagobi dege kobe toba nahabe. Ani biruwa wali agali mbirago ibu bi laragola í bi nale ne hariga ndibulo birabe. ¹⁰ Hari kulu nale wene

dege lole ngelowa hari daba ala waga larane handaga. Anidagua dege wali agali mbirago ibu wali agali bu kagoria ibu ha nabi ngaore ti mini bayale mini lene ka lalu hale ho bamba haga nga.

¹¹ Dawe halu tomo nalu birarimigo nai halu íni andaga abale pobe. Maru ti piái kagola í hangu biru waholigo abale pobe. ¹² Íni andagaha biruwa biradagua birulene karulape dege. Anigo mine howa kudaga bi dewa lalu bedegome íha ko wuligo ala manda buwa bi labe. ¹³ Mbira ngago ladege bero. Anduane Homogohanda í wabu helalu ibugua íhondo mbirale dewaore yu habelo nginigo ína ibuhondo kaj lalu holene nga.

**Ngode Datagaliwabenaga mini
bayalebi wali agali ibunaga mana
bayale bulene ngago bialu
ibunihondo bi laga karunaga mini
bayalewi kagonagabi te leda**

(Be 32.14-42.14)

*Anduane Homogonaga maname wali agali baya
hangu lawai haga ngago ogo*

¹⁴ Wali agali Anduane Homogo gi halu ibu andaneha haga karu tigua ibunaga bi lawai harago hale halu talialu haga ka. Ani kagola Anduane Homogohanda wali agali ibu gubalini ho haga karu mo bayale haga ka. ¹⁵ Wali agali Anduane Homogonaga bi mana lo wini ngago baya hangu lo manda biaga karu tigua mana ngago manda timbuniore bulebira. Anigo wali agali ke howa mana talialu haga tingi haga bu karu ti pi lalu pu ereba holebira. ¹⁶ Wali agali Anduane Homogo

andaneha haga karu tigua mana tigabi ogoda lalu handa walia holebira. Ani bialu tigua biabe bayale biragome arumaha ngago mo wá haga. ¹⁷ Wali agali mana ko biaga kagome maru karume ti mo tiga bule bi lalu karia tigua uruni hale nahe bi larago mo wahaga ka. Ani bialu tigua mana mo beregedalu tinime hame ledago mo ngelaga ka.

¹⁸ Wali agali manda bayalebi kagome wali agalinaga mini ngaru bibahende mo tale biaga ka. Anigo wali agali mine haga bu karu tigua mbirale mbira gi nahaga ka. ¹⁹ Ína mbirale mbira bule manda bu hariyagua wali agali maru karu tinaga miniha ngago ala hale habe. Anidagua beregola biabe berego biai howa íha mini burugu lolene mani nawualebira. ²⁰ Í pi loligo hariga ege tole dewa uliwi ngagohabi napobe. ²¹ Hariga bayale wiagua nde mo ko holene nawulebirabe toba nahabe. ²² Anigo deme mamage baya hangu habe. Íni waneigini karu tigua genda mo yu anda ibulene nga ndobe. ²³ Íni kegoha baya hangu mamage halu mbirale ína berego damene mamage howa bialu habe. Wali agali mana ogonidagua biaga kago ibugua Anduane Homogonaga bi mana lo wini ngago talialu hagane ka.

²⁴ Wali agali Anduane Homogonaga bi mana hale halu taluwa bialu haga kago ibu baya holebira. Wali agali Anduane Homogohondo mini mbiraore wu kago ibuha mo ko holene naibulebira.

33

¹ Wali agali Anduane Homogo gi halu ibunaga bi

hale haga kago tiha mbirale ko ngaru naibulebira. Bahondolene ibiragome bope nahe ti bolangua halu pelo Anduane Homogohanda ti biamogo bulebira. ² Wali agali mini gigabiwi kago ibu Anduane Homogonaga bi mana lo ngago angua halu pubagi nahaga ka. Anigo wali agali Anduane Homogonaga bi mana talialu haga tingi ho kago ti iba sibi solowara hanini puyabume pulo yolu pu amunana biagagobi ka. ³ Wali agali mini tigabiwi kagome mana lo wini ngago yutiga bu haga ka. Ani yutiga biagadago irane bi mana lo wini ngagoha helaga biagane ege tole kira Anduane Homogonaga hame hale hagane ngagome bi ledago heneneore laga ngago manda bialu ti mini mbiraore wiaga nga.✧

⁴ Wali agalime ínaga bi baya hangu hale helonaga ínaga bi lolenego baya hangu manda manda bu yabe. Bi tigua íhondo bi hale harago tigatiga ladai bulenaga miniha baya hangu mitangi bialu manda manda bu dege holene nga. ⁵ Wali agali lulu karume mbirale lawai henego baya hangu manda nabiaga ka. Tinaga miniha bame garoge poragola pedere biyadagua bialu helowa haga ka. ⁶ Wali agalime tinaga nenege bu karu mitangi nahaga karu ti nogo hosime tinaga erekunini biraruago abogoda lo manda nabiaga kagobi ka.

Mbirale bibahende ogobi degedege ndo nga lenego ogo

⁷ Ni ibugua wá horo bibahendengi ngiaga ka. Irane agome horo maru duniniore wiagabe.

⁸ Anduane Homogo ibuninaga hameme horo

✧ 33:3: Har 28.30, Sir 45.10

marungi ogonibi ngelaga ka. Ibugua malinaga horo pongo wialu horo timbuni marunagabi pongo wini. ⁹ Ai Ngode Datagaliwabehanda ibuninaga horo maru mo bagiho ngelalu binigome horo wiabagiho ngelene uruni horo damene maru bu ngarunibi ndo ti horo timbuni nga. Ani bialu horo maru emene dege horo damene wilo ngelene.

¹⁰ Ina wali agali kemago dindime wabini ogobi dege dege kema. Adama ibu dindini henegodagua ina wali agali bibahende dindini holene wini nga.

¹¹ Anigo Ngode Datagaliwabe ibuninaga manda timbuni ngagome wali agali tara tara dindini wabu helai hene. Ani wabu helowa tinaga dindibi tinaga mana bi lolenebi tara tara tini heagoha ta haga biniya. ¹² Anduane Homogohanda wali agali maruhondo bi bayale lamialu tinaga mini mo yaraga heneya. Ani bialu ibugua maru ibuninaga helo dabo bagiho helalu ibuni heagoha kaware heleneya. Anigo maru hearu Anduane Homogohanda tihondo erembira mialu ti bope halu tinaga dindi wiyadagoha hearia bo taliatogo leneya.

¹³ Wali agali tigua dindi dongoma emeneru tinaga gime dugu mberabu yuwa ogonime beru tinime hame ledagobi wabiaga nga. Anidagua dege Anduane Homogohanda wali agali wabu helowa tinaga biabe ibunime hame leadagua bialu helo mo migi bini.

¹⁴ Mana bayale ibu mana konaga waitigi ngagola holene ibu homolenenaga waitigi ka. Anidagua dege wali agali mana bayale biaga karu ti mana ko biaga karuale ndo ti tara mbira ka.

¹⁵ Baya hangu deme handabe. Anduane Homogo

daligaore kago ibugua wabini bibahende kira kira dege dege wabiyagola bibahende hangu hangu helo ndo bibahende ibunialela mandagi haga bu helo wabini.

¹⁶ I Siraga kogo ainde agali maru haru haga bu heneru aria i hamaro bini ko. Ani bialu agali marume gerebi lini dedago do yu piai heneha mbirali mahaore ibalu dai heneha emene do wahene dedaru dalu piagagoale i kogoni. Anduane Homogohanda i biamogo biyagola gerebi dewa dedagola agalime do ngoai hagadagua ina biabe bayale bialu kogoni. ¹⁷ Heneneore ina ini biamogo bulenega erekui nabi bialu haru. Wali agali manda bayale bua ho hearu baya hangu lawai halu haru.

¹⁸ Agali biabe bialu haga kemiru tigua i bi larogo baya hanguore hale halimu. Agali haguane wali agali ibu ngoai howa bi lelo haru haga kemiru ti ina bi larogo baya hangu hale halimu.

Ini hangu hangume handaya ho holene nga lenego ogo

¹⁹ Agali mende kagome i ogoale bia lowa horo bibahendengi mende kagome i handaya ho helo nahabe. Ani bulene nawiore. Ini waneigini kagomeyaguabi i onemeyaguabi ini hamenebi damenebi mbira kagome i handaya ho helo holene nawiore. ²⁰ Ani bialu inaga mbirale ngago wali agali mendeali kagohondo bame muwa mani ina tihondo dano hanga loligo bame namibe. ²¹ Mbirali inaga henge milo yupe nahe ha dege bialu homalu wahabe. ²² Ini waneiginime i biamogo bia lolene tiga nabi nga. Ini waneigini tigua ina

ti biamogo bia lalu íhondo hale holene karulape nga. ²³ Ínaga biabe berego damene ínime haru hai holene nga. Anidagua beregome ínaga mini bayale mini lene kego mo ko naholebira. Íni homole kaware biruwa dege ínaga mbirale wiridaru Í damene bu karu paluni talebu tahabe.

Ínaga garabaya biabe ale bia haga kago baya hangu handaya ho holene lenego ogo

²⁴ Ínaga dongi ibu muleberego tomo nelo mialu gewa tibu mialu pindu ngago mulebere. Anidagua dege tomobi biabe uruni bulenebi ínaga garabaya biabe bia haga kago ibu karulape nga. ²⁵ Ínaga biabe bia haga kagohondo biabe dewaore mo miriyagua nde ínaga miniha dungulo holebere. Anigo ína ibu bameore berelo wahariyagua nde ibugua í wahalu polene manda bulebira. ²⁶ Biabe ndelahe hongohene ngago bialu tibu tandaga nayagua nde bulumagame bi hale hagane. Anidagua dege ínaga garabaya biabe ale biaga kagome mine hayagua tibu tandaga bulene ngagome tandaga helo minu balu garabaya helolene nga. ²⁷ Ibu bame naberelo biabe dewa mo mibe. Bame biruwa wali agalime mana ko bulene ngago miniha giga bialu biragane nga. ²⁸ Bi ogoni henene orego biabe mo mibe. Bi larego hale nahayagua tandaga hendelo mibe.

²⁹ Anigo ibuhondo miniha tandaga nahabe. Ani bialu ibuhondo mana tiga nabi ngago nabibe. ³⁰ Ínaga garabaya biabe bia haga agali mbira heagua nde ibu erekuibi ínaga yolo wahalu yolo bu helene kago manda bialu baya hanguore íni

tingini haru harilidagua haru habe. ³¹ Íninaga holeneore ibu kago manda bialu í hameneore haru haradagua bibe. ³² Ína ibuhondo koale bialu hariyagua nde ibugua í wahalú ibida polebirago mani ína ibu lone handawalia agua holeberebe.

34

Emaga hendenego mo dunubia nahabe lenego ogo

¹ Wali agali mini nawi ibu lulu karunaga yutiga biaga kago lehe tiga nabiore biaga. Tigua emaga handaragome tini mo durula haragola tigua mbirale henene tagira naibulebirago bameore mali-aho haga nga.✧ ² Wali agali emaga mo dunubia ho haga karu ti ni dedago tininaga munini kago minu yania halu holenedaguabi puyabu pu larago haruru talima polenedagua pialubi haga ka. ³ Mbirale emagaha handarigo ibu mbirale iba waiha handarigo ale dege nga. ⁴ Mbirale dodohe ngagome mbirale dodo nahe ho aribia naholebira. Mbirale henene ndo ngagome mbirale henene ngago ona ibu he nalolebira. ⁵ De gandeba handaga karume de gandeba hondowa bi laragobi egame bi tara laragobi emaga tara tara handoragobi uruni bibahendeore henene ndo ke hagane nga. Mana ogoni walime waneigini taba hanalu howa mini tigabi ndo lehe ngago wu biragagobi nga. ⁶ Anduane Homogo Daligaore kagome ihondo emaga ogoni nahondo ngiyagua í mini burugu lo holene nawi. ⁷ Emagame wali agali mo

---

✧ 34:1: Man 13.1-5, 18.9-14

luluya hagane nga. Wali agali emaga ogoniale talialu haga heneru mo ko hai hene nga. ⁸ Mbirale ke holene tara tara uruni aleme maninaga wali agali baya hangu bi mana ngago talialu helo biamogo nabulebira. Ani bialubi wali agali bayale tigabi karu tigua tinaga mini bayale wua kago latagi helo biamogo bialu mo hongo haga ndo nga.

Dindi tara taraha puwa lawai holene ngago ogo

⁹ Wali agali dindi tara tara ngaru handama ibaga bu hene kago tiha manda tara tara dewaore bi ka. Ani bialu wali agali biabe tara tara bialu hene karume lawai bayale holebira. ¹⁰ Wali agali tiha bahondolene mbirame tiha anda naibini karu ti mbirale ngarunaga manda timbuni nawi ka. Anigo wali agali dindi tara tara ngaruha handama ibaga bini karu tiha biabe tara tara ngaru bulene hondo manda bu yai ho ka. ¹¹ Heneneore ina dindi maruha de handama ibaga bialu howa dewaore hondo manda biru. ¹² Anigo mbirale dewaore de handarugo uruni bibahende te lai holeneo nakarulape. Ai mbirale manda birudagome ini dege biamogo dewa biya.

Biamogo bulene ibuniore Ngode Datagaliwabe ibuniha howa ibaga lenego ogo

¹³ Wali agali Anduane Homogo gi halu ibunaga bi hale halu kago ti haabo holene yu holebirago irane tigua Anduane Homogohanda hangu ti biamogo bulebira lowa mini mbiraore wu kamogo ti haabo holene yulebira. ¹⁴ Wali agali Anduane Homogo andaneha haga karu ti ibugua mbirale bayale ngaru mo miragola ti mogo lowa duru nale holebira. ¹⁵ Wali agali Anduane Homogo

kago gi halu ibuni andaneha haga karu ti turu holene ngago irane Anduane Homogo ibuni ti heba mandagi holebira lo manda bidagome turu holebira. ¹⁶ Anduane Homogonaga deme wali agali ibu gubalini ho karu handaya ho haga ka. Ibugua ti baya hanguore handaya ho halu mo hongo halu haga ka. Puyabu timbuni ibalu ni hongohe dalu birangi ibugua ti mo do haga ka. Ti pi nale bayale ibaga bu helonaga ibugua ti baya hangu handaya ho kaga ka. ¹⁷ Ibugua ti mo yaraga halu tinaga de mo wá helaga ka. Anduane Homogohanda ti mo dabi halu holene tiha helo mialu buwa ibuni ti haru mandagi ore haabo haga ka.

Loma bo mulenaga turu haabo howa mialu habe lenego ogo

¹⁸ Wali agali mbirame nogo egaru bo page buwa Anduane Homogohondo loma bo miyagua nde Anduane Homogo ibu wali agali tinaga loma ogoni alego hame nalaga ka. ¹⁹ Anduane Homogo Daligaore kagome wali agali ibunaga bi mo wahaga bu karunaga loma ngago ibu hame nalaga ka. Wali agali mana urunibi biaga karume loma dewa mialu hayaguabi ibugua tinaga loma ngago hondowa turu naholebira. ²⁰ Wali agalime loma bo mulenaga nogo yagibano kagonaga bo kayu biyagua mana ogonibi birago koorene ko nga. Tigua ogonidagua birago manane waneigini mbira ibu aba handaya ho helowa agali mende kagome waneigini ogoni homelo bo waharadagua bira. ²¹ Wali agali yagibano bu karu tinaga holene tomo emene ngelo kagoria hangu paga

ho kagoni ndobe. Ai wali agali mbirame tomo emene ogoni mo page biyagua nde yagibano mbira kago homelo bo waharagoni ndobe. ²² Wali agali mbira ibugua ibu damenenaga tomo mbira ngago ohowa mo yalu biabe biaga kago yolo nabi piyagua nde tibi wali agali mbira kago homelo bo wahaga karubi dege ka.

²³ Agali mbirame anda bialu kagola mendealime gialalu heagua ogoniha galone naheore libugua biabe erekuibini bameore bialu kebi. ²⁴ Agali mbirago ibugua mbirale mbira hame larago mendego ibu manga hayagua nde Anduane Homogohanda libu harunaga hame natalulebira. ²⁵ Wali agalime homene tingini mbira ngago gime yania howa gi wayawaya bo howa lone ela hayagua nde gi wayawaya bayago bame dege holebira. ²⁶ Anidagua dege wali agalime tinaga ko biyagonaga dara howa ti tomo dewa nane henego ainde mani howa tigua mana ko lone biyagua nde Anduane Homogohanda tinaga bi larago hale naholebira. Heneneore tinaga dara hayago bame yu wahayagoni ndobe.

35

¹ Wali agali mana bayale ngago talialu haga bu karu tibi nde loma bayale tara tara karu bo delo miaga kagobi dege ka. Ani bialu wali agali Anduane Homogonaga bi mana hale haga karu ti Ngode Datagaliwabela mini mbiraore holene loma bo delaga bayale ngagobi dege ka. ² Wali agali tigua mana bayale birago bia dai biaga kago ibu widi lini bayaleru loma bu miaga ngagobi nga. Ani bialu wali agali yagibano

kagohondo tomo mbiraleru tale bu miaga kago ibu Ngode Datagaliwabehondo kai lalu loma bu miagagobi ka. ³ Ngode Datagaliwabe ibugua wali agali mana ko bulene ngagoha hogorale bialu haga karuhondo turu ho hagane ka. Ani bialu wali agali mana tiga nabi ngago wahalu piaga karunaga ko ngago domo wahaga ka. ⁴ Maname ogodagua leda. ¹ Anduane Homogo andagaha ibalu loma mbira manda bu yalu ibulene nga lalu lo wini nga. ⁵ Wali agali bayale tigabi bu karume nogo bo loma bu mulenaga nogo bayale habe tigi kago bo loma bu miaga ka. Anidagua biragola loma bo deledagome tumutumu baya ngabiore biragome Anduane Homogo Daligaore kago mo turu hagane nga. ⁶ Anduane Homogo ibu wali agali bayale karume loma bu mirago turu haga howa ibugua ti embeda nahagaore ka. ⁷ Anduane Homogonaga mini yaraga hole turu ho howa inaga mabuha tomo hingedego piagane boga birago ibunihondo bu loma bu mulene nga. ⁸ Inaga lomaru bu yalu ibalu howa inaga denguiha keba howa aruma holene nawi. ⁹ Anduane Homogo Daligaore kago ibugua ihondo mbirale dewa ngiyago manda bialu ina nde ibuhondo miadai bulene nga. ¹ mbirale dewawi karulape hariyagua nde ibuhondo dewa dege mulene nga. ¹⁰ Anidagua buleberego irane Anduane Homogohanda ina mbirale ibuhondo mo turu halu mialu kego damene baya hangu ngiadai biai haga ka. Heneneore dewa haluore ngiadai biai holebira.

☆ 35:9: 2 Ko 9.7

Ngode Datagaliwabe ibu manani howa tigati-gaore mo tale biaga kago ogo

¹¹ Anduane Homogo ina bime ladebodebo nabibe. Ibugua mbiralime mana ogonibi birago manga haga ka. Ani bialu loma ko ngaru bu merogome ini biamogo bulubabe toba nahabe. ¹² Anduane Homogohanda wali agali lenego timbuni haguane heaguabi ko yagibano heaguabi bibahende manani howa tinime bialu hayagonaga mo tale bulene ngadagua mo tale biaga ka. ¹³ Ibugua wali agali yagibano bu karu ibu mini turu howa ibugua wali wali ko uruni wali agali maru bu karunaga giha howa tandaga nalu howa tigua ibuhondo bi lalu kago hale hagaore ka. ¹⁴ Waneigini aba aija nahe hono wahene bu karunaga bi larago erembira nami baya hangu hale haga ka. Ani bialu wali dalo ibu agalini homene bedarume bi larago hole haga ka. ¹⁵ Wali dalo bedagome dugu timbuni bialu wali agali ibuhondo mana lehe biyadago manani helaga ka.

¹⁶ Wali agali Anduane Homogonaga biabe baya hangu bia halu haga bu karunaga bi baya hangu hale halu ibugua tihondo turu holebira. ¹⁷ Wali agali manda nawi karunaga bi larago Anduane Homogo karia tigatiga puabo haga. Wali agali uruni ti turu nahe haabo halu Anduane Homogohanda tinaga bi larago hale haragola wahaga.

¹⁸ Wali agali mini lene timbuni bu karu ti halo hole ndo Anduane Homogohondo bi lalu haabo halu Anduane Homogo ibuni tiheba kaware kagola wahaga ka. Ani bialu wali agali bayale tigabi bu karume wali agali ko biaga karu bo

wahai helo hongo mialu haga ka. ¹⁹ Anduane Homogo ibu hondo ha nabiaga ka. Ibu ti kagoha abaleore ibuwa ²⁰ wali agali mende kago dara halu biamogo nabiaga karunaga hongo bo podalu wali agali ibuhondo mini mbiraore nawiaga bu karu pani nelo mialuore wahaga ka. ²¹ Anduane Homogohanda wali agali mine haga karu bo hilo wahai halu wali agali ko karunaga hongo timbuni ngago bo haealo wahai haga ka. ²² Ani bialu ibugua tininaga mini wu kagoria howa mo tale bialu biabe tinime bialu hayadagua yolo miadai bulebira. ²³ Ani bialu wali agali ibunaga heneru godini howa biamogo bialu ibunaga dara holene irane nawini dara hagane mana ngagome ti mo turu timbuni holebira. ²⁴ Heneneore wali agali tigua hondole turu holebirago ni hongohede dedagola beralibame ni dedago mo ge hagadagua horo ko mangabi tiha anda ibu ngangí Anduane Homogonaga dara holene panaga ibu ngagola hondole turu ho hagane.

36

Isaraeleme Anduane Homogohondo bi lenego ogo

¹ Ngode Datagaliwabe-o í dindinaga dahuliya andaganagabi Anduane Homogo kego ina kemaru de handalu ina dara halu wali agali hameigini tara tara paluyu pedaru bibahende ínihondogi helo mo gi habe. ² Wali agali íhondo mini mbiraore nawiaga karu ti ínaga hongo nengo handa walía helo pani nelo mialu minu bai habe. ³ Bamba íni ina heba mandagi howa biabe bialu hegola wali agali bu hearume ínaga mini timbuni

mini lene hego de handaya. Ai ayubi ína tiha biabe beregola ínaga hongo tara ngego mo walia haregola ina hondoleneore hame ledema. ⁴ Ani beregola iname mini mbiraore wulene mbirali nahe Ngode Datagaliwabe í hangu kegehondo ina mini mbiraore wu haga kagoni í ale mende nahe lalu wali agali maru karume hondo manda bilo ani bibe. ⁵ Ínaga hongo lone mo walia halu agalime nabiaganeale maru bibe. Ani bialu ínaga hongo timbuni ngego lone mo walia halu ti hendelo mo pana ho ngelabe. ⁶ Ína keba holene ngego mo heya halu ínaga miniha tandaga holene ngego inanaga waitigi kagoha mo batagi habe. Bibahendeore bo wahai halu mbiraoreli hangubi mbira helo yupe nahabe. ⁷ Buleore lalu bi lo wiriru abaleore mitangi bibe. Ai wali agalime biabe timbuni ínaga birirunaga te dewaore lalu helo manda buwa bibe. ⁸ Waitigi homa nabi ngaru homelo irame bo heda halu tungulomi labe. Wali agali tara ínaga wali agaliru mo ko haabo halu haga karu bo haealabaga bu wahaiore habe. ⁹ Waitigi agali haguane bu karunaga haguane karume haguane timbuni mende mbira nahe ti hangu kama lalu haga kago ai agali haguane uruninaga emboneore bo gingirulo wahai habe. ¹⁰ Yagoba hameigini bu karu ti hameigini mo mbiraore howa helo bibahende mo mogo bialu tininaga dindi ínime mini ngagoria helo mo mbiraore habe. ¹¹ Anduane Homogo-o ina Isaraele ínaga mini inanaga mini mo wialu ina ínaga waneigini mo waheneho helalu birigo kemago ainde ínaga ina dara habe. ¹² Íninaga dindiore Yarusaleme ngago dara habe.

Ani bialu dindi íniore biragane ngago mitangi bialu dara habe. ¹³ Íninaga mini yaraga holene iba ganarume Saiono tolatagi helalu íni andaga kagoa ínaga mini mo yaraga halu mo timbuni habe. ¹⁴ Ínaga wali agali abale ínime wabu helene biaru baba mandagi kaware habe. Ani bialu agali ínaga bi mana latagi halu mbiwia haga bu heneruha howa mbiwia halu bi laga birigo ayu mo walia haga bia. ¹⁵ Wali agali í malia ho karuhondo yolo bayale mialu agali ínaga bi latagi halu mbiwia haga henerume biwia ho winiru heneneore helo mo pana halu tagira pelalu haabo habe. ¹⁶ Ínaga wali agali kemarunaga bi laramago hale halu agali ínaga biabe bia haga Aronohanda ina mo bayale habelo ibugua íhondo bi layago mo karulape helabe. ¹⁷ Ani beregola wali agali dindi bibahendeha bu karume íni hangu Ngode Datagaliwabe haluhe haabo haga kego manda biai helo ani bibe.

Mbirale ngaru tale bulene mana ngago ogo

¹⁸ Wali agalime tomo tara tara dewa mialu naganego ainde tomo maru bayale dendebiore ngaru mialu naga. ¹⁹ Ne hegelame nogo egaru bayale dendebi ogoale lalu mo tale biagane nga. Manane ogonidagua dege wali agali mandabi kagome bi henene lara ogo ke howa laragoni lalu abale mo talebu lai haga nga. ²⁰ Wali agali manda bayale nawi karume genda dewa mo yu anda ibagane nga. Anigo wali agali manda bayalewi karu tigua bi ko larago baya hangu ladai bibehe ka.

Wali mbira í dabubule manda bu kego ibunaga mana baya hangu dabo handabe lenego ogo

²¹ Agali ibunime wali taya bulene nga. Anigo pigane wali ibu dabubule hame ledago ibuni abidabe hondole ala daba hondolene nga. ²² Walinaga dengui baya ho bedagome agali mo turu halu agali maru karunaga dimagoli holene mo heya hagane nga. ²³ Wali bi hongo howa wali agali maru karu baba nalagane bereagua nde wali ogoni agalini kago ibu turubiore ka. ²⁴ Agali wali ogoni dabubini kago ibu mbirale bayale duniniore mbirago mo wu haradagua bidago irane wali bedago ibu biamogo biagabi ibula mandagi hagabi bedagome ibu turubi ka.

²⁵ Mabu mbira ngago pabe nabi hangayagua nde nogome mabu duga holebira. Anidagua dege agali mbira kago ibu wali nabere heagua ibu mabu pabe nabi ogonibi bame ibagabu haga ka. ²⁶ Wali agalime agali mine haga karu tanoha ibagabu helo hame nalaga ka. ²⁷ Ani bialu maru tini anda nahe bame paliaedede bima ibaga bialu haga karu hame naleda.

37

Ínaga nenege bu karu tinaga mana baya hangu mo tale bu handabe lenego ogo

¹ Wali agali dewalime íhondo ti ínaga nenege kema lolebirago ai marume ke howa lolebira. ² Ainde ínaga nenege bayale mbira kebigome í wahalú piyagua nde ínaga bu miniha genda timbuni yu holebere. ³ Aiore nde darabago irane aginaga mbirale uruniale tagira ibalu dindi mo

ko harabe. ⁴ Ke halu nenege tingi ho kago howa bayalengi í heba mandagi haabo howa genda yu kengi í erembira ngu holebira. ⁵ Ke howa nenege ogoni ale kagome dawé halu tomo bayaleru dewa nalu birulene horo ngangí libu haru mandagi tomoru nalu biruleberegigo ai wai porengi libu haru mandagi nape ibu birado holebira. ⁶ Í nenege heneneore mbira heagua nde ogoni mitangi ho haabo holebere. Í mbirale dewa wu kengi ibu embedaho wanahabe.

Wali agalime í mini talebu ngirago baya hangu mo tale bulene ngago ogo

⁷ Wali agali dewame í biamogo bialu mini maru tale bu ngulebirago ai dewa uruni marume í mitangi halu ndo bame dege lalu holebira. Ti tininaga mitangi howa lolebira. ⁸ Wali agali uruniale bu kagoha mamage ho habe. Tigua mini agua wu howa lenedabe hondole baya hangu daba handabe. Tigua í biamogo bulenaga lenedabe bame lenedabe handabe. Tigua í bope holenaga ohowa lalu holigo baya hangu handabe. ⁹ Wali agali urunibi kagome ke howa íhondo lalu, Ínaga biabe karulapeda, loligo handabe. Ani lalu íha mo ko holene ngagoria ti bame de dege hondo holene wuligo manda bibe.

¹⁰ Wali agali í heba biabe bua nahe kagohondo í biamogo bia lolene nawigo nalabe. Wali agali ínaga mbirale ngego dimagoli ho kagohondo ínaga mini ngego hada walia nahabe.

¹¹ Heneneore larogo wali mbira wali mendela hongo haga haga bialu bedagohondo wali mendedagonaga te í langi nalabe. Ani bialu

agali mbira wai napiaga dule kagohondo wai ogodagua biagane lalu í lawai helo hale nahabe. Agali biyinaya biaga kagohondo ínaga mbirale ngeru ibu yolo bilonaga ina lone ibuhondo agira mibehedabe lalu hale nahabe. Ani bialu agali ínaga mbirale yolo bulebiragohondo muni agirame yolo bulebe lalu hale nahabe. Agali ina ibu kai labelonaga lawai haga kago bi nalamibe. Ani bialu wali agali dara nahaga howa dara holene mendeali mo walia nahaga kago baba bi nalabe. Agali mangahe kagohondo biabe biagane lawai ha lalu hale nahabe. Ani bialu wali agalime biabe abale biai holenaga abale biai nabi hendore bigi bialu kagohondo bi hale nahabe. Agali biabe biaga mangahe kagohondo biabe timbuni ngago mo muleni namibe. Agali uruni ale biaga kagonaga bi hale holeni nahabe.

¹² Horo bibahendengi wali agali tigabi karu baba dege ibaga bu holene nga. Ani buleberego irane íni manda bidegoni ti wali agali Anduane Homogonaga bi mana hale howa talialu hagane howabi tigua í baba mini mbiraoreho howabi í pi lolene kaware kegola tigua miniha ínaga genda ha halu hagabi ka ndobe. ¹³ Ainde í íninaga mini gigabi ngego talialu bialu holene ngago irane ínaga manda bayale bidego ibu íla mandagi haabo holene bayale mbira bu kego manda bialu anidagua bulene nga. ¹⁴ Mbirungi nde agali mini gigabi timbuni bi laga bu karu ina bolangua howa kego ani bu helowa mbirale mbira í hangume mo tiga bulene wulebirago bulebere. ¹⁵ Anigo dunini timbuniore mbira ngago Anduane Homogo Dali-gaore kago ibugua í hariga henene ngago mo

walia ha lolene nga.

Mini gigabi ngego mo tale bulene ngago ogo

¹⁶ Biabe mbira bule ngego bame bupe nahabe. Baya hangu manda ala buwa bi lolene nga.

¹⁷ Wali agalinaga miniha howa irane maria tagira ibaga mbirago bayale bulene mendego ko bulene

¹⁸ tebonego homolenenaga manego holenenaga. Ai hege ibugua irane maria uruni haru hagane ka.

¹⁹ Wali agali maru mini bayaleru wu howa mendeali kago baya hangu lawai hagago ainde tininaga biabe bayale bibe nahe haga. ²⁰ Wali

agali maru bi bayaleru lalu holebirago garime tini homa handalu wiaga. Ani birago hondowa wali agalime tinaga bi larago hale holene manga haga. ²¹ Wali agali uruninaga mini ngago Andu-

ane Homogohanda mini ndo wu howa tinaga bi laragoha lini bayale mbira tagira naibaga. ²² Wali

agali maru mandabi kagome tini biamogo bialu howa bi bayale dege laga ka. ²³ Wali agali maru

ti mandabi howa tigua wali agali maru biamogo biaga. Wali agali ogoni ale kagonaga mana bayale

ngagome lini bayale tagira piagane nga. ²⁴ Wali

agali maru kagome wali agali mini gigabiwi uruninaga mini yaraga hagane nga. Wali agali mandabi kagome ibu ngola halu howa tigua lalu, í

bolangua heneore kegoni, laga ka. ²⁵ Wali agali dindini lu haabo nahaga nga ndobe. ²⁶ Anigo wali

agali maru karume tinaga manda bayale biago mo galone ho kagome tinaga mini ereba nahe

wiaho wiaabo haga.

Tomo dewaore nolene nawigo ogo

27 Waneigini-o mana ina bialu kego baya hangu handaya ho holene nga. Ani bialu deme baya hangu hondolene nga. Mbirale mbira ini mo ko holene ngago mo yulene nawi. 28 Wali agali bibahendenaga hame mbiraoregobi ndo nga. Anidagua ngagome mbirale tara tara ngago wali agali mbiraoreli ibu hangu karulape ndo nga. 29 Tomo dendebiore ngago miniha bolangua timbuni ho biruwa dewaore nagimbu bulene nawigo 30 irane tomo dewaore nariyagua inaga tiniha mo ko halu mini burugu lalu magu taguadai bulebere. 31 Wali agali dewaore homenego irane tomo dewaore nalu hearia homene. Anigo wali agali tomo nolene karulape ngadagua nalu heagua nde ti bayale howa lu dindini holebira.

38

Warago marasinlanaga biabe biagago ogo

1 Dogoda biabe biaga karunaga mini mo yaraga holene nga. Ani bulene ngago irane ibugua i baya hanguore handaya ho hagabi Ngode Data-galiwabe ibunime dabo helenebi kagonaga ibu mini yaraga holene nga. 2 Anduane Homogo Daligaore kagome wali agali warago bo ngaru mo dabi helonaga manda dogoda tihondo talebu biyagola gabumane kagome ti yolo biragola biabe bialu haga ka. 3 Dogoda ibuibunaga manda ngadagua ibunaga henge mo wu kagola agali haguane karume ibu bayale baba bialu haga ka.

4 Datagliwabehanda marasini tara dindini wini ngarume wabini ngagome wali agali tigua marasini mo nagalone habe naheore. 5 Bambaore

howa ira mbirame iba ko kaubi bereago nolene bayale helene. Ani mo dende bia hayagola wali agali bu hearume ira ogoninaga hongo tara winiyane hendene.✧ ⁶ Wali agalime Anduane Homogo ibuninaga mini mo yaraga halu mini leneore kagoni lelonaga ibugua ti manda bulene mo mini. ⁷ Ibugua wali agali warago bo ngaru mo dabi halu tinaga tinginiha tandaga ngaru mo wahai haga ka. Ainde dogoda bu karu tigua ira yuni tara tara bu karu yuwa marasini tara tara ngaru wabiaga nga. ⁸ Ani bialu kagome Ngode Datagaliwabenaga biabe bu hawia nahe bialu haabo kagoni howa wali agalinaga holene bayale ngelo mo tiga biaga nga.

⁹ Waneigini-o warago bayagua ogoni bame bira lowa mo nagalene holene nahabe. Ani nabi howa í biamogo bialu mo dabi habe lalu Anduane Homogohondo bi lolene nga. ¹⁰ Mana ko bulene ngaru handalu hogorale bialu puwa mana bayale ngago talialu bialu howa mana ko ínaga miniha hangedego dugu wahai halu buwa holene nga. ¹¹ Loma bu merego nde balawa bayaleni olibe lini ibaneme wabini weli bayale ngaru odoba howa loma ngabioreru bu mulene nga. ¹² Ani biai halu mani howa dogoda Ngode Datagaliwabe ibunime dabo helene kagohondo í biamogo bia lalu lamulene nga. Dogoda kago ibu í biamogo bulene ngago manda bialu ibu í wahalu pelo yupe nahabe. ¹³ Heneneore marungi warago timbuni ngago biamogo bulene dogodameore biamogo bialu mo dabi holebira. ¹⁴ Anidagua biaga

---

✧ 38:5: Har 15.23-25

ngago irane dogoda tiguabi warago bo ngagonaga tandaga nalu ngago mo wahalu warago mo dabi holene hariga maru mo walia ha lalu tigua Anduane Homogohondo bi laga ka. ¹⁵ Wali agalime Ngode Datagaliwabenaga deni howa mana ko biyagua nde tiha warago anda ibiragola ti dogoda hondolene nga.

Mbirali homaragola dara howa duganda holene ngago ogo

¹⁶ Waneigini-o wali agali mbirago homaragola ina ibuhondo dara halu dugu bialu howa dara ho kego mo walia halu kiabu dugu bulene ngadagua bulene nga. Homa tingini ngagonaga mini mo yaraga hole baya hangu mo manda manda bu ngelowa hora holene nga handala wahalu napobe.✧ ¹⁷ Mbirali homo ngagola tinaga biagane mana ngadagua bialu dara howa dugu bilimu. Hora howa nde wali agali maru bu karume i mege buligo duganda hagadagua hora howa halu mani nde latara halu haga haga bulene nga. ¹⁸ Dara holene ngagome wali agalinaga hongo bope haga ngago dara haho wiaabo holene nawigo tigi mbira hangu dara ho holene nga. ¹⁹ Heneneore mbirali homarago hora halu purogo lowabi dara ho haabo hagago ainde ani dara ho haabo keria inaga holene ngagoha yagi mo ko holigo manda bibe.

²⁰ Luore dugu bialu haabo holene nakarulape nga. Inaga biabe bialu haga wirigo ini abale ibabelo maliaho ngago manda bibe. ²¹ Mbirali homarago lone mo heya halu haru dai bulene

---

✧ 38:16: Sir 22.11-12

nawiorego baya hangu manda bibe. Íniha dara holene ngagome íni dege mo ko holene nga ndobe. ²² Hale harene. Ínibi nde homole dege kegoni ndobe. Abe mbirago ibu homayago ayu henge ínaga ngelo kegoni ndobe. ²³ Mbirali homarago hora halu howa ínaga miniha genda hui hame ngego damene bibahende hora hamaga habe. Ibunaga dinini pedaha ína ibuhondo lone mitangi halu holene nawigo mitangi nahabe.

Wali agalime biabe bulene tara tara ngago ogo

²⁴ Wali agalime mbirale mbira baya hangu manda bule hame lo heagua nde ti lo manda bialu birulene henge ngelolene bayale. Wali agali tinaga biyinayaha mini piai hene kagome mbirale mbira lo manda bibe nahe ka. ²⁵ Agali dindi aliaga kago ibubi mbirale lo manda bibe nahe nga. Ibunaga bulumaga karume dindi tombelo bo daila halu howa ibunaga mini biabe ogoniha piai helowa ibugua bi mende tara ngagonaga bi lolene henge nawiore kagome mbirale uruniale lo manda bibe naheore ka. ²⁶ Ibunaga mini mabu biabe bulene ngagoaha piai helalu ibunaga nogo bulumaga hungubalua kagonaga tomo nelu mule taya bulenego dege mitangi bu haga ka.

²⁷ Uruni ti agali irame wabiaga karubi bebani wabiaga karubi ogonidagua dege biaga ka. Tigua mbiraga horombebi biabe dege bialu haabo haga ka. Tigua irame wabialu howa ogoriani yari tara tara bia holenenaga aguaore berogola karulapedabe hondole ogoni hangu mitangi tangi bialu haga ka. Ani bialu biabe ogoni dege bialu haabo howa bu maro bialu wahaga ka.

²⁸ Agalime aeanebi mbirale gahange ngaru wabiaga bu karu tiguabi anidagua dege biaga ka. Ira hongohe dedagome tini dalu do poboyogo bia hagane nga. Aeanne hamame baragola hale poboyogo birago bilowa tinaga mini biabe ha hangu piai helowa aeanne hongohe ngaruni hamame bo dambigi bialu mbirale wabialu haga ka. Ani bialu ibunaga mini mbirale wabialu wabu maro buleneru hangu mitangi buwa wabiai halu wahaga.

²⁹ Agali be dindime wabiaga kagomebi anidagua dege biaga ka. Ibugua biruwa ibunaga geme garo geale dindiha ngago mo beregedaga nga. Ibunaga miniha biabe baya hangu bulenego hangu mitangi bialu daga ogodagua wabibe lalu lamiyadago abale wabiai holene mitangi biagane nga. ³⁰ ibugua dindi dongoma ngago dugu ngelowa geme hengedo waru wia hagane. Ani biai howa gime be wabiaga. Ani wabiai howa mo yaribia holenego mitangi bialu howa biabe bu maro bialu ibunaga biabe uruni bialu haga anda kago baya hangu mo tiga biai howa mburuma bu wahai halu u palue piagane ka.

³¹ Wali agali tinaga gime biabe bialu haga karu tinaga biabe bulene ngago baya hangu manda biaihe ka. ³² Agali biabe biaga uruni ale mbira naheyagua nde tano bu ngaru timbu habe naheore. Ani bialu wali agali tanoha nakale dege. ³³ Anigo agali biabe biaga uruniale karu ti ganisolo karu aria mbirago holenebi ti gabumani-naga agali haguane holene ngarubi nahaga. Ti godi hale halu mo tale biaga karu ale holenebi ³⁴ tigua mana lo wini ngago baya hangu manda

nabibi ka. Tigua lawai helo napene howa tinaga manda bayale nawi ka. Ani bialu tigua bi bayale wále mbira nalolebira. Anigo agali uruniale kago ti dindi ogoninaga hongo holene pini howa tigua Anduane Homogohanda tinaga biabe bialu karu mo hongo helo bi laragola ibugua tinaga bi larago hale haga ka.

39

Mana lo ngago manda biaihe kago ibu duniniore ka lenego ogo

¹ Wali agali biabe erekuibi hongo howaore bialu Anduane Homogo Daligaore kagonaga bi mana lo wini ngago baya hangu lo manda bialu kago ti wali agali maru karu ale ndo mendeale ka. Tigua manda bayale mamaliru tigua wu henedaru hondowa manda bialu mbiwia halu bi lo winidaru baya hangu ogoaleore leneda lalu handalu holebira. ² Tigua agali hagianeme bi latagi hayaru manda bu halu bi yobage lalu layarunaga galone manda biai halu biaga ka. ³ Bi mbiwia halu layarunaga galone baya hangu taya buwa hondo manda biai halu bi yobage lalu layarunaga irane baya hangu manda biai holebira. ⁴ Tigua agali haguane karu baba biabe mandagi bialu howa ai wali agali tigua handalu karia ti kini heba mandagi bedaria hondolebira. Tigua dindi tara tara ngaruha ibaga biai halu wali agali mo ko hagane agilemedabe handalu wali agali bi-amogo biagane agilemedabe hondo manda bule-naga handama ibaga biai holebira. ⁵ Tigua egere-bagiore abale heyalu Anduane Homogo tinaga

Abaore kagohondo bi ala lolebira. Tigua Anduane Homogohondo bi lalu tinaga ko ngaru mo wahai habe lalu bi lolebira. ⁶ Ani laragola Anduane Homogohanda tinaga bi larago hale hayagua manda bayale bulenenaga dinini kago tiha ho tolaragola wali agali uruni tigua mini gigabi wulene bayale ngaru tigua latagi halu holebira. Ani bialu tigua Anduane Homogohondo bi laragome Anduane Homogo kaj lolebira. ⁷ Ani bialu tigua wali agali bu karu tinaga mini gigabi ngagomebi manda bayale bidagomebi ti bayale helo mo tiga buwa haru bamba halu Anduane Homogonaga bi do ho wini ngaru bigi bege lalu handa walia hagane ka. ⁸ Tigua manda bayale tini lo manda bu yayago mo walia halubi tigua Anduane Homogonaga bi mana lo wini ngagobi habo nalolene bi lo wini ngagohondobi ti turu ho hagane ka. ⁹ Wali agali maru bu karume tinaga manda bayale ogobi wini lowa te lalu howa ti embeda nahe manda biaabo holebira. Ani bialu wali agali abogo hene lalu tinaga mini ereba nahe wiaabo holebira. ¹⁰ Wali agali dewaoreme tinaga manda binigonaga te dewa lolebira. Ani bialu wali agali dewa ngoaiho bedagoria ti mo turu halu bi ngaru lolebira. ¹¹ Ainde wali agali uruni ale karu ti dindini lu hayagua nde tinaga mini timbuni halu tigua wali agali maru abale henedaru bolangua hene holebira. Ani howa ti homayagua nde tinaga mini timbuni mini lene howa homarago karulape dege holebira.

Biabe Anduane Homogohanda biaga ngago damene bayale dege ngago ogo

12 Mbirale bulene ngago ina manda biai ko. Heneneore larogo ege bayaleore do mbara laraligobi mini bayale wulene tara tara iha wu tolatagi ko. 13 Inaga waneigini bayaleru-o baya hangu hale hadaba. Iba angeni yari biagane bayaleoreru dedaligobi tíore bayale andaho hai halimu. 14 Tíha nga baya taraore bulene gabitugu ale howa mabuha yari bulene bayale hangaradagua bilimu. Tínga nga baya taraore buleneme dindiha piai halu tolai helalimu. Tínga biabe bialu kemigo bibahende bialu howa turu holene iba ganaru lalu Anduane Homogonaga mini mo yaraga halu halimu. 15 Tígua ibunaga mini timbuniore mini lene helalu ibuhondo turu halu hongo howa huario lalu halimu. Ngita tara tara ngaru bowa iba ganaru lalu ibuhondo kai ogodagua lalimu.

16 Anduane Homogohanda mbirale bibahende karubi ngarubi wabiai henego bibahende bayale nga. Ani bialu mbirale mbira ibilo ibu hame lo kago ogoangi ibilo lalu horo ibunime pongo winidangi tagira ibulebira. Ogoni agiledabe lalu wali agalime hale holene nawiore. Mani howa mbirale bibahende panaga handai hene ibu wiai holebira. Ani ibu ngagola bi hale ho wirigonaga ladai biradagua ogoni hondolebere.

17 Bamba Anduane Homogohanda bi layagola iba ema bialu nape wini. Ibugua bi layagola ibame gana nene haradagua mende mendehala haga haga bu hene.✧

18 Mbirale mbira Anduane Homogo ibu hame layagua ogoni ibu wia dege bulebira. Wali agali

✧ 39:17: Har 14.21-22, Yos 3.16

bayale helonaga mo bayale holebira. Mo waholene mbirali naheore.

¹⁹ Wali agali tigua biagane ngaru Anduane Homogo ibu hondowa kagola ibunaga deni wia do holene ale mbira nawiore.

²⁰ Heneneore bibahendengi Anduane Homogo ibu bibahendeore manda biaihe haabo howa ibu manda nabini gahange mbira nawiore.

²¹ Wali agali tigua lalu, Mbirale ogo agiledabe nalolebirago irane Anduane Homogohanda wabu wini ngago damene bibahende tinaga biabe wiaika.

²² Anduane Homogonaga mo turu halu mo gumbila holene timbuniore iba li timbuni dindi ko iba dalu naibaga ngagoha peagagobi nga ndobe.

²³ Anigo bamba iba bayale nagane bereago mo kaubia henedagua ibunaga miniha tandaga holene timbuniore wali agali ibuni manda nabiaga bu karu ti kagoha odope holebira.

²⁴ Wali agali tigabi bayale bu kagoha Anduane Homogo ibunaga hariga bayale dege wiai ho ka. Anigo wali agali mana ko biaga karu ti polene hariga ngagoha gundu uli dewaore nga.

²⁵ Bibahendengi Anduane Homogohanda wali agali bayale tigabi karu tihondo mbirale bayale ngaru mialu haabo halu wali agali mana ko biaga bu karu tihondo mbirale ko ngago mo miaga ka.

²⁶ Wali agali ti wu holene ngago ibabi ira delolenebi aeanebi ibibi nogo andubi mone tara mbiranaga ibane gerebi ibane waini ibabi olibe lini ibame wabini welibi tomo nolenebi aga karu lo holenebi bibahende wiai howa holene nga.

²⁷ Mbirale urunime wali agali tigabi bu karu biamogo biaga nga. Anigo wali agali mana ko biaga bu karu tinaga mbirale urunialego ko galone nabiagane ale mbira buhinaga.

²⁸ Anduane Homogohanda marungi puyabu hongohe ibilaga bialu ibunaga tandaga holene ngelo kago wali agalihondo mo walia halu ibilaga bini. Ainde mbirale bibahende homaiore kagola puyabume ibunaga hongo bibahende odope haragola Anduane Homogonaga miniha keba holene ngago ereba haiore holebira.

²⁹ Dindi mo ko halu bo haealabagabu wahi holene maru wia dege bidago mbira ira dene mende dalu dindiguni heba ibalu tebone hina gari mane homa lagabiyaru ngagoni ndobe. ³⁰ Ani bialu nogo gabua tara tara biango duduru laiono gabu karubi uruninaga ne gadele bu karubi puya ngarunaga ne kagobi tandagabi hayaga ko biru karubi wali agali mana ko biagaru dibaga ayu tibu nene gadele ngagobi

³¹ uruni ti bibahendeme Anduane Homogohanda bia lalu lamirago hale halu bule turu timbuni holebira. Ani bialu biabe bia larago bule abale manda manda bu holebira. Ai tigua biabe bialu howa Anduane Homogohanda bi larago mo wanahaga ka. ³² Heneneore ina mbirale uruni bibahende bamba howa inaga miniha mitangi dewa bu henego ai mbugani gilibu wero.

³³ Anduane Homogonaga biabe bulene ngago bibahende bayale dege wialu mbirale ibugua ina ngiaga ngaru ibunime ngulene horo manda bu henedangiore ngiaga ka.

³⁴ *Ína* mbirale bibahendeore ngaruni mbirago ko lolene nawigo ko nalabe. Horo mbira Anduane Homogohanda manda bu winigo tagira ibirangi bibahende bayale dege holebira.

³⁵ Ai ayu tígua turu holenenaga iba ganaru lalu Anduane Homogonaga mini yaraga hadaba, lene.

40

Wali agali holene ngago genda heba dege nga lenego ogo

¹ Wali agali bibahendeme biabe ndelahe ngaru bialu kemigola Adama hamewaneigini bibahendenaga genda tini karulapeore ngago bulene nga. Genda ndelahe uruni aiyahanda taba hanayangi howa ngola halu winigo ainde wiaho wiaabo halu ti ayaore dindi ngago ai tini homalu lone dindiha dai birangi waholebira.* ² Wali agalinaga miniha mo luluya kagola ti mini burugu timbuni lalu ti homolenego giho ka. ³ Mbirago ibu kini howa kininaga dagia ngagoria biragane heaguabi bame wali agali damene dege howa dindini biaga heaguabi ⁴ wali agali aga baya tara ngaru mo karulo howa kininaga yari ngaru mo karulo heaguabi maru labolabo ko ngaru mo bobu heaguabi bibahendeore genda yaiho haga tene keba holenebi dimagoli holenebebi mo ko holene anda biragolabi genda ibiragolabi miniha tandaga holene abale tungulope

---

* **40:1:** Wali agali ti ayaore dindi nga ledago irane Ngode Datagaliwabehanda wali agali pigane wabiyangi dindime agali wabinigo manda bialu leda.

haragomebi hongo haga haga bialu irigi irigi bulene ngagomebi homolene gi haga ngagomebi bibahende urunime miniha genda holene mo anda ibi lai hagane nga. ⁵ Wali agali dagiaha padaria miniha genda uruni ale anda ibiragome tinaga mini ibu halo helowa u padago mo yangayanga bia haga nga. ⁶ Ti halo howa u emeneore palua karia ainde palibe nahaga nga. Ti u pada tiraga tinaga de ibu de ngilaho wiaga nga. Tininaga emagoha ti mo luluya harago nahende agali mende kagome ibu bo wahole dege kabe tobaho haga nga. ⁷ Anigo ti karulape harimada lo manda biragola ti u palenedago heyuwa handalu karia gi harigo bame dege gi henedalo handa walia haga ka.

⁸⁻⁹ Bibahendeale ema bialu piagane damenego homa dege bulene nga ndobe. Tigua ngola holebirago wai bulenebi ayu tibu nene gadele wai biaga ngagobi horo ko ngarubi hina garimebi genda timbuni ngarumebi warago ko ngarumebi ngola hai holebira. Ema bialu piaga biru ngarubi wali agali bu karubi ti bibahendeore mo ko holene uruni ngola hai holebirago ainde wali agali ko biaga karu ti dege kahalu degedege ngola haga bulebira. ¹⁰ Heneneore mbirale ko uruni damenego Anduane Homogo ibunime wali agali mana ko biaga bu karu tandaga nelu mialu pani nelu mule winigo nga. Mana konaga lini koore iba li timbuni mbira bamba ibini nga. ¹¹ Mbirale bibahendeore dindi ogoria andaho hene karu bibahende lone dindiha dai biai holebira. Ani bialu mbirale bibahende ibaha howa ibini ngaru lone ibaha dai biai holebira.

Mana ko biagane maname lini bayale nadaga nga lenego ogo

¹² Mbiralime wali agali muni ngilonaga bime lo adogoda biaga mana ngago bibahende ereba hai halu wali agali mende kagohondo mana tiga nabi biaga ngago ereba hai holebira. Anigo mini mbiraore wulene ngago ibu wiaabobo holebira.

¹³ Muni page mini ngaru lu yu haabo nahe abaleore aube tobane bialu gaea bialu ni hongohede darangi iba emene bedago abale hundialu ereba hagadagua bialubi iba dalu ibirangi hari daba abale bialu ereba hagadagua bialu ereba haga.

¹⁴ Wali agalime maru dara halu biamogo biaga karu ti turu holene timbuni handa walia holebirago ainde wali agali bi mana lo wini ngago pugualu haga karu ti dege pu ereba hai holebira.

¹⁵ Wali agali ko biaga waneigini bu karu tiha lini bayale galone mbira tagira napolebirago irane ira dindi ko ege kekeleke ngagoha kaligobi ka. ¹⁶ Wali agali uruni iba angeni iba gagua ngaligobi kago iba hundiragola datani maru karu mani gaulalu homelo iba gaguame ibu abale gaulalu homaga ka. ¹⁷ Anigo mana bayale wali agali biamogo bulene ngago mabu bayaleha tomo tara tara anda hai holene ngaligobi howa wali agali yagibano bu karu dara halu biamogo bialu haabo holebira.

Anduane Homogohondo bi lolenego galone duniniore nga lenego ogo

¹⁸ Wali agalime biabe bialu tininaga biyinaya biabe bialu haga karu ti turubi ka. Anigo mbira ibu muni ngolaru dindiha hora karia handa walia

howa duguarago ibu turubiore bolangua heneore ka.

¹⁹ Agali mbira ibu waneigini honowi howa ibugua tano timbuni mbira mo heya hayagua nde ibu agali timbuni mini lene holebira. Anigo agali mbira ibu wali bayale mbira dabubu hayagua nde ogoni ibugua agali kira ogoni labo bolangua hene ka.

²⁰ Waini ibala ngita baya baragolame agali mo turu haga nga. Anigo manda bayale bulene ngagome ogoni labo bolangua halu daligaore nga.

²¹ Be tabage baragola ngita baragolanaga bi biama haragola baya tara mbira laruane hale haga nga. Anigo wali agalinaga iba gana baya laragome kira ogoni bolangua hene nga.

²² Wali agalinaga deme mbirale bayalebi monhebi ngago hondole turu haga nga. Anigo yari biagane gahange baya dedagome kira ogonilabo bolanguahe deda.

²³ Mende kagola nenege ho holenebi mandagi ibagabu holenebi bayale mbira nga. Anigo wali agali dabubuwa onene aglinila mandagi birulenego bayaore bolangua hene nga.

²⁴ Iha genda ngangí í hamenebi í damene kagobi íni heba mandagi holene bayaleore. Anigo ínime wali agali maru karu dara halu biamogo biaga keyagua nde bayaleore ogoni biri.

²⁵ Ngolo silibarume wali agali bayale helonaga biamogo biaga nga. Anigo mini giga bulene ínaga nenege ibugua ngiragome kira ogoni labo kirabali bolangua hene nga.

²⁶ Muni dewa ngagomebi tingini hongohe kagomebi wali agali ti bayale dunini mbira

kemabe toba ho haga kago ndo.Wali agali Anduane Homogo gi halu ibunaga mini yaraga halu haga kago ibu dunini bolangua hene bayale ka. Heneneore mbirali Anduane Homogonaga bi hale halu haga kago ibu mbirale mbira burupalia nabiaga ka. ²⁷ Mbirali ibunaga mana Anduane Homogo andaneha haabo haga kago ibu mabuha tomo hingedago damene bayale anda howa lini bayale dai hagagobi howa mbirali mana ogoni talialu haga kago ibu mini lene timbuni mbira holebira.

Ngi laabo holenego mana bayale ndo lenego ogo

²⁸ Waneigini-o wali agalime mendeali kagoha mbirale mbira ngilonaga ngi ngi lalu hagadagua lolene nawigo nalalimu. Anidagua lolene manda biriyagua nde wahalu ayu ogoni humbirini andagaha hama polene nga. ²⁹ Wali agalime tomo bayaleru mendenaga dabuni ngaru dimagoli ho hagago ibu nde ibuninaga holene naheoreme biradagua biaga. Tigua tomo wali agali mende kagome mirago dege nalu haabo hayagua nde ti tagabiore ka. Anigo wali agali ti biwai baya hangu hene manda bayale bu heagua nde tigua mana ogonidagua nabulebira. ³⁰ Wali agali taga nahaga bu karu tinaga ne harigoha ngi ngi lalu haga karu ngi lolene dendeore howa ngi laga ka. Anigo mana ogoni tinaga bu habeneha mo kaubia hagane nga.

41

Wali agali bibahende homolene wini nga lenego ogo

¹ Homa-o wali agalime tinaga muni mbirale ngaru mo dunubia ho kangi ínime ti mo gi haga ke. Ani bialu tinaga biyinayaru bayale anda hai haragola tinaga miniha genda holene mbira nawi hadapaya bu howa tinaga tomo bayale ngaru gubalini ho bedagola ína tinaga miniha mo luluya hagaya.

² Homa-o wali agali yagibano karu ti mbirale mbira nawiore howa ti hongo naheore kangi ína ti mo turu hagaya. Ani bialu ti waheore biruwa ti mbirale ngaru bibahendenaga miniha genda yu kangi ína tinaga miniha mo palia hagaya. Tigua manga halu irane nawini bameore keba halu bedagola ína ti baya hangu halo holene miaga ke.

³ Heneneore homome horo mbiru í olaruagola í gi holene nawigo gi nahabe. Baya hangu mitangi bibe. Wali agali ala henedaru ti halu homenego mani holebirarubi halu homolebira. ⁴ Anduane Homogoibunime mana ogoni wialu mbirale ema bialu piaga damenego bibahende homelo lenego ína Anduane Homogo Daligaore kagonaga bi ogoni mo bagi naholebere. Í homa nabi mali pira mbira ha dege biriyaguabi mali handari mbira (100) homa nabi hariyaguabi mali daosini mbira (1,000) hariyaguabi urunidagua halu humbirini andagaha homeneru dalu ngagoha poregola mbi-ralime í hale halu dabo hondolene nawi.

Wali agali tinaga mini baya hangu handaya ho holene ngago ogo

⁵ Wali agali mana ko biaga karu waneigini bu karume mine tara halu wali agali mana ko biaga bu kagoha pialu haabo hagane ka. ⁶ Mbirale

bayale ti aba aiyaha howa mo yu hayago yu wahalu tinaga mini ko halu tinaga waneiginiha ha helolebira. ⁷ Ani ha henego howa ti aba ko henedago ibugua binime tinaga mini mo ko hayada lowa bi ti abahondo wiaabo helolebira.

⁸ Wali agali ko biaga kemiru tigua Anduane Homogo Daligaore kagohondo mana ko bialu ibuni erembira mirimigo manda bialu de hondo holene nga. ⁹ Ti aiyahanda taba hanayangi howa tinaga mini ko ko biaga lene tiha ha henego kemi. Ai ti homaramingi mini ko ogoni tiha haabo holebira. ¹⁰ Bibahende dindi ogoria anda ho henego bibahende dindiha lone dai biai holebira. Anidagua dege bialu wali agali tinaga mini mo ko hene karu bibahende mo ko hai hene wulebira.

¹¹ Wali agali mbirago ibu hamarangi wali agali maru bu karume dara howa dugu bialu haga. Anigo mbirali homarago ibu mana ko biaga heneyagua nde wali agali karume tinaga mini abale embeda holebira. ¹² Inaga mini bayale ngelo baya hangu handaya ho habe. Mani i homaregola muni mbirale ngego ibu abale ereba holebirago ainde inaga mini ibu bayale wiaabo holebira. ¹³ I wali agali bayale heneyaguabi dindi ogoria holene biba holebirago ai inaga mini bayale wiaabo holebira.

Mbirale taga bulene mana nabulene ngago ogo

¹⁴ Waneiginiru-o tigua mbirale ina lawai harogo baya hangu hale halu taluwa bialu harimiyagua nde tinaga miniha mo palia holene karulo holebira. Mini giga bulene bayale ngago wali agalime latagi nahe miniha yadoho heagua nde

mbogoyi muni wiado hene wiagagobi nga. Ani ngagome wali agali biamogo bulene henge nawi bame nagalone dege nga. ¹⁵ Ainde wali agalime mini bayale ndo lulu mini wu karu yado ho heagua bayaleore ogoni. Anigo mana bayale bulene ngago yadoho hayagua bayale ndo bira.

¹⁶ Ani ngago manda bialu ina tí langerogo baya hangu hale halimu. Ainde marungi í taga ho halu marungi í taga nahe holebere. Wali agali maru karu tiha mini ina ngobobi nawi ka.

¹⁷ Tígua mana ko dodohe ngago bialu harimiyagua nde tí aba aiyalanaga deni taga holene nga. Ani bialu tígua bi ke howa larimiyagua nde kinihondobi agali haguane kagohondobi taga ho holene nga.

¹⁸ Tígua mana pugualu harimiyagua nde agali godi hale haga kagohondo taga ho holene nga. Ani bialu tígua mana ko bialu harimiyaga nde wali agali ngoai ho kagoria tí taga ho holene nga.

¹⁹ Tínaga nenege kagohondobi tí damene karuhondobi ke howa bi lariyagua nde uruninaga deni howa í tagaho holene nga. Ani bialu wali agali tí baba dindi mandagi haga karunaga mbirale ngago mbira mo page biriyagua nde tinihondo taga ho holene nga.

²⁰ Tígua habo nalolene bi bayale Ngode Data-galiwabenaga lo wini ngago pugulene tagaho halu tígua wali agali yagibano bu karunaga tomo mulino hapai haga hariyagua nde taga holene nga.

²¹ Tígua mbirale mbira tí mo turu halu bame ngiragola yamialu howabi tígua mendeali kago mo turu halu bame mialu howabi tínaga dengui

arema holene nawi. Ani bialu wali agali mbira kagome ihondo mo bi la haragola ina ladai nabi hariyaguabi nde í taga holene nga.

²² Wali bayanda bedago deme hongohe handaya hariyagua í taga holene nga. Ani bialu í dameneme ihondo mbirale mbira ihondo hale haragola ina bi ko ladai biriyagua nde í taga holene nga.

²³ Mbiralinaga mbirale bame mo turu halu wia harago aria mo page biriyaguabi wali agali tinaga mbirale ngago maru mo page biriyaguabi nde ini taga ho holene nga. Mendeagali ibu one bedago deme hondowa dimagoli hariyagua nde í taga ho holene nga. ²⁴ Wali agali mende kagonaga biabe bia haga wali bedago baba mine hama ibaga bu hariyagua í taga ho holene nga. Tamu hobane ti paliaga ngagoha polene nawiore. ²⁵ Tinaga nenege kagohondo bi ko lariyagua nde tini taga holene nga. Mbiralí kagohondo mbirale mbira ibu turu helo bame mialu howa ibu mege biriyagua nde ini taga holene nga. ²⁶ Mbirale hale haregonaga bi la yogo lariyaguabi bi lado hene ngago latagi hariyaguabi nde tini taga ho holene nga. ²⁷ Heneneore tigua mbirale tagabi uruni dameneru ngago nabi haabo harimiyagua nde wali agalime tinaga mini bayale mini lene ka lolebira.

42

Mana í taga holene nawi ngago ogo

¹ Ayu mbirale í taga naholenebi wali agali mende kagome inaga mini ngego tigua mo tiga bialu helo yupe naholenebi ngago langiro.

² Anduane Homogo Daligaore kagonaga bi mana lo wini ngagobi ibunaga habo nalolene bi lo wini ngagobi manga nahabe. Ani bialu mana í damenerume bialu kago mo tale bulenebi wali agali dindi taraha howa íbu hene karume bialu kagobi baya hangu mo tale bulene ngagobi degedege mo tale bialu habe.

³ Ínaga dano í damene baba henego mo tiga bulene taga nahabe. Ani bialu í abanaga paluni ngago í damene bu karu tale bu mulene ngago taga nahe howa tale bulene nga.

⁴ Mbirale genda handagane bayale tigabi ngago yu howa genda baya hangu handalu emene timbuni yaguabi ta nabi yolo bia muni taguia bule taga nahe bibe.

⁵ Ai ínaga biyinaya biabe bialu howa muni bolangua hene tigatiga mulene ngadagua mule gi nahabe. Ani bialu í waneigini tibume minu bolenebi wali agali garabaya biabe ale bialu hagame mine haragola tibume minu bolenebi taga holene nawiore.

⁶ Ínaga muni ngego í one bedagome hondo page biagayagua nde ínaga muni ngego mo do holene taga holene nawi. Wali agali í anda kegoha uba andatagi bu hagayagua nde ínaga mbirale ngeru baya hangu gedene howa mo do habe. ⁷ Ína mbirale wali agalihondo miridago agira minidabe hondole daga lo hondolenebi í mo yu anda ibini ogodaguada lalu tagira penego ogodaguada lalu mbugani gili bulene ngago taga holene nawi. ⁸ Ani bialu wali agali manda dewa nawi lulu karu baya hangu lawai holenebi wali agali waheore

bedaru ti mini nawi waneiginime bialu hagagobi bialu karu mo tiga bulenebi taga nahe howa biai habe. Heneneore larogo ina mana baya hangu talialu biriyagua nde wali agalime í bayale biaga ka lolebira.

Abahanda ibu wane bedago mitangi holene ngago ogo

⁹ Wandari bedagome ibu aba mo genda haruda lo minime baya hangu manda nabulebira. Mbiraga ibu abahanda ibu wane bedagonaga genda ya halu ibu u baya hangu napale de ngalaho wiaabo haga kago ibu manda nabi beda. Wandari ibu emene dege bedangi ibu waneore bayale bialu agali polobadabe be agua bulubada. Ibu baya hangu biralu agali piyagua nde ibu agalinime baya hangu handaya ho holobadabe nde naholobada, lalu mitangi tangi bialu biraabo haga.*

¹⁰ Wandari ibu agali nape wene bedangi ibu wane bedago agali maru karume mo ko holino miniha genda ho hagane ka. Ai ibu agali nape tini andagaha biruwa waneigini aba aiyalame miniha genda yu haga ka. Ani bialu ibu agali pu bedagola waneigini naholigo lowa aba ibu giho haga.

¹¹ Í wane bedagome mine hayagua nde andagaha bo payanda ngelabe. Ibugua mine hama ibaga bialu kagome í waitigi bu karume íhondo oba halu wali agali tanoha karubi í daluha haga bu karubi tigua ngoai ho biragane ngagoria biruwa tigua í bime lo ginibia halu mo yobia haragola wali agali dewa bu karunaga deni taga timbuni holene wuligo ainde í wane baya hangu

---

* 42:9: Sir 7.24-25, 26.10-12

handaya ho habe. ¹² Ibu wandari baya ibunaga dengui bayale bedago hondowa agali bu karume dimagoli holigo ibu bame ibaga bu helo yupe na-habe. Ani bialu wali maru agali one bedaru baba bi nagalone ngaru ta nabi loligo andaga berelo baya hangu handaya ho holene nga. ¹³ Ani larogoni irane hurume aga bayale ngago no budagabu wahagadagua walime wali mende bedago mo ko haga beda.

¹⁴ Agalime mine haga ngago ko nga. Anigo walime de dimagoli hayagua ko timbuniore nga ndobe. Ibugua ogonidagua biragome í mo taga halu ínaga mini bayale kego mo ko hagane nga ndobe

Mbirale Ngode
Datagaliwabehanda wabini bu
ngaru bibahendeme ibuninaga
mini timbuniore mini lene kago
mo walia haga nga

(Be 42.15-43.33)

Ngode Datagaliwabehanda mbirale bibahende wabinigome ibunaga mini yaraga holene nga lenego ogo

¹⁵ Ayu ina Anduane Homogohanda bini ngaru mitangi bu dai bialu ina de handarugo damene latagi holebero. Anduane Homogo ibunime bi lalu mbirale ibu ha layago hai hene.

¹⁶ Ni ibugua wá bibahendeha hame haga ka. Anidagua bialu ai Anduane Homogohanda mbirale bibahende karuhabi ngaruhabi ibuninaga hongobi ibunaga holenebi ho tolatagi heleda.

17 Anduane Homogohanda ibunaga hongo timbuni dahuliyali bu karuhondo mia mini heaguabi tigua Anduane Homogonaga biabe timbuni bini ngaru latagi hai naholebira. Ani bidago irane Anduane Homogo Daligaore kagome mbirale bibahende uruni wabia halu bibahende dindiha ngarumebi dahuliya andagaha karumebi bayaleore wuwa ibuninaga mini dege yaraga helo wabini nga.

18 Ibugua iba solowara timbuni bedago andaneha ngaru baya hangu manda biai halu wali agalinaga bu miniha wiado karu baya hangu manda biai ka. Ibunaga deni mini wiado hene mbira nawiore. Anduane Homogo Daligaore kago ibugua bibahendeore manda biai ho howa ibugua mbirale horo tara tara tagira ibirangi biaga ngaru manda biahe kagome bibahendeore ibu hondo manda biai ka.

19 Anduane Homogohanda mbirale ala bambare bini ngaru manda biai howa latagi halu mani bule ngarubi manda biai ho howa bibahende mo do ho ngaru mo panaho ngelai holebira.

20 Ibugua wali agalinaga mini ngaru manda biai ho kagome bi mbira ibu deni mo do hene nawulebira.

21 Biabe ibugua bini ngaru bayaleore wialu urunime ibunaga manda timbuni ngago mo walia ho nga. Ibuni dege haluhe haabo haga ka. Anduane Homogo ibu bolangua hene timbuniore kagola ibugua mbirale mbira mo yulenebi yupe holenebi mbirale mbira nawiore. Mbiralime ibu mbirale mbira lawai holene nakarulapeore ka.

²² Anduane Homogohanda bini ngaru bibahendeore bayale taraorebi monehebi manane ira hungu ale nga.

²³ Mbirale uruni tigua tinaga biabe ngago bialu haga haga bialu haabo howa tigua Anduane Homogonaga mini ngago talialu haga nga.

²⁴ Mbirale bibahende kira kira mandagi ibaga bu helonaga wabini.

²⁵ Ani binigo ainde mbirale mbira ibuni hanguore holene nawabini. Mbira mbira tiniale dege dege kago bayale helo biamogo bigibigi biaga ka. Ainde mbiralime Anduane Homogohanda biabe bayale bialu hene ngago de hondowa handabe manga holene naheda lo manda bido.

43

Ngode Datagaliwabehanda ni wabinigo ogo

¹ Hari daligaha wá hongohe wáleoreme bibahende wá hame kagola yari baya taraore hondoabi ngaligobi nga.

² Nime egerebagi harini tagira iba lu ibugua Anduane Homogohanda biabe baya taraore binidaru ibunaga wá baya taraore kagome latagi hagane.

³ Ni ibu ibalu lina hanuni howa dindini ngaru baya hangu yo biai halu ibunaga hongome ira deneale ngagome wali agalinaga tingini daga ka.

⁴ Agalime ira daga ngagoha ira dedago pu lalu karia iranaga hongo poboyago biragome walia harago handaga. Anigo ni ibunaga hongo timbuniore hari ngaru dope haga ka ndobe. Ni ibunaga hongo gibiore ngago wali agali kagoha

ba amunana biragome wali agalinaga de baiore helaga ka.

⁵ Heneneore Anduane Homogo ibuni ni wabi-aga howa ibu timbuni daligaore ka. Ainde ni ibugua Anduane Homogonaga bi ledago talialu gerai lalu ibunaga piaga hariga ngagoria abale bolangua halu piaga ka.

Ngode Datagaliwabehanda ege wabinigo ogo

⁶ Ege ibubi nde ibu tagira ibulene horo nganggi baya hangu talialu ege mbira mbira tagira ibugu bulene hengebi mali mbira mbira tagira ibilonaga henge wulenebi

⁷ Ngode Datagaliwabehondo bi lolene horo timbuni ngaru tagira ibilo henge wialubi ibunaga ani haga biaga ka.* Egenaga wá hatimbu hama pialu mani lone emene hama dai biaga.

⁸ Ege li hari daligani kagome dege malinaga egebi daga lagane nga. Anigo hari daligaha howa mo emene ha mo timbuni ha bialu nahendene taraore uruni ibunime dege biagaya. Ibugua dahuliyali bu karunaga wá hadai biaga ka. Ibugua hari daligaore howa wali agali mbiraga ibagabu karuhondo wá hadali hagane ka.

Ngode Datagaliwabehanda yakundiru nidomoru wabu helenego ogo

---

* **43:7:** Israeli wali agali tinaga lotu timbuni lolene timbuni kira ege datimbu haragoha beane (11) hambeneru (12) tagira ibiragola hagane. Horo timbuni Ngode Datagaliwabehanda Isaraele wali agali nabe Bolangua Halu Penegonaga Horo ege piganenaga horo dene (14) laragola tagira ibaga. Loma Binigo Mo Miaganaga Biabe ngagoha (23.34) ngago hondolene nga.

⁹ Yakundinaga wá haragome hari daligaha mo yaribia halu baya taraore ngelalu Anduane Homogonaga dahuliya anda mo yaribia haga nga.

¹⁰ Ngode Datagaliwabe ibugua bi layadagua yakundi ti tini habe lenedagoriaore haga ka. Tigua de handaya ho holene manga nahaga ka.

¹¹ Ai nidomo harini kago de handalu Anduane Homogonaga mini yaraga holene nga. Irane Anduane Homogoibunime yari tara tarame ibu kau wabaga bialu de daibi baya tara mbira ka.

¹² Anduane Homogohanda hari daliga mo yaribia holenaga mbirale mabubi yari baya tara mbira wabini ka.

Ngode Datagaliwabehanda tara tara timbuni maru wabinigo ogo

¹³ Anduane Homogohanda bi laragola dindiguni hariha howa ibira haga ka. Ani bialuibunaga miniha tandaga ho kago walia halu hari daba abale wigiwaga lalu ibilaga.

¹⁴ Ani bialu dahuliya andaga timbuni kago panga dugupe haragola hari beraliba dewaore tagira pialu ega poradagua pugu pugu bialu purogo lagane nga.

¹⁵ Ibuninaga hongo timbuniore ngagome hari beraliba karuni mo mogobu ngelowa mo dindiguni haga ka. Ani buwa mani minu ngirulo бага buwa dindiha ba amunana bialu ibilaga ka.

¹⁶ Tigua handalu karia Anduane Homogo ibiyagua hari timbuni wedago ibu mogo lowa duru lalu hagane ka. Ani bialu ibugua bia larago hale halu puyabu dindi abene unuraha yagi howa abale pu lo yalu piaga ka.

17 Ibugua ne harigaha howa bi hongo howa kulu kala lalu latagi haragola dindi ngago ibu mogo lowa duru lalu ngagola dindi uyuraha yagi howa puyabu heba puyabu tara humbirini wai ale heba ibalu biaga.

18 Ainde ibugua ega yagaloyu ibiradagua bilalubi pagaya dindini ibira haradagua bilalubi dindini dalu dindiguni ibilaga ka. wali agalime handalu karia dindiguni ngago bayaleorebi den-debiorebi ngago hondowa ti turu ho kagola dindi guni ibu daligaha howa hendoreore ibira haga biaga nga.

19 Egerebagi handalu keria dindiguni ogoni ibu tara mbira ti tande ibi mbaule gewa ani alebi ngaria handaga.

20 Ibugua dindi abene uyuraha yagi howa puyabu dagarebi ibilalu iba bedago mo dindiguni helaga nga. Ani bidagola iba biaru dindigunime dambi hai ho ngagola handape halu keria iba ibu wai polenaga wai humbi yidabe toba holebere.

21 Anduane Homogonaga hongome hari dalu dindi ko iba dalu naibaga ngaru dai halu datani emene bu karu dalu do aulai helaga nga.

22 Ani bialu mani howa iba dalume mbirale uruni mo karulape hai halu pibiya ibira haragome datani bayale anda helagane.

23 Anduane Homogo ibunaga hongome iba solowara bedagonaga hongo minu podalu iba hanuni dindi emeneru wupe helo ibugua hangaga bida.

24 Agali iba sibi ngagoria iba solowara bedagoha pugu bini hearume iba solowaraha mbi-

rale kooreru nga laga biyagola ina mini dege dindiho haramali.

²⁵ Tigua lalu iba solowara ngagoha mbirale taraale dewaore beda laya. Iba wena timbuni tararu puya timbuni taraorerubi nga laya.

²⁶ Anduane Homogoibunime tihondo tininaga biabe bilo hongo miyagola ti karulape bayale ibagabu ka. Ibugua bi laragome bibahende tigabi hai ka.

²⁷ Ainde iname te luore lalu holene ngagonigo ainde iname te ogoni lai habe naheoreda. Ai wahalumu tubagi howa ogodagua lama. Anduane Homogoibu bibahende karubi ngarubi uruninaga tene ibuni ka.

²⁸ Ibu mbiraleibunime wabiniru bibahendeore bolangua haihe kago aindeibunaga mini yaraga holene inanaga hongo karulape kemadalo manda bidegabe.

²⁹ Anduane Homogoibu daligaore kagola bibahendeme ibuhongo gi hai haga ka ndobe. Iibunaga hongo timbuni gibiore nga ndobe.

³⁰ Tiguaibunaga mini yaraga halu howa ibu daligaore kago manda bialu ibuhondomu turu howa bi ngago laga bilimu. Anduane Homogonaga mini yaraga holenaga tinaga hongo bibahende bibaoare halimu. Tiguaibuhondomu turu halu bi larimigo nakarulapego ainde tiguaibunaga mini yaraga holene manga nahe yaraga haabo halu halimu.

³¹ Anduane Homogohanda biaga ngago baya hangu latagi hai hole Anduane Homogode hendene mbirali ai kabe. Anduane Homogonaga

mini yaraga holene manda ogodagua karulape lalu hondo manda bi mbirali ai kabe.

³² Heneneore Anduane Homogonaga biabe bini maru de handarimaga ainde maru wiado karu ina handa nabi kemagoni ndobe.

³³ Ainde mbirale bibahende Anduane Homogo ibunime wabiai howa wali agali bayale tigabi biaga bu karuhondo manda bayaleru talebu tahalu miai haya.

Wali agali bamba heneyarume mana bayaleru bialu hene

(Be 44.1-50.26)

44

Mamali ala henerunaga turu howia halu bi lenego ogo

¹ Ayu iname agali haguanebi inanaga mamali heneruhondobi kaj lo wia holene nga.

² Anduane Homogohanda tinaga mini mo timbuni howa mini lene helalu bambaore howa ibunaga hongo tihondo mo walia halu heneya.

³ Maru ti hongohe heagome ti agali mini lene timbuniru haga bialu maru kiniru heneya. Maru ti manda bayalebi howa baya hanguore lawai haga hene. Ani bialu Anduane Homogonaga bi mana latagi halu mbiwia hagaru hene.

⁴ Maru ti nde wali agali ibu ngoai ho kago baya hangu mo tiga bialu haru howa wali agali ti hale helo bi bayaleru latagi halu haga hene. Tigua mana lo wini ngagobi tinaga mamali manabi baya hanguore manda biaihe howa ani latagi haga hene

5 Maru tigua iba gana gahangeru wabu wiyagola marume bi teru baya hangu gilibu wigi biniya.

6 Maru ti muni mbiraleru dewaorewi howa tini daluni agali haguane howa bayaleore haga biniya.

7 Wali agali uruni tini daluha heangi mini lene timbuni halu ti homa nabi heangi tini damene bu hearume tinaga mini yaraga haga bialu haga hene.

8 Maru henedarunaga mini timbuni ayu wiaho wiaabo ho ngagola wali agalime tinaga mini yaraga halu haabo ka.

9 Anigo maru henedarunaga mini nawi erebaore heneya. Ti homayagola nde ti mitangi holene mbirali naheneya. Ainde tinibi tinaga waneiginibi mbira naheore mbauleya.

10 Ai ayu iname wali agali abale mana bayale bialu haga homeneru wali agalime embeda nahe manda biaho haabo heneru mitangi budai bialu turu hama.

11 Mana bayale tigua bialu hene ngago heba tinaga mini heba ti waneiginime yu henego mani yu yobialu waneigini aguanerume yu hama ibinigo nga.

12 Waneigini tigua Anduane Homogonaga habo nalolene bi lo wini ngago hongo ho yu kagola waneigini aguane maha ho aribia hararume ti abanaga bi lo ngago talialu holebira.

13 Hameigini ti ariago biba nahe haabo halu tinaga mini ereba nahe wiaabo holebira.

14 Ti homalu tinaga halo holene baya wiago handa walia halu tinaga mini ereba nahe wiaho wiaabobo bu wulebira.

15 Wali agali bibahendeme mamalinaga manda bayale abale bamba wu henedaru latagi halu kagola wali agali ngoaiho bedarume ti mo turu halu bi lolebira.

Inogo Noala henego ogo

16 Inogo ibu Anduane Homogo heba mandagi ibagabu haga henego ainde Anduane Homogohanda dahuliya andaga haru halu pene. Ibugua wali agali mani holebiraru bu mini beregedo halimu lalu mini beregedolene mana biawai hene.✧

17 Anduane Homogohanda handalu hearia Noa ibu hangu agali tigabi hearia de hendene. Ai wali agali maru hearu mo ko hai hayagola ibu hangu bayale hene. Ani bialu iba li timbuni ogoni hundiyaagola wali agali emene dege maru dindini hene.✧ 18 Ani heagola Anduane Homogohanda wali agali iba lime halu mendengi bo wahai nahole lalu Noala habo nalolene bi lo wini.

Abarahama henego ogo

19 Abarahama ibu wali agali bibahendenaga mamali timbuni mini lene mbira henego ibu ale mende naheore.✧ 20 Ibugua Anduane Homogo Daligaore kagonaga bi mana hale howa talialu heagola Anduane Homogohanda ibula habo nalolene bi lo wini. Anduane Homogonaga habo nalolene bi lo winidagoninaga Abarama ibuni tinginini mo wialu ibuha bahondolene ibu wiangi

---

✧ 44:16: Pig 5.24, Hi 11.5, Yu 14 ✧ 44:17: Pig 6.9-9.17 ✧ 44:19: Pig 15.1-17.27, 22.1-18

ibugua Anduane Homogonaga bi hale howa talialu haga hene. ²¹ Ani bialu heagola Anduane Homogohanda heneneore bulego Abarahamahondo lamialu ibu damene mani hama polebistarunaga minini howa wali agali bibahendeore dindi bibahendeoha karu ti mo turu holene wulebira. Ani bialu ibu waneigini aguaneru dewaore iba angeni iba mu ngaligobi holebira. Ani bialu ti ibugua mo yaraga halu hari daligani yakundi kadagua helolebero. Ani bialu dindi timbuni mbira ti mulebero lalu bini. Dindi ogoni iba solowara kira bedago dombenaha ngago ai tubari uyuraha yagi iba Yuberedisi porago tubari wialu pialu dindi wimaro bidagoria tagira polebira, lalu lamini.

Aisaga Yagabalanaga te ogo

²² Anduane Homogohanda Aisaga ibu Abarahama iginiyagola habo nalolene bi ibula lo wia dege bini. ✧ ²³ Ani bialu mani wali agali mo turu halu mo gumbila holenebi habo nalolene bi lo winigo ogoni Yagabaha lone mo ba unu hene. Anduane Homogo ibugua Yagaba mo turu holeore ngo lalu ibugua dindi tuwu merogola hameigini homberia (12) howa dindi ogoni tuwu ta holebere lalu lamini.

45

Mosese henego ogo

¹ Anduane Homogohanda agali mbira Yagaba hameigini heago aria dabo heleagola wali agalime ibu gubalini ho hene. Ibu Ngode Datagaliwabe nenege halu wali agalibi nenege dege

---

✧ 44:22: Fig 17.19, 26.3-5, 27.28, 28.14

henego ibu mini Mosese hene. Iname turu howa ibu mitangi ho holene nga.✧ ² Anduane Homogohanda ibunaga mini timbuniore mini lene dahuliyaliru mini lene heledagobi dege helene. Ani helowa mo hongo ho heleagola waitigi bu hearume ibu hondowa gi timbuni hene. ³ Mosese ibugua agalime nabiagane ale dewa ibunaga neha mbuha howa bilo Anduane Homogohanda mo bia hayagola hongo timbuni ogoni kini bu hearunaga deni howa mo ya hene. Anduane Homogohanda Mosese ibu wali agali haru hagane helo dabo helalu Mosesehanda ibunaga dengui hendelo mo walia halu bini. ⁴ Mosese ibu bi hale haga howa ibuni mo dindiha ho haga howa mana tigabi ngago bialu haga heago hondowa Anduane Homogohanda ibu wali agali bu hearuha ibu agali ho bamba hene helo helene. ⁵ Anduane Homogohanda ibuni Mosesela bi laedene bialu hari beraliba arumahe wiagoha haru anda pene. Ani bialu Anduane Homogohanda ibuni dengui Mosese mo walia howa ibunaga bi mana Mosese giha mo ya hene. Bi mana urunime agali holene mialu mini gigabi wulene miaga mini. Anduane Homogohanda Yagaba hameigini bu hearu ibunaga habo nalolene bi ngago lawai holenaga mini. Isaraele wali agaliru ibunaga bi mana lawai holenaga mini.

Arono henego ogo

⁶ Libai hameigini aria agali mbira Anduane Homogohanda Mosese hamene Arono dabo helene.✧

⁷ Anduane Homogohanda ibula habo nalolene

✧ 45:1: Har 6.28–11.10, 20.1–21   ✧ 45:6: Har 4.14

bi lo wialu ibugua wali agalinaga loma bu mirago mo loma bu mule loma binigo mo miaga agali hene. Ani helowa Anduane Homogohanda labolabo bayaleore wiarume mo yari bia halu labolabo luni biagimbu biaga yolo dewaoreme mulene wiago mo karula halu bini.✧ 8 Anduane Homogohanda ibu yari baya taraore wiarume mo karula halu agali loma binigo mo miaganaga aga tara tararu mo karula halu bini. Yari uruni agalinaga aga giha karulolene mbirabi mende karula gimbu bulenebi wabu mini. 9 Labolabo luni ogoni yari taraore ira taranaga lini baya dedaligo-birume mo yari bia helowa mo karula hene. Ani bialu ngilingelo lolene emeneru ibu poragola ngilingelo lelonaga helene. Anduane Homogohanda ogoni ngilingelo larago hale howaibunaga andaha wali agali bedaru mitangi bilonaga helene. 10 Agali aga wabiaga manda bi bu hearume aga loma binigo mo miaga tinaga karulolene ogoni ngolomebi pu daramabi mindibirume mo yaribia halu buwa wabini. Agali mandabi maru hearume ege tole kira Anduane Homogonaga hame ngago hale hole badaga haga mini Urimu Tumimula wiago honolene nu baya mbira wabini. Tigua nu ogoni pu daramabime lebini. 11 Agali maru ngolome biabe biaga hearume nu biago ege tole baya tara tara wiarume mo yaribia halu lebu para haga bini. Tigua ege tole uruni podaga bialu ha helaga bialu Isaraele hameigini homberiali (12) hearunaga mini ege tole ogori-ani gilibu wiai hene. 12 Ani bialu agali mbira mbirale wabulene mandabi heagome Arononaga

---

✧ 45:7: Har 28.1-43

labolabo tangi hanaga wiago karula dambi holene mabubi mbira ngalome wabini. Ani buwa mabubi ngolome wabini ogoriani bi mbira gilibu winigo ogodagua, Anduane Homogonaga Loma Biahonaga, lalu ogoni ibu mo yári bia hene baya taraore mbira deme hondolene baya nga. ¹³ Arono ibu naheha yári baya urunibi mbira nawini. Ani bialu yári ogoni agali maru karume bulene nawiore. Mana wiaabo halu Arono ibunibi ibu igini aguanerumebi tigua dege karulolebira. ¹⁴ Horo bibahendengi Arono ibunaga biabe loma irame dai helonaga loma bu delolene egerebagi alendobi delalu haabo haga hene.

¹⁵ Arono ibu agali loma binigo mo miaga helonaga ibunaga hagianeni weli taraore mbirame odo wini. Anduane Homogohanda ogonidagua bialu Arono halu ibu damene mani holebirarubi ti baba habo nalolene bi lo wialu habo nalolene bi ogoni ibu habo nalole dahuliya andaga ngadagua wiaabo holebira. Ainde Anduane Homogohondo bi lolebi loma binigo mo miaga agalinaga biabe bulene ngago bulebi Anduane Homogonaga minini howa wali agali mo bayale helo lalu bi lolebi bibahende Arono ibugua dege haru bamba howa bialu holene wini. ¹⁶ Mosesehanda agali maru bu hearu helowa Arono ibu hangume lomaru ira hagua nga bilo loma bu delolenebi Anduane Homogonaga loma bu delole yalu pugu bilo dabene. Anidagua biragola Anduane Homogohanda ibunaga wali agalime ko bini ngaru embeda halu wahai holebira. ¹⁷ Ani bialu Mosese ibugua Aronohondo lamialu lalu wali agalinaga

---

✧ 45:15: LBM 8.1-36

godì hale howa haru holene hongo mialu Yagaba hameigini bu karu Anduane Homogonaga bi mana lawai halu mana lo wini ngago baya hangu lawai halu mo wála halu helo mini.

¹⁸ Ani heagola ainde agali maru Datanabi Abiramabi ti damene bu hearubi Kora halu ibu damene bu hearubi tigua ibalu Aronohondo keba timbuni halu hene. Dindi ko iba dalu naibaga wiagoria howa tigua Arononaga biabe biyago dimagoli halu hene. Ani howa tigua bi mbiraore halu Arono bope hole manda bialu hene.✧ ¹⁹ Anduane Homogohanda tigua uruni bialu heago hondowa ibu turu nahe hene. Ibugua ti baba keba timbuniore halu bibahende bo hilo wahai hene. Ibugua tara nahendeneale bialu agali uruni ira timbunime bo heda hai hene.

²⁰ Ani bialu Anduane Homogohanda Arononaga mini mo yaraga howa mo timbuniore halu ibugua mana mbira ogodagua ngelene. Wali agali bibahendeme tomo hengedaru aria bayale kago Arono aria karu bu mialu bibahendengi mberedi dewaore hiru yu íbuwa Arono aria karu nelo mialu halimu lene. ²¹ Anduane Homogohanda mana ogoni Arono halu ibu igini bu hearu biamogo bialu wali agalime tinaga loma Anduane Homogonaga yalu ibirago ti nelonaga wabini.

²² Anigo Arono aria ti dindi hobane mbira Isaraele hameigini maru ti tuwu ta hayadagua ti nawi howa ti dindi hobane mbirago aba ndo hene. Anduane Homogo ibuni tinaga abaore howa ibuni tinaga dindiore wiradagua bialu ibugua ti handaya ho hene.✧

✧ 45:18: Dag 16.1-35 ✧ 45:22: Dag 18.20, Man 12.12

Piniasa henego ogo

²³ Agali mini lene timbuni tebone Eliasa igini Piniasa hene. Ibuore Anduane Homogonaga bi hale hole turuore halu ibu mana bayale ngago baya hangu taluwa bialu haabo haga hene. Wali agali tigua Anduane Homogo erembira mialu poragola Piniasa ibu hongo howa haabo haga hene. Anidagua biragome Anduane Homogohanda Isaraele wali agali lone dara ho dai biga hene.✧ ²⁴ Anidagua bialu heagola Anduane Homogohandaibunaga nenege agali bayale Pini-asala haabo nalolene bi lo wialu ibugua mbirale loma bu mulene andaha ngaru bibahende baya hangu handaya ho halu wali agali haru bamba helo helene. Ani bialu agali loma binigo mo miaga haguane helo dabo helalu ibu igini aguaneru hangume loma binigo mo miaga haabo helo lalu lo wini. ²⁵ Anduane Homogohanda Yuda hameigini hearu aria Yasi igini Debidila habo nalolene bi lo wialu Yudanaga kini Debidu halu ibu damene degeme kini haabo holebira lalu lamini. Anidagua dege agali loma binigo mo miaga Arono igini aguaneneru tigua hanguore haabo holene wini.

²⁶ Tigua wali agali baya hanguore mo tiga bialu haru halimulonaga Anduane Homogohanda mini bayale tihondo talebu ngilonaga ina Anduane Homogohondo bi la haro. Anidagua bialu tinaga holene bayale ngago ereba nahelobi tinaga mini bayale mini lene timbuni ngemigo ani wiaabo helobi ina bi laharogoni.

✧ 45:23: Dag 25.7-13

46

Yosua Kalebela henego ogo

¹ Ai Nana igini Yosua ibu wai biaga pari wayali hongoheore howa ibugua agali Anduane Homogonaga bi mana latagi halu mbiwia haga Mosesenaga henge mialu ibu ho aribia hene. Ibugua ibunaga mini Yosua ngagonaga galone Anduane Homogohanda biamogo biaga lalu mini wini ngago baya hanguore taluwa biaga henego irane ibugua Anduane Homogonaga wali agaliore haru kogoni lo manda buwaore haga hene. Waitigi Isaraele baba wai biyaru ibugua balu bope haga bini. Tigua wai bialu bope halu dindi Isaraele dindi ti karulo haga bini.✧ ² Ibugua ayu tibu nene kirabali gadele wai biagane ngago yalu tano mbira ngagoha anda pialu wai birangi ibunaga mini mo yaraga halu ibu mini lene timbuniore haga biaga hene. ³ Agali ala henedaru hongohe Yosua ale mbira nahe. Irane aginaga. Anduane Homogonaga wai bamba hagane hongohe mbira ibu hene. ⁴ Horo mbirungi Yosuahanda ni abale anda napelo, Yania ha, layagola ni abale anda pialu mbi nale horo luore horo kira ale wini. ⁵ Ai waitigime bibahendeha ibugu ibugu bialu Yosua halu ibunaga wali agaliru ho hagara biai hayagola ibugua Anduane Homogo Daligaore kago olalu ibu biamogo bialu mo hongo ha, lene. Ani layagola Anduane Homogo Daligaore kagome bi layago hale halu dalu dindi guni timbunioreru waitigi heagoha yagi bape halu waitigi bai hene. ⁶ Yosuahanda agali uruni bai halu

---

✧ 46:1: Yos 1.1-11.23

hari bare wiagoha daliape halu puwa halu mende hearume wai bialu hearia urunibi bo hilo wahai dege hene. Anidagua bialu heagola wali agali bibahendeme manda biai halu Yosua ibu wai biaga agali hongohe pari wayaliore howa ibu Anduane Homogo Bibahende Hongo Haiheore kagonaga hame ledago talialu haga ka lo manda biai hene.

⁷ Mosese heangi Yosuala Yabune igini Kalebelame Anduane Homogonaga bi larago baya hanguore hale haga hene. Wali agalime mine halu kagola libu hongo ho halu wali agalime mana ko nabilo libugua hongo howa mana lalu tigua keba harangi bi nale wahadaba lowa wali agalinaga ne hariga ndibu lalu biaga hene. ⁸ Agali wai biaga pari wayalioreru handari waragaria Iyibi dindi wahalu tagira ibinigo aria agali kirali ogoni labo hangu nahome hene. Ani howa libugua Isaraele wali agali tinaga dindi gahange Anduane Homogohanda ngulebero lalu lo wini wiagoria haru anda ibini. Dindi ogoniha tomo bayaleore mone taranaga ibanebi nogo andu ibanebi tomo tara tara dewaorebi wiaihe wini. ⁹ Anduane Homogohanda Kalebe hongo timbuni minigo hongo ogoni ho haabo halu homene. Ibu dindi hari bare mbira wiagoha pu berenego ainde ibu waneigini aguanene hearu ti ogoriani ho aribia halu dindi ogoni aba ti hene. ¹⁰ Te ogonime Isaraele waneigini bu hearu tihondo Anduane Homogonaga bi hale holene bayaleore nga lalu lawai hene nga.

Agali hagianeru henego ogo

☆ 46:7: Dag 14.6-10, 11.21, Yos 14.6-11

11 Agali haguane mbira mbira hama ibiniru bibahendeore tigua Anduane Homogo erembira mialu napebi tigua mbirale dama mitangi bialu bi pupu wiaga gime wabini waruhondo bi pupu nawibi bayale hene. Ainde agali haguane uruni mitangi ho haga karu ti turubiore ka.✧ 12 Ainde mana agali haguane uruni tigua bialu henedaru wiaabo helonaga ina Anduane Homogohondo bi laro. Ani bialu tinaga waneigini aguane bu karumebi mana mbiraore ogoni taluwa bialu helonaga ina Anduane Homogohondo bi laharo.

Samuele Henego ogo

13 Anduane Homogohanda Samuele gubalini timbuni ho hene. Samuele ibu agali Anduane Homogonaga bi mana latagi halu mbiwia hagane ibugua kini holene pigane agali hagianeru helo tinaga hagianeni mbagua odo wialu kini holene hama pelo pigane ibugua dabo helene.✧ 14 Ibugua Anduane Homogonaga bi hale halu wali agali baya hangu haru heagola Anduane Homogohanda Yagaba hameiginiru baya hangu haru hene. 15 Samuele ibu agali Anduane Homogonaga bi mana latagi halu mbiwia hagane heneneore howa ibunaga emaga larago henene tagira piaga lalu wali agalime manda biai ho hene. 16 Waitigi ibalu bibahendehe ho hagira biai kagola Samuelehanda ibu biamogo bule ibu lalu Anduane Homogo Bibahende Hongo Haiheore kago abale olaga. Ani bialu nogo sibi igini hongolo mbira abale bo loma bu miaga hene.

✧ 46:11: Hgn 1.1-16.31   ✧ 46:13: 1 Sml 3.19-20, 7.9-11, 10.1, 12.3, 16.13, 28.18-19

17 Ani biragola Anduane Homogohanda dahuliya andagaha howa bi hongo howa ladali haragola wali agali bibahendeme bi ogoni hale hai haga. 18 Samuelehanda Taia agali haguane bu hearu bo hilo wahai halu Pilidia agali haguane bu hearubi bo hilo wahai halu bini. 19 Ai Samuele ibu homole howa ibugua heneneore Anduane Homogonaga deni howabi kininaga deni howabi gi doladaga halu lalu, Ina mendealinaga mbirale mbira mo page nabioire haabo hene, lene. Ani layagola mbiralime í ke harego agibe nalene. 20 Ibu homeaha howa mani ibunaga dininime lamialu howa lalu mbi wia halu bi lalu haabo howa kinihondo waitigime kini ibu bo waholebira lalu lamini. Ibu homene dindi humbirini andagaha howa wali agalinaga ko wiaru domo wahalu bi mbiwia halu ogoni lene.

47

Nadana Debidila henego ogo

¹ Samuele homeaha Debidi kini heangi Nadana ibu Anduane Homogonaga bi mana latagi halu mbiwia haga ho aribia hene.✧

² Wali agalime nogo balu Anduane Homogohondo bo loma bu mulenaga nogo bayale habetigi kago bowa habane abene baya kago loma bu miagane nga. Anidagua dege Anduane Homogohanda agali bayale mbira mini Debidi heago ibu dabalu Isaraele waneigini bu hearunaga agali haguane helo helene.✧ ³ Debidila laiono gabua bu karubi biango handalehe timbuni mini bea

---

✧ 47:1: 2 Sml 7.2-3, 12.1   ✧ 47:2: 1 Sml 17.34-18.7, 2 Sml 5.7, 8.1, 12.13

karubi ibu baba hongo nakarulapeore. Laiono gabua bea gabua hongohe uruni Debidihanda mo emene halu nogo sibi memeru igini taliradagua biaga hene. ⁴ Ibu wene igiri emene dege howa ibugua agali hongohe timbuni gibiore pari wayali mbira tinaga waitigi heago balu bo homa hene. Ibugua ege tole puha yuwa bope lalu Golaidinaga embone dambiyagola Golaidi abale ibira halu ibugua bi ko lalu hagadago ogoningi biba helene. ⁵ Debidihanda ibuha hongo holene ngibe lalu Anduane Homogo Daligaore kagohondo bi lowa ibugua hongo ogoni mo yu howa agali hongohe wai biaga pari wayali heago balu ibu wayali hene. Anidagua bialu Debidihandaibunaga wali agalinaga mini timbuni mini lene daligaore lone wiadai bilo mo yaraga hene. ⁶ Ibugua waitigi daosini dege pira (10,000) bayagola tiguaibunaga mini yaraga hene. Ani bialu Anduane Homogohanda ibuhondo bayale biyagome ibu kini hayangi wali agalimeibunaga mini yaraga hene. ⁷ Ai Debidihanda waitigi bu hearu baba wai biai howa bibahende bope hai halu ibugua Pilidianaga hongo bopeore halu biba helene go ayu ogoni wiaabo henego ngagoni ndobe.

⁸ Horo bibahendengi Debidihanda bialu henego damene bibahende Ngode Datagaliwabe baya burugulene howa daligaore kagohondo kai laluibunaga mini timbuniore mini lene helonaga bialu haabo haga hene. Ibugua Anduane Homogohondo turu timbuni ho howa turu holene iba gana lalu haga hene. ⁹ Agalime ngitaru balu Anduane Homogonaga mini yaraga halu iba gana leloibunaga anda tamuha loma bu miaga da-

gia heago kawareni agali maru dabo helaga bini.
¹⁰ Ibugua horo timbuni maru Ngode Datagali-wabehondo bi lolene dabo wialu horo uruni mo timbuni howa mo bagiho wigi bini. Ani wiagola wali agalime Anduane Homogonaga mini baya burugule ngago mo yaraga halu howa egerebagiore gao laragola wali agali abaleore Ngode Datagaliwabe andaha íbu ngoai howa iba ganame gialo yu helaga hene. ¹¹ Anduane Homogohanda Debidinaga ko wiaru mo wahai haluibunaga mini timbuniore mini lene wiaabo helo helene. Anduane Homogohanda habo nalolene bi Debidila lo wialu ibuni kini helalu biyagola ainde Isaraele wali agalinaga deni Debidi ibu mini lene timbuni hene.

Solomono henego ogo

¹² Debidi halu homayagola ibuni igini Solomonohanda ibu abanaga henge ibuni mo aribia hene. Mini gigabi wulenebi manda bayalebi ibuha tole howa ibu abahanda biabe bayale bu wahene wiagoria ibu bayale hene. ¹³ Solomono ibu kini heangiibunaga holene baya gibiore wialu Anduane Homogohanda miniha mo palia holene mo karula ho helene. Ani helayagola ibugua Anduane Homogonaga anda mbira haabobo hene howa Ngode Datagaliwabenaga andaore helo lowa ibugua bia hene.✧ ¹⁴ Solomono-o í wene igiri emene dege hengi ínaga manda timbuni daligaore wia heneya. Iba timbuni poragoha iba tolatagi hagadagua mini giga bulene manda bayalebi

---

✧ 47:13: 1 Kin 4.21-32

íha tolatagihe heneya. ¹⁵ Ína wali agali dindi bibahendeha karu bi te bayale larigomebi manane bayale mo walia harigomebi ti manda bayale wáleore wiai haya. ¹⁶ Ínaga mini mo yaraga halu mini lene timbuniore ka lenego dindi bibahendeha purogo lai halu dindi kaundiaore iba dege dombeneha wiaruahabi anda piai henego hale hai haya. Hale howa ína mana bayale bulene ngago mo heya howa bialu ke layago hale hai howa ti turu timbuniore hai ho ka. ¹⁷⁻¹⁸ Ainde ína biagago damene iba gana lo ngagobi ína lawai bayale haga ngegobi bi yobage laga ngegobi wali agalime íhondo bi maru hale haragola í ladai biriligobi Ngode Datagaliwabe ibu Isaraele wali agalinaga Anduane Homogo kagonaga minini howa ína ngoloru silibaru dewaore mo mogo bu wu hariya.✧

¹⁹ Anigo ína dimagoli holeneme í haru heagola walime í mo pila hayaya.✧ ²⁰ Íninaga mini bayalebi í waneigini aguane mani hama polobadarunaga mini bayale lolenebi ínime ko mo hai hariya. Lulu mana ale ínime bialu hariyagome í igini bu hearunaga miniha mo genda harigo ainde tiha ko holene anda ibiya. ²¹ Ani bialu ínaga dindi mbiraore wiyago lone tuwuki halu Eberaimi hameigini ti mine haga mbirago hayaya.✧ ²² Anigo Anduane Homogohanda í dameneruhondo dara ho haabo howa ibugua íhondo buleore lalu bi lo wiyago mo habo nalayaya. Anduane Homogo ibunime Debidi ibuninaga biabe bia haga helo dabo

---

✧ 47:17-18: 1 Kin 10.21, 10.27 ✧ 47:19: 1 Kin 11.1 ✧ 47:21: 1 Kin 12.15-20

helene biago mitangi bialu ibugua ibunaga nenege Debidi aria balu biba helolene hame nale hayaya. Ani hame lowa ibugua Yagaba hameigini maru helo wahalu Debidi aria nde maru helo karulapeda lo manda biniya.✧

Lehoboama Yoroboamala henego ogo

²³ Ai Solomono ibu homalu ibu mamaliru baba halo paleagola ibu igini Lehoboama henegome henge mialu ho aribia hene. Agali ogoni ibu lulu mini nawiore hene. Ibugua gabumane biabe bia ko hayagome wali agali mo pila hai hene.✧ ²⁴ Mani howa agali mende Nebada igini Yaroboama ibu ho aribia howa ibugua Isaraele wali agali mana ko bulene hariga ngagoha haru halu pubagi halu ibugua Eberaimi wali agali hariga koha haru pupe hene. Ani binigome wali agalinaga ko timbuniore wu tole layagola Anduane Homogohanda tihondo handabe manga halu tinaga dindiha nahelo bo batagi hai hene. ²⁵ Heneneore tigua mana ko tara tara wiaru bima pu dege bialu pani nolene ko tara ngola hene.

48

Elaya henego ogo

¹ Horo ogoniangi agali mbira Anduane Homogonaga bi mana latagi halu mbiwia haga mini Elaya hene. Ibu agali hongoheore howa ibunaga bi ira hunguale lene.✧ ² Ibugua hina gari timbuni mo bia hayagola ibunaga biabe ogonime wali agali dewaore hina garime mo homa hai hene.

✧ 47:22: 2 Sml 7.15 ✧ 47:23: 1 Kin 11.43, 12.10-30, 2 Kin 17.6, 17.18 ✧ 48:1: 1 Kin 17.1-24, 18.38, 19.15-16, 2 Kin 1.10-16, 2.11, Mal 4.5-6

³ Ibugua bi hongo howa Anduane Homogohondo layagola iba dalu naibi wiaabo hene. Ani bialu ibugua ira dene halu tebira ibilo olene. ⁴ Elaya-
o í agali haguaneore agalime nabiaga aleru bia heneya. Agali mende í bolanguahe nahe. ⁵ Ína Anduane Homogo Daligaore kago olalu agali mbira homo tongolomini wiago mo heya heneya. ⁶ Ína agali kini hearubi agali haguane bu hearubi bibahende waragome homalu hearu homelo wahaga biriya. ⁷ Hari Sainaini howa Anduane Homogohanda íhondo lai layago hale halu hari Horebeni howa Anduane Homogohanda waitigi karu bo wahi holebero layane hale hariya. ⁸ Kini ko hearu bo wahelonaga kini ogo ína bo pu lalu dabariya. Ani bialu agali mende ína henge mialu Anduane Homognaga bi mana latagi halu mbiwia haga helo dabo helariya. ⁹ Í dahuliya andaga pole howa nogo hosime garo ale garisi gili laga wiago ira hungu heba ibiyagome í mo yalu puyabu humbirini wai bialu hongohe mbirame dahuliya andaga mo yalu piya. ¹⁰ Ngode Data-galiwabenaga bi mbugaha ngagome lalu Anduane Homogohanda horo manda bu winigo ngago ogoni tagira ibirangi í dai bulebere. Anduane Homogonaga keba holene pu timbu holigo ai ína ibunaga miniha mo tabila holebere. Ani bialu abahanda waneigini baba lone mini mbiraore helalu ína Yagoba waneigini lone haru dai bulebere. ¹¹ Wali agali í de handayaru ti turu ho helobi wali agali ína biamogo biaga karu tigua miniha mo palia holene karulo helobi inabi nde bayale holene handa walia holeberema.

Elaisa henego ogo

¹² Puyabu hongohe ibiyagome Elaya pulu yalu piyagola ibunaga dinini Elaisaha ho tolatagi hene. Elisa ibu henedago howa ibugua kini mbira kago-hondo gi nahaga howa agali mbirame ibuhondo ogoale bia lowa ibu handaya ho haga mbira nahene.✧ ¹³ Ibugua biabe bulene damenego bibahendeore genda naheore bialu howa mani ibu homeaha ibunaga biabe Anduane Homogonaga bi mana latagi halu mbiwia hagedago bialu haabo hene.✧ ¹⁴ Ibu nahome heangi agalime nabia-ganeale dewaore biaga henego ibu homowabi mbirale tara tarabi bini.

¹⁵ Wali agali bu hearume mbirale tara tara uruni handa hondowa dege tigua mini beregedalu mana ko biyago wanahe haabo hene. Ani biyagola Anduane Homogohanda tinaga dindi wiago wahalu bo taliatagi howa dindi tara tara wiaruha purogo lelene.✧ ¹⁶ Ani bialu hayadaru ti nde emene hangu howa tinaga agali haguane Debidi aria dege haabo hene. Agali haguane uruni marume mana bayale bialu haga halu marume nde mana ko wiaru bialu hene.

Hesegaia henego ogo

¹⁷ Hesegaiahanda ibunaga tano mo hongo holene hame lo hene. Ani howa ibugua iba tanoha dadabu yu anda polenaga biabe bialu gana walu hene. Ibugua ege tole wiaru aeaneme bo dodo wahai howa iba berelonaga uli dewa tombo wigi bini.✧ ¹⁸ Ogongingi kini Senageribihanda Isaraele

---

✧ 48:12: 2 Kin 2.9-13 ✧ 48:13: 2 Kin 13.20-21 ✧ 48:15: 2 Kin 18.11-12 ✧ 48:17: 2 Kin 20.20

baba wai ibalu agali mbira Labasage heago ibilene. Agali Labasage ogoni ibugua Saiono bo gialahole bule ibu howa ibugua ibuninaga hongo timbuni heago mitangi bialu wai bi lalu bi ko tara tara hongo howa lalu hene. ✧ ¹⁹ Ani layagola wali agalime gi timbuni howa tinaga gi duru laga laga bialu miniha tandaga timbuni walime gali taba hanalu howa tandaga hagagabi ho hai hene. ²⁰ Ani howa Anduane Homogohanda ti dara helo Anduane Homogo olalu hene. Tinaga gi yara-gadaga bialu Anduane Homogohondo bi lene. Anduane Homogo baya buruguleore kagome tinaga bi ogoni hale halu ti biamogo bilo Aisaia abaleore ibilene. ✧ ²¹ Ai Anduane Homogohanda Asiria wai biaga agali biaru mo ko howa minu balu ibunaga dahuliyalirume ibalu balu bo amo lai hene.

Aisaia henego ogo

²² Anidagua binidago irane agali Anduane Homogonaga bi mana latagi halu mbiwia haga Aisaia ibugua de gandeba handarago bi henene-ore ngago handa walia haga kago Hesegaia ibu mini mbiraore wialu bi layago talialu heagome bini. Hesegaia ibugua Anduane Homogonaga bi hale halu ibu mamali Debidihanda biaga wiago talialu bialu hene. ²³ Ainde Aisaia ibu Anduane Homogonaga bi mana latagi halu mbiwia haga heangi ibugua ni abale anda nape hondo ha lowa bi lalu ai ibunaga bi Anduane Homogohondo layagome kini ibu mali dewaore dindini halu bini. ✧ ²⁴ Ibunaga dinini hongoheore howa

---

✧ 48:18: 2 Kin 18.13-17 ✧ 48:20: 2 Kin 19.15-20,35 ✧ 48:23: 2 Kin 20.10-11

mbirale mani ibule wiago hondo bamba halu ibugua wali agali Saiononaga dara timbuniore howa dugu bialu hearunaga mini bayale helo motiga bini. ²⁵ Ibugua mbirale bibahende mani bule ngago damene bibahendeore dindi ogo ibu biba holene tagira ibirangi waholene bi lai halu mbirale wiado hene ngarubi lai halu mbirale tagira naibi ngarubi lai haga hene.

49

Yosaia henego ogo

¹ Yosaianaga mini lolene baya dendebiore. Dende bi bayaleore lalu ira hagua nga biaga delole agalime baya hangu manda manda bu wiagagobi halu mone ibane dendebiore wali agalime naganane ngagobi halu tomo tara dawa nalu tabage balu wali agalime ngita bayaru balu iba ganaru lagagobi hene.✧ ² Wali agalime mini beregedelonaga ibugua mana bayale tigabi wiaru bialu howa ibugua mbirale dama mitangi bialu bi pupu wiaga bigiya bu wiaru bo pambulabaga bialu bo gialo wahi halu bini. ³ Ibugua Anduane Homogonaga biabe bulenego dege mitangi bu hene. Wali agali tigua mana ko bule hongo halu piai hayagola ibuni hanguoreme Ngode Datagali-wabenaga mana ngago talialu hole hongohe hene.

Yaremaia henego ogo

⁴ Debidibi Hesegaiabi Yosaiabi tigua Anduane Homogohondo erembira nami bayale henego ainde kini maru henedarume mana ko dewaore wiadambi dambi bima irigi helene. Ani binidago

---

✧ 49:1: 2 Kin 22.1, 22.11-13, 23.3,23,25

irane tigua Anduane Homogo daligaore kagonaga bi mana wahayagome ani bini. Ani binigome Yuda wali agalinaga kini naheore hene. ⁵ Hongo Yuda tinaga holenego wali agali tara tara hearuha piai halu tinaga mini daliga mini lene holenego dindi tara tarani wali agali bu hearu tiha piai hene. ⁶ Anidagua biyagome dindi taraha hameigini tara tara palearume ibalu tanobi Anduane Homogonaga anda heagobi bibahende bo gialahole biai halu wali agali lenego mbira tano ogoniha munini bialu hariga pugu biagoria nape wini. Mbirale uruni bulebira lalu Yaremaiahanda mbiwia halu bi lo winigo ngola hene. ⁷ Yaremaia ibu biabe ogoni bulene agali mbira helo lalu Anduane Homogohanda bamba ibu aiya tombeha bereangi howa dabenegoyu ainde wali agalime Yaremaia mo ko halu haabo hene. Anduane Homogohanda Yaremaia ibu agali Anduane Homogonaga bi mana latagi halu mbiwia hagane helobi mbirale ko ngaru minu dugalu bo gialahole bialu mo ko hai helobi maninaga mo heya halu lone hongo aribia helobi Anduane Homogohanda ibu dabo helene.

Esegiele henego ogo

⁸ Esegiele ibugua degandaba mbira hendene. Ibugua handalu hearia Ngode Datagaliwabe ibuni kini biragane dagiani bereagola dahuliyaliru ibuni heba mandagi hearia hendene. ⁹ Ibugua puyabu hongoheore wali agali waitigi bu hearuha

---

✧ 49:6: Yar 1.4-10, 39.8 ✧ 49:8: Ese 1.3-15, 14.14-20

piai helalu wali agali ibunaga bu heagoha yagi nabi bayale helene.*

Mbiwia haga agali homberia (12) henego ogo

¹⁰ Agali mbiwia haga homberiali (12) tinaga kuni ayu homaliha ngaru mani lone heyalu holene gahange karu lelo hame lowa Anduane Homogohondo tinaga bi laharo. Ani larogo irane tigua Yagaba hameigini mo hongo halu tinaga holene henge bayale mbira mani ibilonaga malia ho helo biamogo bialu hai haga hene.

Serubabele Yosuala henego ogo

¹¹ Ainde iname aguaore bialu Serubabelenaga mini yaraga holene karulapeda. Ibuore Anduane Homogonaga giha yari baya taraore bida.✧
¹² Ani bialu Yosadaga igini Yosubi nde ogonibi dege hene. Libu dindini heangi howa Anduane Homogonaga anda bayale mbira ibuninaga mini yaraga halu holenaga bia howa anda ogoniha yari baya tara tara wiaru mo wiai howa mo yaribia ho ngelene.✧

Nehemaia henego ogo

¹³ Wali agalime Nehemaianaga miniore embeda holene nawigo irane ibugua tano timbuni wiagonaga ege pabe gialahole bu wiaru lone arema bu dai bialu tanonaga wai pabe panga gialopaya bu wiaru lone wabu helai halu inanaga anda damene lone biai henegonaga iname ibu embeda holene nawiore.✧

---

* 49:9: Hobane ogoniha Girigi bi lalu gilibu wini bayale wále ndo gilibu wia. ✧ 49:11: Esr 3.2, Hag 2.23 ✧ 49:12: Hag 1.1, 1.12 ✧ 49:13: Neh 6.15

Mamali ala heneru ogo

¹⁴ Anigo ainde dindini hene agali bu karu mbirame Inogo bolangua habe naheore hene. Ibu dindi ogo wahalu Anduane Homogohanda dahuliya andagaha haru pene. ¹⁵ Ani bialu Yoseba henego ai Yoseba ale agali mbira nahe. Ibu hamene bu hearuibunime mo tiga buwa baya hangu haru halu ibu damene hearu mo hongo halu haga hene. Anidagua bialu henego manda bialu tiguaibunaga kuniru baya hanguore handaya ho howa yu ibaga bu hene. ¹⁶ Wali agalime Siemela Sedelanaga mini yaraga halu haga hene. Anigo mini daliga timbuniore mini lene howa mbirale ema bialu piaga maru ti dege dombeneha agali pigane henego Adama henegonaga mini timbuni daligaore yaraga holene nga.

50

Saimono henego ogo

¹ Oniasa igini Saimono ibu loma binigo mo miaga agali haguane timbuni heangi Anduane Homogonaga anda lone mo tiga buwa arema buwa ibugua anda ogoni lone mo bayale helene. ² Ibugua Ngode Datagaliwabe anda heagonaga pabe hagira lone arema bialu ege pabe ogoninaga nenani mamagealinaga anda emeneru lone bima irigi halu bini. ³ Ai Saimono ibu heangi ibugua iba berelonaga uli timbuni mbira tombo winigo ogoniha iba timbuni iba kuyama biraradagua berene. ⁴ Ani bialuibunaga wali agali bu hearu mo ko holigonaga mini burugu lo hene. Ani howa waitigime ibalu tanoha abale anda ibulino tanonaga

pabe baya hangu arama bialu mo hongo howa bialu hene.

⁵ Ai Saimono ibu Anduane Homogo andaga tamu Hobane Loma Biaheneore laga heagoha howa tagira ibiyagolaibunaga dengui wáleore tagira ibiyago hondowa wali agali dewaore ibu ngola hole ibai hene. ⁶ Tigua handalu hemiria ibu yakundi egabi laragoha kaligobi ege datimbu haragola wá timbuni hagagobibi hearia hendene. ⁷ Tigua handalu hearia ibu de daibi ni hongohe dalu Anduane Homogonaga anda dangini daba hagagobi halu ni domo yari tara tara bi hari beraliba pele kagoria wu paga hagagobi hearia hendene. ⁸ Tigua Saimono de handalu hearia yari biagane baya dedaligobi halu iba angene datani baya taraore bu kaligobi hearia hendene. Ani bialu ira hongone Lebanono hari ngagoha andaho hagagobi hene. ⁹ Ibu bayaore ira denela ira hagua nga bilo loma bu delaga dabu kagoria ngaligobi halu ngolome wabini gabo be baya ege tole yolo dewame miagane tara tara ngarume mo yaribia howa ngaligobi hene. ¹⁰ Ibuore ira olibe lini dewa daga kagobi halu ira mende guraya ale anda halu lu holene wiadege bialu anda howa hari mindini ela habehe piagagobi hene.

¹¹ Saimono ibuguaibunaga aga bayale ngago mo karulalu yari tara tara ngaru mo karula bialu Anduane Homogonaga loma biaga dabu kagoria porangi baya taraore mbira haga hene. ¹² Loma emene agali loma binigo mo miaga karunaga giha yidaru yamu yuwa agali ibu damene karu baba mandagi nogo egaru loma bu deloledagoria pu haga. Ibuore ira tamia baya taraore Lebanono

irabuha hagagobiore hene. ¹³ Ibu dombeneni helowa loma bu minigo mo miaga Arono aguane bu hearume ibu ho mabu biyagola ibu pibi ayage ale yuniru ha amunanabi haradagua biniya. Tigua Anduane Homogonaga lomaru giha yaga yaga buwa tinaga aga bayaleru karulai damene howa Isaraele wali agali bibahende deni heyu hai haga heneya. ¹⁴ Ai Saimoni ibugua bo lomabu miaga dabuni Anduane Homogohondo bi howa ibugua Anduane Homogo Bibahende Hongo Haiheore kagonaga loma mo manda manda biaga. ¹⁵ Ibugua iba be mo yamuwa waini iba loma ngago odo loma bu ngelaga. Lomanaga nga baya taraore birago pialu Anduane Homogo Daligaore Bibahende Hongo Haiheore kagotha pelonaga ibugua waini iba loma ogoni loma bu wiagane dabu heago gene dindiha odo baede haga bini. ¹⁶ Ani biragola Arono aria bu hearume bi hongo howa ladaga daga bialu tinaga pilipe bigulibi pu lalu biaga hene. Ani biragola wali agalime Anduane Homogo Daligaore kago mitangi bilonaga mo mitangi bia halu bi hongo howa ladagadaga biaga hene. ¹⁷ Anidagua biragola wali agali bu karume abaleore dindini bulupalu ibira howa tigua iba gana larago hale hoabi darabi mbira lagane wini. ¹⁸ Ani biragola wabuni halu mbira henedagome tinaga ngitaru balu turu holene iba ganaru laragola tinaga iba gana larago hale howabi turubi mbira laga wini. ¹⁹ Ani laragola wali agalime Anduane Homogo Daligaore kagohondo olalu Ngode Datagaliwabe dara hagane kagonaga deni howa bi lalu howa lolene winidago lai halu purogo laga wini. ²⁰ Ani bialu Saimono

ibugua dalipe howa ibunaga gi Isaraele wali agali bu karu bibahende ha dogola angua halu ibugua Ngode Datagaliwabenaga mini loleore turu howa mini lalu Anduane Homogonaga mo turu holene tiha helo miaga hene. ✧ ²¹ Anidagua biragola wali agali ti dindini halu mende lone bulupalialu Anduane Homogonaga mo turu holene miaga wini.

Anduane Homogohondo turu holene bi lagago ogo

²² Ai tígua Ngode Datagaliwabe ibu wali agali bibahende aba kagohondo turu holene bi ladaba. Ibugua mbirale timbuni ngaru biaabo haga ka. Ibugua ina aiyahanda ina taba hanayangi howa ina dara howa handaya ho hama ibalu henego haabo kagoni. Ani howa ina dara halu inahondo mbirale bayale ngago dege bialu haga ka. ²³ Anduane Homogohanda ina mo turu helobi ibugua bamba biaga winidagua ayu Isaraele wali agali bayale holene ibilelobi ina ibuhondo bi laro. ²⁴ Ani bialu ibugua ina dara halu mbirale ko damene inaha ngaru mo wahai helo ina bi laro.

Hamewaneigini tebira ko biaga henego ogo

²⁵ Wali agali í hame nalene halu tebira kago ainde tebonego ko ngubiore ka. ²⁶ Halu mbirago ibu hari Sia kago ha ka halu mendego ibu Pilidia hameigini bu kago ha ka. Ani bialu wali agali luluorene luluru Segeme tano ngago ha bu karu ti ka.

Siragahanda bi lamaro binigo ogo

(50.27-51.30)

✧ 50:20: Dag 6.24-27

²⁷ I Yasu Siraga Eleasa aguane mbira Yarusalemeali kogoni. Ina wali agalihondo inaga mini gigabi manda bayalebi ngago lawai holene hame lo howa mbuga ogo gili biru. ²⁸ Wali agali bi ogo baya hangu manda biyagua tigua manda bayale mo yu holebira. ²⁹ Tigua bi uruni talialu hayagua tinaga biabe bulene ngago biai holenenaga hongo karulape yu holebira. Ti Anduane Homogonaga wáholene ngagoria ibaga bu howa ani holebira.

51

¹ Inaga Anduane Homogobi inaga kinibi í kego-hondo i kai lalu Ngode Datagaliwabe howa inaga biamogo biaga kegonaga í mo turu halu bi laro.

² Ina i baya hanguore mamage howa handaya ho halu i biamogo bialu hegola i mo ko nahe bayale haabo haru ai uruninaga ihondo kai lalu inaga mini yaraga haro. Ke holenemebi bi dibudibu lalu bedago hale ho kayu bulenemebi i mo pila nahe harugo ko. Wali agalime i talima ibaga biyagola ina i baya hanguore handaya ho halu i biamogo bialu harigoni.

³ Inaga dara holene irane nawini dara halu biamogo bulenemebi inaga mini bayale mini lene kegomebi biamogo bialu harigoni. Wali agalime i balu noleore heagola ina i biamogo biri. Inime iheba mandagi ibagabu hebagola wali agalime i bo wanahebi bahondolene bu wiarume i mo ko nahebi haru.

⁴ Wali agali tara hearume ira hagua bo delalu i bo wahole bialu hearia ina i nahomoliya hapai harigoni.

⁵ Ínime i handaya ho heagola i homeneru dindi nape kogoni. Ína i baya hanguore mamage ho haabo hegola waliagali bi ko lalu ke haga bu hearume i mo ko halu kininaga deni i ko biya lalu ke howa godini helole haru nape wahaya.

⁶ Heneneore i homeneru dalu humbirini andaga abale penego habo laya.

⁷ Wali agalime i biamogo bialu mo wulene mbira nahe bibahendeme i talima ibaga biai haya. Mbiralí nde i biamogo bílo taya bialu hewaria i biamogo bulene mbira naheoreya.

⁸ Anduane Homogo-o i ayu ínaga dara holene ngegobi biabe maru ala ína bini ngagobi mitangi bialu ko. Wali agali ína ti biamogo bibelo í malia ho hearu biamogo bialu waitiginaga giha hearu golope halu haru dai biriya.

⁹ I abale nahomolenaga ína Anduane Homogo Daligaore kago olalu ibuhondo bi larogoni.

¹⁰ Horo ko tagira ibirangi ibugua i wanahelobi i wali agali ko bu karunaga hongo bolangua habe nahe kongibi biamogo bule kaware helonaga ína Anduane Homogo i abaore kagohondo dugu bu mialu kogoni. Ína ínaga mini yaraga holenebi íhondo turu holene bi lalu kai lolenebi halo ha nabi lalu haabo holebero.

¹¹ I bi lalu mo ko holene wiangibi ko bu wiaru íha anda ibulene wiangibi ína ínaga bi larogo hale halu biamogo bialu haga ke.

¹² Anduane Homogo ína íhondo uruni bialu haga kegonaga ína ínaga mini yaraga halu íhondo kai lalu haabo holebero.

13 I bamba igiri daliahe hewangi howa dindi tara tara wiaruuru de nahende howa ina Anduane Homogo tigatiga hale halu mini giga bulene bayale ngago ngibe lalu hale haru. 14 I ibu andaga porogo puwa i mini gigabi ngibe lalu bi laabo haruligo ai ani bialu haabo halu 15 ini dali-ahe hewangi yari biagane gauni baya dedaligobi henego hama ibalu ayu agali wahe howa i ira boga biai halu ibiraihe ale kogonigo mini gigabi bayale ogonime inaga bu miniha mo turu haabo hagannga. I igiri emene hewangi howa ina ibu talima pialu howa ibunaga hariga wiagoria pialu haru. 16 Ina ibunaga bi emene hangu hale ho berewagola ibugua i dewaore lawai haya. 17 Anidagua binigome i mini gigabi wulene ngola halu haabo ko. Ani howa Anduane Homogohanda ihondo mini gigabi wulene ngiyagonaga kai lalu haabo ko. 18 Ina ibunaga mini gigabi wulene ngago talima polenaga mini paga halu ibunaga mana bayale tigabi ngago bialu holene taga naholebero. 19 Heneneore larogo ina mini gigabi wulene ngago baya hangu yu ndibulo howa mana bayale tigabiru hangu bialu hole hame laru. Inaga miniha mini bayale gigabi wulene ngago dara ho haabo howa inaga gi daligaha dogoladaga halu dugu bialu kogoni. 20 I mini gigabi wulene yamuleore lalu hongo howa mana bayale wiago taluwa bialu howa ai ina ayu mo yu kogoni. Mini gigabi wule i pigane ngola halu ina mbirale bayaleru lo manda birugome i karulape holebero. 21 Ina bu miniha hameore timbuni lowa mini gigabi wulene taya bialu henego ainde mini bayale ogoni mo yu ko.

²² Anduane Homogohanda ihondo mbirale bayale mbira i mo turu halu bameore nginigo ogoni bi bayale latagi holene ngiya. Ani ngiyagome inaga turu holene ngogo bibahende latagi hai holebero.

²³ Wali agali manda nabi bu kemiru tí iha mini bayale gigabi ngago manda bule i koría kaware ibidaba. ²⁴ Irane aginaga tigua mbirale uruni nayi kemibe. Ani bialu irane aginaga ibu olalu dugu bialu kemibe. ²⁵ Ina tihondo langialu ogodagua laru. Yolo buleneha yagi wahalu mbirale ogoni bame yamidaba larugoni ndobe. ²⁶ Mini gigabi wulenaga tí kaundiaha taya bima polene ndo nga. Ibunaga genda ngago yamialu tinaga payani mo yu howa manda bayale ngago mo yu halimu.

²⁷ Ainde de handadaba ina bu miniha mo palia holene biabe erekuibi bialu ndo mo yini. ²⁸ Ai tigua mini gigabi wulene yolo birimiyagua nde mbirale bayale tara tara ngaru mo yu dai buleberemi. ²⁹ Tigua Anduane Homogonaga dara holene ngagohondo turu halu ibuhondo taga nahe howa ibunaga mini yaraga holene taga nahe halimulonaga ina tinaga bi la haro. ³⁰ Ai biabe bulene ngida. Ngode Datagaliwabehanda horo yolo mulene pongo winigo tagira ibiragola tí yolo bayale ngaru mule ayu abale bigi bialu biabe biala harimidago bumaro bilimu, lalu Siragahanda lene.

CXCV

Habo nalolene bi gahenge lo winigo ogo
The Holy Bible with Deuterocanon in the Huli Language
of Papua New Guinea
Buk Baibel long tokples Huli long Niugini

Copyright © 1983, 1991, 2002 Bible Society of Papua New Guinea

© Faith Comes by Hearing

Language: Huli

Translation by: Bible Society of Papua New Guinea

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 3 Mar 2023 from source files dated 9 Oct 2020

dbd89e09-6f1d-5903-a411-8b10e4e81fb7